

Henna Haunia

”TODISTELUN TAAKKA”
- syntymävanhempien osallisuuden kokemuksia perheen
jälleenyhdistämisessä perhehoidosta

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Sosiaalityö
Pro Gradu - tutkielma
Syyskuu 2019

TIIVISTELMÄ

Henna Haunia: ”Todistelun taakka” -syntymävanhempien osallisuuden kokemuksia perheen jälleenyhdistämisessä perhehoidosta
Pro Gradu - tutkielma
Tampereen yliopisto
Sosiaalityö
Ohjaaja: Timo Harrikari
Syyskuu 2019

Tässä pro gradu -tutkielmassa käsitellään sijaisperheeseen sijoitettujen lasten syntymävanhempien osallisuuden kokemuksia perheen jälleenyhdistämisessä. Tarkastelun kohteena ovat syntymävanhemman kokemukset saamistaan ja toivomistaan tukitoimista sekä osallisuuden toteutumisesta huostaanoton ja perheen jälleenyhdistämisen yhteydessä. Tämän tutkielman teoreettinen viitekehys on syntymävanhemmuus. Se nähdään tässä tutkielmassa biologisesti määrittyneenä, mutta siihen liittyvät myös psykologiset ja sosiaaliset näkökulmat. Syntymävanhemmuuden erityisyys liittyy kulttuurimme tuottamaan käsitykseen hyvästä vanhemmuudesta. Lastensuojelussa syntymävanhemmuuden asema ja siihen kohdistuvat odotukset muodostuvat näiden kulttuuristen käsitysten kautta synnyttäen toiseuden kokemuksia. Tutkielman tarkoituksena on tarkastella syntymävanhempien kokemuksia osana Pesäpuu ry:ssä käynnissä olevaa #munperheet -hanketta. Hankkeessa kiinnostuksen kohteena on suunnitelmallisen perheen jälleenyhdistämisen työkäytänteiden kehittäminen.

Tutkielma on laadullinen tutkimus, jossa vastauksia tutkimusongelmaan etsittiin kahdeksan syntymävanhemman puolistrukturoidun teemahaastattelun avulla. Haastateltavat valikoituivat vertaistukiverkostojen, kunnan sosiaalityön tai tuttavan kautta. Haastateltavat olivat eripuolilta Suomea, ja kuusi heistä oli naisia ja kaksi miestä. Aineisto on ensin analysoitu luokittelemalla ja sitten luokiteltu käyttäen aineistolähtöistä sisällönanalyysia. Näkökulma tässä tutkielmassa on fenomenologinen keskittyen ihmisen kokemuksen tutkimiseen hänen omassa elämäntodellisuudessaan. Pyrin kuvaamaan vanhempien kokemuksia mahdollisimman tarkasti ja heidän tarkoittamallaan tavalla etsimällä niistä samankaltaisuuksia ja syvempiä merkityksiä. Tutkielman keskeiset osat syntymävanhempien kokemusten esittäminen ja analysointi.

Aineiston analyysin tuloksena muodostui kolme luokkaa jotka kuvasivat esiin nousseita keskeisiä teemoja. Luokat ovat seuraavat: 1) vanhemmuus lastensuojelussa, 2) kokemuksia yhteistyöstä viranomaisten kanssa ja 3) vanhemman tunteet ja tulevaisuuden odotukset. Ensimmäinen luokka kuvaa syntymävanhemmuuteen kohdistettuja odotuksia, tukitoimia ja suhdetta perhesijoituksessa olleeseen lapseen. Toisessa luokassa on kuvattuna yhteistyö sosiaalityöntekijöiden ja sijaisperheen kanssa. Lopussa ovat vanhemman huostaanoton ja perheen jälleenyhdistämisen synnyttämät tunne-elämän kuvaukset sekä odotukset tulevaisuudelta. Aineistossa ilmeni perheen jälleenyhdistymisen toteutuneen viiden vanhemman kohdalla, kolmen kohdalla se ei toteutunut tai tilanne oli epäselvä ja yksi perheen jälleenyhdistäminen oli toteutunut hallinto-oikeuden ratkaisuna.

Tutkielmani perusteella sijaisperheeseen sijoitettujen lasten syntymävanhemmat jäävät ilman tarvitsemaansa tukea lastensuojeluasiakkuuden eri vaiheissa. Tarkoituksenmukaisten tukitoimien saaminen edellytti vanhemmalta oma-aloitteisuutta ja kyvykkyyttä hakea tarvitsemiaan palveluita joista keskeisimpiä oli oma terapia ja vertaistuki. Odotukset elämäntilanteessa tarvittavista muutoksista ja perheen jälleenyhdistämisen toimintakäytännöt olivat vanhemmille epäselviä eikä suunnitelmia näiden suhteen oltu tehty. Huostaanotto oli herättänyt syntymävanhemmissa yksinäisyyttä, syyllisyyttä ja epäonnistumisen tunteita. Lapsen ja omaan tulevaisuuteensa he suhtautuivat myönteisesti. Johtopäätöksenä tässä tutkielmassa tuli esille perheen jälleenyhdistämiseen liittyvien työkäytäntöjen tarvitsevan kehittämistä ja kuntatason rakenteellisia uudistuksia.

Avainsanat: syntymävanhempi, sosiaalityö, perheen jälleenyhdistäminen, sijaisperhe, osallisuus

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

ABSTRACT

Haunia, Henna: "Todistelun taakka" -birth parents experiences about reunion of families

Master's thesis

Tampere University

Social work

Supervisor: Timo Harrikari

September 2019

This pro gradu thesis examines the experiences of involvement in the reunion of families of birth parents whose children have been placed in foster care. In particular, the thesis looks at the experiences of birth parents of the support measures obtained and desired and the implementation of involvement in the context of taking the children into care and reuniting the family. The theoretical framework of this thesis is birth parenthood. It is seen as biologically defined in the study, but psychological and social aspects are related to it. The special nature of birth parenthood is related to the idea of good parenthood produced by our culture. In child protective services, the place and expectations of birth parenthood are born through these cultural perceptions breeding feelings of otherness. The purpose of the thesis is to review the experiences of birth parents as part of the #Munperheet (#Myfamilies) project ongoing in the child welfare organisation Pesäpuu ry. The project aims at creating a methodological working model for reuniting families.

The thesis is qualitative, and answers to the research problem were sought by interviewing eight birth parents through a semi-structured theme interview. The interviewees were chosen through peer networks, municipal social work or acquaintance. The interviewees come from different parts of Finland, and six of them are women and two are men. The data has first been analysed by categorising, after which it has been classified by using data-based content analysis. The scope in this thesis is phenomenological and focuses on the study of human experience in his or her real world. I seek to describe the parents' experiences as vividly as possible, and in the way indicated by them, by seeking similarities and deeper meanings in them. The main parts of the thesis are the presentation and analysis of the experiences of birth parents.

Based on the analysis of the data, three classes were formed, which described the main themes that emerged. The classes are the following: 1) parenthood in child protective services, 2) experiences on cooperation with authorities and 3) feelings and future expectations of a parent. The first class describes the expectations of birth parenthood, support measures and the relationship with the child in a foster home. The second class describes the cooperation of social workers and foster families. Finally, I describe the emotional experiences of parents arising from placing the child into care and the reunion of families and their expectations of future. The data showed that the reunion of families occurred for five parents; for three parents, it did not occur or the situation was unresolved, and one reunion had taken place after a decision of the administrative court.

My thesis indicates that the birth parents of children placed in foster care remain without the support they need in the different stages of their child welfare customership. Receiving appropriate support measures required initiative and skills from the parents in order to apply for the necessary services, the most important of which were therapy and peer support. The expectations of the changes needed in their situation and the practises of reuniting families were unclear to the parents, and no plans had been made in that regard. Taking their child into care had evoked loneliness, guilt and feelings of failure in the birth parents. However, they had positive expectations about their child's and their own future. The conclusion in this study was that working practices relating to reuniting of families require further development and structural changes at the municipal level.

Key words: birth parent, social work, family reunions, foster family, involvement

The originality of this thesis has been checked using the Turnitin OriginalityCheck service.

SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO	1
2 SYNTYMÄVANHEMMAT LASTENSUOJELUSSA	5
2.1 Tutkimusten kohteena syntymävanhemmuus	5
2.2 Syntymävanhempi ja lastensuojelun viranomaistoiminta	10
2.3 Velvoitteena perheen jälleenyhdistäminen	13
2.4 Syntymävanhemman osallisuus lastensuojelussa	15
3 TUTKIELMAN TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT, TOTEUTTAMINEN, AINEISTO JA EETTISET POHDINNAT	19
3.1 Tutkimustehtävät ja asetelma	19
3.2 Tutkimuskohteena kokemukset	20
3.2.1 Tutkija kokemusta tutkimassa	21
3.4 Aineiston kerääminen ja luokittelu	22
3.5 Aineiston analyysi	26
3.6 Eettisiä kysymyksiä	27
4 OSALLISUUDEN KOKEMUKSIA PERHEEN JÄLLEENYHDISTÄMISESSÄ	30
4.1 Luokiteltu tutkimusaineisto	30
4.2 Vanhemmuus lastensuojelussa	32
4.2.1 Odotukset vanhemmuudessa	32
4.2.2 Vanhemmuuden tuki	34
4.2.3 Vanhemman suhde lapseen	37
4.3 Kokemuksia perheen jälleenyhdistämisestä	41
4.3.1 Viranomaisen yhteistyökumppanina	46
4.4 Vanhemman tunteet ja tulevaisuuden odotukset	50
5 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	54
Lähteet:	60
Liitteet:	67
Liite 1. Tutkimushaastattelun kysymysrunko	67
Liite 2. Vanhemmille lähetetty kirje	69
Liite 3. Tutkittaville lähetetty tiedote	70
Liite 4. Vanhemman tutkimuslupa	71
Liite 5. Hyväksytty tutkimuslupa	72
Kuvio 1	25
Kuvio 2	31

1 JOHDANTO

Aavikkosilmät. Kuivat ja tyhjät. Erilaisia kasvonaamioita kokeilen.

Avokado – kurkku. Suklaa - hunaja
Mansikka – lime. Ei tehoa ryppyihin eikä tyhjyyteen.
Jostain ne löytyvät oikeat.

Kaupankassanaamio (sovellettavissa myös muihin vastaaviin tilanteisiin)
- kiitos ja näkemiin
Sosiaalityöntekijöille - ottakaa kahvia ja pullaa
(JA ANTAKAA LAPSI TAKAISIN, PRKL)
Hymyilen ja ymmärrän, prosessit kestävät. Mutta kestänkö minä prosessin?
Ketä se kiinnostaa jos en kestä. Ei tarvitse sitten lastakaan palauttaa.

Nim. ”1 ½ äitiä”.

Tämän tutkielman aihepiiriin johdattaa erään äidin kirjoittama runo huostaanotettujen lasten äitien kirjoittamassa runokokoelmassa ”Kun joka makaroniin pitää mahtua pöytätävät” (Svensson 2014). Teksti kertoo yhden vanhemman kokemuksen lapsen huostaanotosta ja perheen jälleenyhdistämisestä. Tässä tutkielmassa tutkimustehtävänä on ollut selvittää perhesijoitukseen sijoitettujen lasten syntymävanhempien kokemuksia saamistaan tukitoimista ja osallisuuden toteutumista perheen jälleenyhdistämisessä. Tutkimusaineistona ovat kahdeksan syntymävanhemman haastattelut, jotka tehtiin keväällä 2019. Haastatteluissa syntymävanhemmat pohtivat suhteitaan sijaisperheisiin, läheisverkostoon, viranomaisiin ja miettivät niitä vuosia, jolloin lapsen elämä ja arkiset asiat olivat muuttuneet etäisiksi. Lapsen sijoittaminen sijaishuoltoon oli muuttanut perheen elämää ja ihmissuhdeverkostoja. Tämä tutkielma tuo esiin perhehoitoon sijoitettujen lasten syntymävanhempien kokemuksia esittäen yhden näkökulman syntymävanhemmuudesta ja perheen jälleenyhdistämisestä käytävään keskusteluun.

Euroopan yhteisön jäsenvaltioiden ihmisoikeussopimuksen noudattamista valvova Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on korostanut ratkaisukäytännöissään huostaanoton luonnetta väliaikaisena toimenpiteenä perustuen artiklaan 8 (Euroopan ihmisoikeussopimus, 63/1999). Ihmisoikeussopimukseen pohjautuva lastensuojelulaki (417/2007) korostaa huostaanottoa ja sijaishuoltoon sijoittamista väliaikaisena toimenpiteenä, jonka tavoitteena on perheen jälleenyhdistäminen lapsen edun mukaisella tavalla. Sijaishuollon aikana toteutettavien lastensuojelutoimenpiteiden tulee olla sopusoinnussa tämän päämäärän kanssa (LSL 417/2007, 4 §).

Näin ollen sosiaalityössä tulisi olla riittävästi keinoja ja menetelmiä arvioida perheen jälleenyhdistymisen mahdollisuuksia ja toteutumista.

Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos kerää vuosittain tilastotietoa lastensuojelun asiakkaina olevista lapsista, nuorista ja perheistä. Vuoden 2018 lopussa huostaanotettuna oli 9 533 lasta joista n. puolet (55 %) oli perhehoidossa. Perhehoitoon sijoitetuista lapsista 13,1 % (689) oli sijoitettu sukulais- ja läheisperheisiin. Kerätty tilastotieto kertoo, erityisesti lastensuojeluilmoitusten, kiireellisten sijoitusten ja huostaanottojen kohdalla lastensuojelun asiakasmäärät ovat kohonneet (Kuoppala, Forsell & Säkkinen, 2019). Tilastotiedoista voidaan päätellä, että tähän asti tehdyt lakimuutokset ja korjaavat toimenpiteet eivät ole tuottaneet toivottua tulosta. Viime aikojen lastensuojelupalveluita koskevassa ammatillisessa keskustelussa tarve rakenteellisiin uudistuksiin ajankohtaista on ollut ajankohtainen aihe. Esillä ovat olleet lastensuojelutyön palkkaukseen, työn organisointiin, resursseihin, työntekijöiden vaihtuvuuteen ja sosiaalityöntekijän asiakasmääriin liittyvät kysymykset (Mm. Helsingin Sanomat 8.9.2019). Sosiaalityöntekijöillä on tietoa heikoimmassa asemassa olevien ihmisten tilanteesta ja heidän auttamisestaan. Rakenteellisten uudistusten tarve, tieto marginaaleissa elävistä ihmisistä ja yhteisöistä velvoittavat sosiaalityöntekijöitä tiedon tuottamiseen ja yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen. (Vornanen, Hämäläinen & Törrönen 2016, 205.) Lastensuojelutyön kunnallisissa muutostarpeissa on kyse pitkäjänteisten rakenteellisten uudistusten välttämättömyydestä. Siinä kokemusasiantuntijoiden tuottamalla tiedolla sekä sosiaalityöntekijöiden vaikuttamismahdollisuuksilla on tärkeä merkitys.

Lastensuojelutilastojen takana on monenlaisia elämäntilanteita ja tarinoita. Lastensuojelun asiakkaana tai sijaishuollossa olevien lasten vanhemmilla on erilaisia palveluntarpeita, joihin vaikuttavat muun muassa päihteidenkäyttö, terveydellinen tilanne ja taloudelliset vaikeudet (Saarikallio - Torp ym. 2010; Hiitola 2015; Heino, 2013; Korpinen 2008). Sosiaalityössä erilaisiin elämäntilanteisiin pitäisi kyetä vastaamaan joustavilla palveluilla. Helsingin Sanomissa (Mattila 8.5.2019) julkaistiin tarina äidistä, joka oli vaikeasta päätöksestä huolimatta antanut lapsensa vapaaehtoisesti huostaan. Vanhemman ratkaisun perusteena oli ollut omien voimavarojen tiedostaminen ja lapsen etu. Tuloksena oli kaksi kotia, jaettu vanhemmuus sijaishuoltajan ja vanhemman kesken. Lastensuojelussa tulisi kyetä ajattelemaan rohkeasti ja luovasti järjestettäessä perheille yksilöllisiä ja tarpeisiin vastaavia sosiaali- ja terveyshuollon palveluita. Yhtenä vaihtoehtona lastensuojelun tilanteen parantamiseen on nähty systeeminen toimintamalli, jossa asiakasta autetaan yhteisen moniammatillisen työskentelyn tuloksena. Mallin keskeisinä periaatteina ovat työtä tukevat toimintarakenteet, perheterapeuttinen ymmärrys, suhdeperusteisuus,

lapsilähtöisyys, asiakkaiden osallisuus ja kohtaaminen sekä monitoimijuus. Lastensuojelun perhehoidossa systeemisen mallin mukaiset moniammatilliset toimintakäytännöt nähdään keinona vahvistaa vanhemman yksilöllistä kohtelua ja osallisuutta. Toimikseen tämä edellyttää sitoutumista työntekijä-asiakassuhteen yhteistoiminnallisuuteen ja suhdeperustaisuuteen. (Lahtinen; Peltonen; Petrelius; Pynnönen; Raivio; Santanen & Valli 2017, 120.)

Tutkielmassa tarkastelun kohteena ovat haastatteluihin osallistuneiden vanhempien osallisuuden kokemukset. Raportissaan Lastensuojelun kehittämisen suunta ja suositukset Aulikki Kananoja (2019, 27) totesi vanhempien osallisuuden olevan keskeinen osa lastensuojelun auttamisprosessia. Kaikkien lapsen ja perheen kanssa toimivien tehtävänä olisi lisätä vanhemman kykyä toimia turvallisena aikuisena lapselleen rohkaisten yhteistyöhön eri auttamistahojen kanssa. Raportin mukaan vanhempia tulee vahvistaa tunnistamaan lapsensa tarpeita ja tulla autetuksi elämäntilanteensa edellyttämällä tavalla. Lastensuojelussa korostuvat osallisuuden erilaiset muodot ja merkitykset, koska ne liittyvät myös lapsen tai nuoren kokemukseen kuulluksi tulemisesta omana itsenään. (Heinonen 2016, 253.)

Perheen jälleenyhdistämisen tutkiminen on tärkeää tiedon saamiseksi perheen jälleenyhdistämistä koskevaan arviointityöhön. Valtakunnallisessa lastensuojelujärjestössä Pesäpuu ry:ssä aloitettiin syksyllä 2017 perhesijoituksia koskeva projekti #Munperheet - kohti suunnitelmallista perheen yhdistämistä. Tämä tutkielma liittyy tähän käynnissä olevaan hankkeeseen. Tutkielmissa tarkastellaan perheen jälleenyhdistämistä vanhemman, lapsen, viranomaisen ja asiakirja-aineistojen näkökulmista. Hankkeessa ovat mukana muun muassa Tampereen kaupunki ja Tampereen yliopiston SOC:n sosiaalityön tutkinto-ohjelma, ja sitä rahoittaa Veikkaus. Tämän tutkielman tulokset hyödyttävät paitsi hanketta ja Pesäpuun omaa kehittämistyötä myös lastensuojelututkimusta laajemmin. Saatua kokemusasiantuntijatietoa voidaan käyttää kehitettäessä perheen jälleenyhdistämiseen liittyviä työkäytäntöjä.

Tutkimusraportti muodostuu kuudesta luvusta. Seuraavassa luvussa taustoitan tutkielman kannalta keskeisiä käsitteitä pohjautuen aiempiin tutkimuksiin. Tarkastelun kohteina ovat syntymävanhemmuus, suhde viranomaistoimintaan ja perheen jälleenyhdistäminen sekä syntymävanhemman osallisuuden kokemukset. Tämän tutkielman kannalta keskeisin teoreettinen käsite on syntymävanhemmuus, joka kulkee punaisena lankana tutkimuksen läpi. Viranomaistoiminnan tarkastelu liittyy tässä tutkielmassa huostaanottoa ja sijaishuoltoa koskeviin toimintakäytäntöihin. Toinen keskeinen käsite on perheen jälleenyhdistäminen jota on taustoitettu

omassa luvussaan. Siinä tuon esiin kansainvälisiä tutkimuksia vahvistamaan suomalaisen lastensuojelujärjestelmän erityisyyttä, huostaanoton väliaikaisuutta.

Kolmannessa luvussa esittelen tutkimuskysymykset. Tutkimuksen kohteena ovat tutkittavien kokemukset omassa elämäntodellisuudessaan. Selvitettäessä syntymävanhempien kokemuksia tutkielman epistemologiaksi ja teoreettiseksi viitekehykseksi muodostui fenomenologinen tutkimusote. Fenomenologiaan päädyin sen kokemusta tutkivan tietenteorian vuoksi. Fenomenologiassa pyritään kuvaamaan ja ymmärtämään tutkittavien tuottamaa kokemusta todellisuudesta mahdollisimman tarkasti heidän tarkoittamallaan tavalla. (Miettinen, Pulkkinen & Taipale 2010, 10-11.) Tarkastelen fenomenologista lähestymistapaa tarkemmin luvuissa 3.2. ja 3.3.

Tutkielman tutkimusasetelma, haastatteluaineiston kerääminen, aineiston luokittelu ja analysointimenetelmä selvitetään neljännessä luvussa. Aineisto koostuu kahdeksan syntymävanhemman puolistrukturoiduista temahaastatteluista. Tutkielman aineisto esitetään luvussa myös taulukko muodossa aineiston hahmottamiseksi. Luvun lopussa esittelen tutkielman kannalta tärkeimmät eettiset kysymykset. Eettiset kysymykset liittyvät kaikkiin tutkimusaineiston keräämisen vaiheisiin ja niistä kirjoitetaan tarkemmin erillisessä luvussa.

Analysoitua ja luokiteltua aineistoa sekä empiirisiä tuloksia käsitellään luvussa viisi. Aineiston analyysi ja luokittelu ala- ja yläluokiksi on tehty käyttäen laadullisen tutkimuksen sisällön analyysia. Aineistoa lukiessani luokittelun teemat nousivat toistuvasti esiin tutkimuskysymysten ohjatessa luokittelua ja antaen vastauksia tutkimustehtävään. Sisällön analyysin mukaisesti aineisto luokiteltiin ala- ja yläluokiksi. Yläluokat eli aineistolähtöiset teoreettiset käsitteet syntyivät alaluokasta löytyneen yhteisen nimittäjän perusteella. Yläluokiksi muodostuivat vanhemmuus, kokemukset institutionaalisesta asiakkuudesta sekä tunteet ja tulevaisuus. Syntymävanhempien osallisuuden kokemukset ovat nivoutuneena jokaiseen yläluokkaan.

Viimeisessä luvussa ovat tutkielman johtopäätökset ja pohdinta. Johtopäätöksissä arvioin tutkielman toteutumista, tuloksia ja eettisiä kysymyksiä. Luvussa käsittelen tutkielman vaikuttavuutta sosiaalityön ja yhteiskunnallisen keskustelun kannalta. Lopussa ovat jatkotutkimusehdotukset. Keskeiset johtopäätökset ovat lastensuojelutyön rakenteellisten uudistusten välttämättömyys, sijaishuollossa olevan lapsen syntymävanhempien suunnitelmallisen tuen vahvistaminen ja perheen jälleenyhdistämistä koskevien työkäytäntöjen luominen.

2 SYNTYMÄVANHEMMAT LASTENSUOJELUSSA

Tässä luvussa taustoitan aiempia tutkimuksia tarkastellen lastensuojelun sosiaalityön asiakkaana olevia syntymävanhempia, lastensuojelun institutionaalista toimintaa ja vanhemman toimijuutta osallisuuden näkökulmasta. Syntymävanhemmat ovat tämän tutkimuksen keskeinen teoreettinen lähtökohta ja kirjoittaessani vanhemmuudesta tarkoitan sillä syntymävanhemmuutta. Lastensuojelun sijaishuoltoon liittyviä huostaanottoa ja sijaishuoltoa pohdin viranomaistoiminnan ja toimenpiteen näkökulmista. Lastensuojelun institutionaalisen toiminnan tarkastelussa painotan perheen jälleenyhdistämistä. Tässä luvussa vanhemman osallisuus nähdään instituutionaalisen toiminnan velvoitteena. Tarkastelun kohteena ovat myös muut tämän tutkielman kannalta keskeiset käsitteet aiempien tutkimusten valossa.

Kansainvälisten tutkimusten kautta tuon esiin suomalaisen lastensuojelujärjestelmän erityspiirteitä ja keskeistä ominaisuutta huostaanoton väliaikaisuudesta. Tämä näkökulma vahvistaa lainsäätäjän asettamaa tavoitetta lapsen palautumisesta takaisin syntymävanhempien luo ja perheen jälleenyhdistämistä. Kansainvälisissä tutkimuksissa painotan viimeaikaisia eurooppalaisia tutkimuksia, koska käsitteellisesti ne ovat lähinnä suomalaista järjestelmää (Pösö 2016, 24).

2.1 Tutkimusten kohteena syntymävanhemmuus

Perhesuhteita ja vanhemmuutta voidaan määrittää biologisesta, sosiaalisesta, taloudellisesta, moraalista ja emotionaalista näkökulmasta jotka vaikuttavat usein samanaikaisesti luoden erilaisia jännitteitä. Perheeseen liittyy muita ihmissuhteita enemmän keskinäisiä vastuita, velvoitteita ja lojaaliutta mikä vaikuttaa jännitteiden syntymiseen (Pitkänen 2011, 18). Lastensuojelun asiakkaana olleiden naisten äitiyttä koskevassa väitöstutkimuksessaan Hiltunen (2015, 13-14) kirjoitti vanhemmuuden biologisesta, psykologisesta ja sosiaalisesta näkökulmista Hän näki erilaiset määritykset eriytyneinä ja liittyneinä eri henkilöihin myös perheen ulkopuolelle. Lainsäädännön perusteella vanhemmuuden ajatellaan olevan biologista, adoption kautta syntynyttä tai oikeudellisesti lain turvin vahvistettua. (Araneva 2018, 205). Kääriäisen (2008, 108) mukaan vanhemmuuden roolit ovat yhä enemmän ajassa ja erilaisissa elämäntilanteissa muuttuvia ja neuvoteltavia käytäntöjä.

Tässä tutkielmassa syntymävanhemmuudella tarkoitetaan lapsen biologista vanhemmuutta. Biologinen vanhemmuus viittaa lapsen ensivaiheisiin; siittämiseen, kantamiseen ja synnyttämiseen.

Kulttuurissamme vallitsee vahva käsitys, jonka mukaan lapsen oikeat vanhemmat ovat biologiset vanhemmat. Siihen liittyy kyseenalaistamattomia vanhemmuuden oikeuksia ja velvollisuuksia jotka ovat osittain myös juridisia. Silloin kun vanhemman ja lapsen suhteeseen ei liity biologisia siteitä, siitä saattaa tulla ongelmallinen. Näin voi olla esimerkiksi uusio- tai sijaisperheissä. Vanhemmuuden biologiseen ulottuvuuteen liittyy usein myös sosiaalinen ja psykologinen taso, joita erilaisten perhemuotojen arjessa arvioidaan (Ritala-Koskinen 2003, 124). Tässä tutkielmassa syntymävanhemmuuden erityisyys liittyy kulttuurimme tuottamiin käsityksiin hyvästä vanhemmuudesta. Vanhemmuuteen kohdistetut odotukset ja määräykset ovat osaltaan vahvistamassa lastensuojelun syntymävanhemmuuden poikkeavuutta ja erityisasemaa. Erityisyys luo syntymävanhemmuuteen jännitteitä synnyttäen toiseuden kokemuksia kaikilla vanhemmuuden osa-alueilla. Lastensuojelun tutkimuksessa ja käytännöissä asiakkaana olevien syntymävanhempien tuottamalla kokemustiedolla nähdään olevan merkitystä esimerkiksi palveluiden kehittämisen näkökulmasta. (Pekkarinen 2011, 62).

Toimenpiteenä huostaanotto on voimakas puuttuminen perhesuhteisiin ja vanhemmuuteen. Tutkiessaan vanhemmuuden roolien muuttumista huostaanoton aikana englantilaiset tutkijat Sconfield ja Ward (2010, 8-9) totesivat vanhemmuuden muuttuvan etäiseksi erityisesti silloin kun lapsi asettuu pitkäaikaiseen sijoitukseen ja tapahtuu kiinnittymistä sijaisvanhempiin. Useissa tutkimuksissa ovat nousseet esiin lastensuojelun asiakkaina olevien vanhempien kasaantuneet psyykkiseen hyvinvointiin tai toimeentuloon liittyvät ongelmat (Mm. Hiitola 2015; Heino, 2013; Korpinen 2008). Heillä on havaittu useiden terveysongelmien kasautumista, heikompa toimeentuloa ja työkyvyn vaikeuksien esiintymistä. (Saarikallio - Torp ym. 2010, 258-259.) Kataja (2012) tutki väitöskirjassaan normaalin ja poikkeavuuden määrittelyjä huostaanottoasiakirjoissa ja sosiaalityöntekijöiden lausunnoissa. Hän jakoi aineiston kolmeen huostaanottotyyppiin, joista merkittävin ryhmä olivat olosuhteiden uhrin. Huostaanoton perusteet saattoivat liittyä myös sekä kodin olosuhteisiin että lapsen käytökseen tai ainoastaan lapsen käytöksen aiheuttamiin ongelmiin. Olosuhteiden uhrin-ryhmään kuulumisen tarkoitti lapsen huostaanottoa vanhemman elämäntilanteen perusteella. Vanhemmuuden yleisimmät ongelmatekijät olivat kyvyttömyys vanhemmuudessa, vanhemman mielenterveysongelmat, vanhemman päihteidenkäyttö, vanhemman voimavarojen riittämättömyys, perheristiriidat ja ongelmat elämänhallinnassa. Erityisesti ulospäin näkyvät vanhemmuuteen liittyvät ongelmat, päihteidenkäyttö ja kyvyttömyys vanhemmuudessa, ylittivät herkimmin lastensuojelun puuttumiskynnyksen. Nämä tekijät olivat ensisijaisia myös huostaanottojen perusteissa. (Emt. 70, 80-81, 92-93.)

Avohuollon asiakaslasten asumisliikkuvuutta koskevassa tutkimuksessaan Ritala-Koskinen (2018, 78) totesi lastensuojelun tarpeen johtuvan useasta toisiinsa kietoutuneesta tekijästä, jotka liittyvät lapsen läheisiin, hänen kasvuympäristöönsä tai häneen itseensä. Tyypillisiä tekijöitä olivat esimerkiksi perheen taloudelliset vaikeudet, vanhemman ongelmat elämänhallinnassa ja vanhemmuudessa, lapsen sairastaminen tai ongelmallinen käytös. Samoin Heino päätyi samankaltaisiin johtopäätöksiin (2013) todetessaan lasta ja perheitä kuormittavien tekijöiden olevan monimuotoisia kehityskulkuja ja kokonaisuuksia (Emt. 97). Suurimmassa osassa aiemmista tutkimuksista lastensuojelun asiakkaina olevien vanhempien elämäntilanteiden määritykset ovat olleet negatiivisesti sävyttyneitä ja niihin on liitetty monenlaisia sosiaalisia ongelmia.

Pitkittyessään köyhyys ja huono-osaisuus voivat periytyä sukupolvelta toiselle, vaikka on myös osoitettu kyseessä olevan monen tekijä summa eikä niinkään jatkuva lainalaisuus (Kataja 2012, 94). Ylisukupolvisuudessa on nähtävissä myös lasten ja vanhempien ongelmien yhteenkietoutuminen (Lämsä 2009, 219). Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten hyvinvointiongelmat ovat moninaisia. Ensimmäisen sukupolven kouluttamattomuus tai toimeentulo-ongelmat voi seuraavassa sukupolvessa saada toisenlaisen muodon. Voimakkaimmin kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ongelmien riskiä kasvatti vanhempien taloudelliset vaikeudet, vaikka ylisukupolvisuus ei selity ainoastaan toimeentulon ongelmilla. Taloudelliseen tilanteeseen on kietoutuneena muitakin sosiaalisia ja elämänhallinnan ongelmia. Yksistään huostaanotto ei ole selittävä tekijä lapsen selviytymiselle tai syrjäytymiselle koska vaikuttavia tekijöitä on useita. (Kataja; Ristikari; Paananen; Heino & Gissler 2014, 50.) Ylisukupolvisuuden riskistä huolimatta kaikessa sosiaalityössä pyritään näkemään ihmisen elämänkulku ainutlaatuiseksi tapahtumaksi, johon on mahdollista vaikuttaa ja saada tukea kanssaihmisiltä tai viranomaisilta. (Juhila 2018, 212.)

Lastensuojelun toimintakäytännöt poikkeavat Euroopassakin toisistaan. Esimerkiksi Englannin lastensuojelujärjestelmässä lapsen huostaanotto ja sijoittaminen tarkoittavat pysyvää erottamista syntymävanhemmista. Puolestaan Norjassa, Ruotsissa, Irlannissa ja Sveitsissä perheen jälleenyhdistäminen on aktiivista lastensuojelupolitiikkaa, se ohjaa vahvasti lastensuojelun käytäntöjä pysyvän erottamisen ollessa lähes olematon vaihtoehto. Irlannissa vallitsevan suuntauksen mukaan sijaisperheelle tulisi mahdolliseksi lapsen adoptointi pitkäaikaisessa sijaishoidossa (Burns, Pösö & Skivenes 2016, 3). Suomalaisessa järjestelmässä perhehoitoon sijoittaminen ja pysyvä adoptio ovat toimintakäytäntöinä erilaisia, vaikka niistä saatetaan puhua samanaikaisesti erityisesti pienten lasten kohdalla. Perhehoito kuuluu lastensuojelun toimivallan piiriin kun taas adoptiota säätelee eri lainsäädäntö. Lastensuojelupolitiikassa on alettu korostamaan

pysyvyyttä mihin huostaanotto ja sijaishuoltoon sijoittaminen eivät tällä hetkellä anna mahdollisuutta huostaanoton väliaikaisen luonteen vuoksi. Tulevaisuuden haasteena on pohtia pysyvää sijoitusta lapsen edun kannalta parhaana ratkaisuna. (Pösö 2013, 16, 20.) Lastensuojelulakiin kirjattu velvoite perheen jälleenyhdistämisestä on ristiriitainen lapsen edun ja vanhemman oikeuksien näkökulmasta. Nämä erilaiset näkökulmat tuottavat tarvetta pysyvän sijoituksen mahdollisuuteen.

Lastensuojelulaissa (417/2007, 2§) korostetaan vanhempien vastuuta ja velvollisuutta lapsen hoidosta ja huolenpidosta. Heillä on oikeus määrätä miten lapsen kasvatusta, hoito ja huolenpito kulloinkin järjestetään. Viranomaisen puuttuessa perheen yksityisyyteen ja järjestäessään lastensuojelulain mukaisia palveluita tai tukitoimia suhte vanhemmuuden oikeuksiin ja velvollisuuksiin muuttuu. Vanhempien oikeus päättää ja vaikuttaa lapsensa asioihin on huomioitava riittävällä tavalla ratkaisuja tehtäessä. (Räty 2015, 3.) Huostaanottotilanteessa vanhemmuuden rooli muuttuu ja sosiaalihuollosta vastaavasta toimielimestä tulee lapsen huoltaja, jolla on oikeus päättää mm. lapsen olinpaikasta, hoidosta, kasvatuksesta, valvonnasta ja terveydenhuollosta (LSL 417/2007, 45§; Araneva 2018, 220). Tarkastelleessaan tutkimuksessaan lastenkotien toimintakäytäntöjä Laakso (2012) totesi lasten vanhemmuussuhteiden olevan yhteisesti jaettuja sosiaalityöntekijöiden, sijaishuoltopaikan hoitajien ja syntymävanhempien kesken. Lasten vanhemmuussuhteet olivat moninaisia ja vaihtelevia, suhteessa syntymävanhempiin korostui biologinen vanhemmuus. Laakso nimesi vanhempien kanssa tapahtuvan työn vanhemmuustyöksi, jossa vanhempien kuntouttamisen sijaan tavoitteena oli kasvatuskumppanuus, vanhemmuuden kontrollointi ja vanhemmaksi houkuttelu. Vanhempien kuntoutumiseen tähtäävä työskentely tapahtui sijaishuoltopaikan ulkopuolella. Vaikka syntymävanhemman kanssa tehdyssä työssä korostettiin vanhemman ja lapsen välistä suhdetta, se sisälsi myös tämän suhteen kontrollointia. Vanhempien kanssa tehtävässä työssä kietoutuivat toisiinsa eettiset kysymykset, haavoittuvuus ja keskinäinen riippuvuus. (Emt. 41-42, 259.)

Lastensuojeluasiakkuuden aikana ja huostaanottotilanteessa käsitys vanhemmuudesta muuttuu. Yhteiskunnan määrittämän vanhemmuuden lisäksi läsnä ovat myös kulttuurin muokkaamat käsitykset hyvästä vanhemmuudesta. (Vierula 2016, 263-264.) Tehdessään havaintoja suomalaisen lastensuojelun institutionaalista rajasta Pösö (2010, 333) kirjoitti rajan määrittävän kompleksisina ja kontekstisidonnaisina yhdistelminä mihin vaikuttavat niin sosiaaliset ongelmat kuin perhekohtaiset selviytymistä kuormittavien asioiden yhdistelmät. Lastensuojelun määrän ja kehityksen kuvaaminen lasten ja perheiden ongelmien välittöminä kuvina on hänen mukaansa

yllättävää. Lastensuojelussa käytössä oleva sanasto kuvaa kuitenkin enemmän yksilöiden puutteita kuin suhderakenteita erilaisissa konteksteissa. Elettävä aika, erilaiset vuorovaikutustilanteet ja yksilön omat määrittelyt rakentavat ihmisen käsitystä itsestään. Siihen liittyvät vahvasti yhteiskunnalliset ja kulttuuriset merkitykset sekä toisten tekemät määritykset. (Juhila 2018, 82.) Sosiaalityön asiakkaan ongelmien määritykset liittyvät erilaisiin asiakkuuden identiteetteihin. Sosiaalityöntekijän tehtävänä on pohtia erilaisia vuorovaikutustilanteita, niissä rakentuvaa todellisuutta ja asiakkaan paikkaa näissä määrittelyissä.

Instituutioiden synnyttämät identiteetit muokkaavat asiakkaan toimintamahdollisuuksia niin palvelujärjestelmässä kuin omassa elämässä. (Jokinen 1995, 127, 146.) Sosiaalihuollossa kirjoitetulla tekstillä on paljon valtaa. Lakitekstit ohjaavat työntekijää yksilön asioihin puuttumisessa ja elämäntilanteen perusteella myönnettävissä oikeuksissa. Julkisen keskustelun ja kasvokkain tapahtuvan vuorovaikutuksen lisäksi toimintakertomukset tai suunnitelmat ja lastensuojelun asiakirjat tuottavat ongelman määrityksiä ja vanhemmuuden identiteettejä. (Juhila 2006, 218.) Tutkimustieto osoittaa, lastensuojelun suuri rooli vanhempien elämässä ja vähäiset vaikutusmahdollisuudet asiakkuuden aikana vahvistavat asiakirjojen vaikutusta. Asiakkaan ja asiakirjan väliset valtasuhteet voitiin kokea positiivisiksi, neutraaleiksi ja negatiivisiksi. Lastensuojelun asiakkaina oleville vanhemmille tämä tarkoitti muutosta henkilökohtaista elämää koskevien tietojen kielellisissä, käsitteellisissä sekä hallinta- ja omistussuhteissa. Asiakirjojen tuottamat vallan muodot näyttäytyivät konkreettisesti niissä kuvattujen vanhemmuuden määritysten seuraamisena myöhempisiin asiakirjoihin, jota uudet ihmiset tulkitsevat (Vierula 2017, 96-97).

Vanhemmuuden sukupuolittuminen nousi esiin Hiitolan (2015, 254) ja Korpisen (2008, 114) tekemissä huostaanottoasiakirjoja ja hallinto-oikeuden aineistoa koskevissa väitöskirjoissa. Molemmissa tutkimuksissa äidit näyttäytyivät stereotyyppisesti vastuunkantajina lapsista ja perheestä sekä isän ongelmista. Isän osallisuus perheiden tilanteissa näyttäytyi kohteena olemisessa ennemmin kuin aktiivisena toimijana. Toisaalta myös usein huostaanoton perusteet liittyivät huoleen äidin kyvystä huolehtia lapsesta päihteidenkäytön, mielenterveysongelmien tai vanhemmuuden puuteiden vuoksi. Viimeaikaisessa kasvatustieteellisessä tieteellisessä tutkimuksessa huostaanottoa ja lastensuojelun asiakkaana olevia äitejä on tutkittu (Mm. Hiltunen 2016) myös vanhemman voimaantumisen näkökulmasta. Sijaishuollossa olevien lasten näkökulmaa toi esiin Hämäläinen (2012) omassa tutkimuksessaan. Hän haastatteli 20 perhehoitoon sijoitettua lasta heidän kodille ja perhesuhteilleen antamista merkityksistä. Lasten mielissä äitien vanhemmuuden puutteet eivät olleet este ensisijaisuudelle lapsen elämässä. Myös sijaisperheissä

ensisijaista oli lapsen suhde biologiseen äitiin ja tätä ylläpidettiin muita perhesuhteita vahvemmin. Kadonneet isät eivät olleet samalla tavalla tärkeitä ja huomiotta oli voitu jättää myös suhteet sisaruksiin. Tutkimuksen mukaan yhteydenpitoa koko biologiseen perheeseen sijaishuollon aikana ei aina toteudu, vaikka sitä korostaa lastensuojelulaissa. (Emt.180-181.)

2.2 Syntymävanhempi ja lastensuojelun viranomaistoiminta

Kohta viisi vuotta sitten voimaan tulleen sosiaalihuoltolain (1301/2014) pyrkimyksenä oli tukea perheitä ennaltaehkäisevästi jo peruspalveluissa. Lakimuutoksessa vahvistettiin lapsen ja perheen oikeutta saada lapsen terveyden ja kehityksen turvaamiseksi tarvittavia sosiaalipalveluita, ilman lastensuojelun asiakkuutta. (Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2017, 51.) Sosiaalihuollon kautta saatavia palveluita olivat esimerkiksi kotipalvelu, perhetyö, sosiaaliohjaus, valvotut tapaamiset ja tukiperhetoimintaa. Lakiuudistuksen myötä matalan kynnyksen palveluiden saatavuudesta on pyritty tekemään joustavampaa, asiakaslähtoisempää ja helpompaa. (Kananoja 2019, 34.) Tavoitteena on ollut varhaisen tuen tarjoaminen lapsille ja lapsiperheille, myös lastensuojelun asiakasmäärien vähentäminen. Sosiaalihuoltolain tarjoamia ennaltaehkäiseviä palveluja ei kuitenkaan aina ole ollut saatavilla tai niitä on joutunut jonottamaan pitkään. (Heinonen 2016, 254; Heino 2014, 288.)

Lastensuojelun sosiaalityön erilaisissa työmuodoissa kohdataan eettisesti ja moraalisesti ristiriitaisia, monisyisiä ja pitkittyneitä ongelmia. Julkinen keskustelu lastensuojelun keinoista auttaa on arvostelemaa ja niiden mukaan toimenpiteitä ei tehdä, ne toteutetaan joko liian varhain tai liian myöhään, mutta harvemmin aikaisesti. Lapsi- ja perhekohtaisessa lastensuojelussa yksilöiden ja perheiden elämäntilanteen kanssa työskentely vaatii työntekijöiltä asiantuntemusta ja työskentelyä monella eri tasolla erilaisissa yhteistyöverkostoissa. (Pohjola 2016, 94; Arnkill & Heino 2014, 286.) Lastensuojelussa avohuollon tukitoimet ovat ensisijaisia pyrkimyksiä edistää lapsen kehitystä ja hyvinvointia. Niiden tarkoituksena on myös tukea ja vahvistaa lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavien aikuisten kykyjä ja voimavaroja. Lastensuojelun työkäytännöistä huostaanottoon ja sijaishuoltoon päädytään vasta silloin, kun muut tukitoimet on todettu riittämättömiksi, sopimattomiksi tai mahdottomiksi.

Sijaishuolto on järjestettävä lapselle riittävän aikaisin ja välittömästi tilanteen niin vaatiessa. (Araneva 2018, 60-62.) Lastensuojelutyölle on ominaista, että toisinaan joudutaan tekemään vaikeita päätöksiä tarvittavien tietojen perustuessa toisten ammattilaisten tulkintaan lapsen ja

perheen tilanteesta, olosuhteista tai toimenpiteitä aiheuttaneiden tapahtumien kulusta. Kataja (2012) kirjoitti tutkimuksessaan epäselviltä ja sattuman varaisilta näyttäytyivistä yhteisöreaktiosta, mistä löytyy yhteisön toleranssin kriittinen piste. Tämän kynnyksen ylittämisen saa aikaan reagointia, joka aloittaa lastensuojelun toimenpiteiden käynnistymisen. Normaalin tai poikkeavan lapsuuden ja huostaanoton tarpeen määrittelyyn vaikuttavat määrittelijän erilaiset käsitykset esimerkiksi koulussa, terveydenhuollossa, poliisissa, päivähoitossa tai sukulaisissa. Nämä eri tahot tapaavat lasta ja perhettä erilaisissa konteksteissa. Näin ollen ne myös tuottavat käsityksiä poikkeavasta lapsuudesta ja välittävät erilaista tietoa perheen tilanteesta (Emt. 137-138, 160).

Ratkaisuissaan yhteisö reagoi ja toimii osana laajempaa yhteisöä, kulttuuria ja ajan henkeä. Silloin kun ollaan herkistyneitä yhteisölle ja kulttuurille, ohjaututaan tarkastelemaan vallitsevia sosiaalisia normeja ja moraalisia odotuksia. Lastensuojelulain mukaan huostaanottotilanteessa ensisijaisesti tulee arvioida lapsen etua. Siinä on kyse lastensuojelukielen keskeisestä käsitteestä ja päätösten ohjenuorasta. Kyse on myös riskien arvioinnista ilman puntarointia lapsen edun mukaisesta ratkaisusta. Vaikka menetelmille ja riskien arvioimiselle on asetettu kriteereitä, niitä arvioidaan usein epävarmoin, puutteellisin tai kiistanalaisin tiedoin. Näin ollen myös riskiarvioinnin avulla päätökset joudutaan tekemään kestäen päätöksenteon ja ratkaisuiden epävarmuutta. (Pösö 2012, 76, 93.) Kuitenkin viimeistään sijoituksen myötä yksityiseen elämänalueeseen liittynyt lapsuus ja vanhemmuus tulevat institutionaalisen katseen alle ja ammattilaisten arvioitaviksi (Pitkänen 2011, 22).

Heinonen (2016, 249-251) kirjoitti lapsen edun käsitteen monitahoisuuden tuottavan arkityössä hämmennystä niin asiakkaissa kuin viranomaisissa. Viranomaistyössä se on kuitenkin keskeinen perusteltaessa päätöksiä, suunnitelmia ja ratkaisuja. Lastensuojelulaissa käsite on määritelty lapsen kasvun- ja kehityksen tukemisen sekä hyvinvoinnin edistämisen näkökulmista. Lapsen edun arvioiminen on mahdotonta ilman lapsen osallisuutta häntä koskevissa asioissa. Hämäläisen (2011, 63) mukaan lapsen etu saa interventiossa erilaisen merkityksen riippuen vedotaanko siihen tavoitteen, periaatteen vai vaikutuksen näkökulmasta. Kyse on toimintaa ohjaavasta ja velvoittavasta periaatteesta, joka on jo lähtökohtaisesti normatiivinen kontrolloidessaan, valvoessaan ja toisinaan puuttuessaan perheen yksityisyyteen. Tarkastellessaan 14 eri länsimaisen yhteiskunnan juridisia käytäntöjä kansallisessa lastensuojelussa Skivenes ja Sorsdal (2018, 82-83) totesivat lapsen edun periaatetta koskevassa lainsäädännössä ja päätöksenteossa olevan selkeitä eroja eri maiden välillä. Järjestelmien perusperiaate oli sama, vanhemmilla on ensisijainen vastuu lapsensa hoidosta ja kasvatuksesta. Tutkimuksen maista neljässä on laissa mainittu vanhemman

kyvystä hoitaa lasta tai heidän mielipiteensä lapsesta. Australiassa ja Englannissa keskiössä on vanhemman kyky vastata lapsen tarpeisiin, Itävallassa lapsen hyväksyminen ja Irlannissa on käytössä vanhempien oikeuksien ja velvollisuuksien -käsite. Eroavaisuuksia eri 14 maan järjestelmien välillä oli erityisesti toimenpiteiden lapsen edun periaatteen tulkinnassa ja suhteessa huostaanoton väliaikaisuuteen. Lapsen oikeuksien toteutumiseen oli kaikissa tutkimuksen valtioissa vielä matkaa, esimerkiksi tällä hetkellä syntymässä oleva työkäytäntöjen lapsikeskeisyys on aikuisten luoma rakenne.

Suomalaisessa lastensuojelujärjestelmässä huostaanottopäätökset tehdään kunnassa silloin kun on kyse suostumukseen perustuvasta päätöksestä. Tahdonvastaisissa huostaanotoissa ratkaisun tekee hallinto-oikeus silloin kun huoltajat tai 12 -vuotta täyttänyt lapsi vastustavat ratkaisua. Vastaavasti muun muassa Norjassa, Yhdysvalloissa ja yleisesti Euroopassa huostaanottopäätökset tehdään poikkeuksetta oikeusistuimessa. (Kuokka & Pösö 2016, 52-54.) Hiitolan ja Heinosen (2009) tekemän selvityksen mukaan tahdonvastaisia huostaanottoja tehtiin eniten 13-17-vuotiaiden nuorten kohdalla, joista 15-vuotiaat ovat suurin ikäryhmä. Nuoret myös vastustivat eniten huostaanottopäätöstä. Pienemmistä lapsista alle 1-vuotiaita huostaanotettiin vastentahtoisesti eniten. Suurimmalla osalla näistä lapsista huoltajina oli molemmat vanhemmat, vaikka valta osa asui yksinhuoltajaäidin perheissä (Emt. 60).

Perhehoidon ensisijaisuutta koskeva lakimuutos (LSL 8.4.2011/316, 50§) tuli voimaan vuoden 2012 alusta alkaen. Sen mukaan lasten ja nuorten ensisijainen sijaishuollon muoto tulee olla perhehoito. Perhehoidon ensisijaisuutta perusteltiin suomalaisen sijaishuollon laitospainotteisuudella ja nähtiin myös, että sijaisperheillä on paremmat mahdollisuudet tarjota pysyviä ihmissuhteita. Perhesijoitukset ovat myös kunnille laitossijoitusta edullisempi vaihtoehto. (Enroos 2016, 226-227.) Perhehoito on yleisin sijaishuollon muoto Pohjoismaissa ja Isossa – Britanniassa. Perheelle maksettavien korvausten määrien ja korvauskäytäntöjen sekä koulutuksen ja valvonnan suhteen on maakohtaisia eroja. Näissä maissa perhehoitoa ei juuri käytetä muiden asiakasryhmien kuin lasten tarvitsemaan hoitoon. (Heino & Säles 2017, 27.) Kansainvälisten tutkimusten perusteella sijaisperheisiin sijoitetaan yleisesti alakouluikäisiä lapsia. Lasten vanhempien henkilökohtaiset ongelmat liittyvät usein kroonistuneisiin terveydentilan ongelmiin ja lasten kohdalla käyttäytymisen haasteisiin. Lapset tulevat köyhistä ja rikkinäisistä perheistä joissa heitä on laiminlyöty ja ollut perheväkivaltaa. Monien lasten vanhemmilla on mielenterveys- ja/tai päihdeongelmia. (Valkonen & Janhunen 2016, 39.) Huostaan otettujen nuorten kohdalla sijaishuolto järjestetään usein

laitoshoitona, nuorille tarkoitettuja sijaisperheitä on vähän ja ongelmat ovat haastavia ja pitkittyneitä.

2.3 Velvoitteena perheen jälleenyhdistäminen

Lastensuojelun sijaishuollossa työskentelyn lähtökohtana tulee olla lapsen kotiuttaminen ja huostaanoton purkaminen (LSL 417/2007, 4§). Lastensuojelulaissa korostetaan vanhempien ja lapsen välistä yhteydenpitoa sijaishuollon aikana, sukulaissijoituksen kartoittamisen mahdollisuutta ja perheen jälleenyhdistämistä (LSL 417/2007, 30§, 32§ & 54§). Lakiin on määritelty huostaanoton keskeiseksi tavoitteeksi perheen jälleenyhdistämisen lapsen edun mukaisella tavalla, mikä edellyttää olosuhteiden muuttumista ja vanhempien tilanteen paranemista paluun mahdollistumiseksi. Lastensuojelulain mukaan perheen jälleenyhdistämistä ja huostaanoton kriteereitä tulee arvioida asiakassuunnitelmaneuvoituissa vähintään kerran vuodessa. (Mm. Araneva 2018, 62; Pösö 2016, 25-26.), lapsen tai huoltajan hakiessa huostassapidon lopettamista tai kun se muutoin osoittautuu tarpeelliseksi. Myös perheen jälleenyhdistämisen suunnitelmallisuutta on laissa korostettu ja huostaan otetun lapsen asiakassuunnitelmaan pitää kirjata miten tavoite perheen jälleenyhdistämisestä otetaan huomioon. Huostassa pidon lopettamista harkittaessa tulee ensisijaisesti toteutua lapsen etu (LSL 417/2007, 4§), myös sijoituksen kestolla, lapsen ja sijaishuoltopaikan välisellä kiintymyssuhteella, lapsen ja vanhemman välisellä kanssakäymisellä sekä lapsen mielipiteellä on tärkeä merkitys (LSL 417/2007, 47§). Perheen jälleenyhdistäminen on toimenpiteenä kahtalainen. Laki velvoittaa jälleenyhdistämisen arviointiin sekä tukemaan vanhempaa kuntouttavaan muutostyöhön. Toisaalta työntekijä arvioi lapsen edun toteutumista ja oikeutta pysyviin ohmissuhteisiin joita myös sijaishuoltopaikka parhaimmillaan tarjoaa. (Pösö 2018, 25-26; Heino & Säles 2017, 68; Pitkänen 2011.)

Aranevan (2018) mukaan kaikkien sijaishuollon aikana toteutettavien toimenpiteiden tulisi edistää lapsen palaamista takaisin kotiin. Viranomaisten tehtävänä on tarjota vanhemmalle tukea sijaishuollon aikana ja motivoida sen vastaanottamiseen (Emt. 64). Laki ei kuitenkaan velvoita vanhempia sitoutumaan kuntoutukseen tai vanhemmuuden kykyjensä parantamiseen. Vanhempien tukeminen huostaanoton jälkeen jää usein vähäiseksi. (Mm. Pitkänen 2011.) Lastensuojelulain mukaan huostaan otetun lapsen vanhemmalle on laadittava asiakassuunnitelma, johon on kirjattuna vanhemmalle suunnattu tuki huostaanoton jälkeen. Selvityksessään Hoikkala ja Heinonen (2013) havaitsivat, että vanhemmilla ei ollut selkeää käsitystä siitä mitä heidän elämässään oletettiin tapahtuvan ja kenen puoleen voisivat kääntyä avun saamiseksi. Tavoitteellista työskentelyä perheen

jälleenyhdistämiseksi ei tehty riittävästi ja siinä oli kuntakohtaisia eroja. (Emt. 42-43.) Heinonen (2016) toteaa vielä, että perheen jälleenyhdistämiseen päädytään yleisimmin silloin kun ohi menevä kriisi on johtanut sijoitukseen, vaikka tavoitteen eteen ei työskennellä aktiivisesti (Emt. 257.)

Tarja Janhunen (2008, 130-131) tarkasteli Helsingin kaupungin perhesijoitukseen sijoitettujen lasten sijoitusten purkaantumisia vuosilta 2004 ja 2005. Aineiston ajankohdasta on kulunut aikaa ja myös lastensuojelulakiin on tullut muutoksia aineiston keruun jälkeen. Merkillepantavaa kuitenkin oli, että ensisijainen peruste perhesijoituksen päättymiselle oli tapahtunut sijaisvanhempien aloitteesta ja heistä johtuneista syistä. Näitä olivat olleet esimerkiksi sijaisvanhempien väsymys, muuttunut elämäntilanne ja lapsen kaltoinkohtelu sijaisperheessä. Päätyneistä sijoituksista vain n. 8 % oli johtunut syntymävanhempien parantuneesta elämäntilanteesta. Kotiin palautetut lapset olivat usein ala-aste ikäisiä joiden sijoitus oli kestänyt n. 2-3-vuotta. Aineiston perusteella kuitenkin eri syistä purkaantuneen sijoituksen jälkeen 34,4% lapsista oli palannut takaisin syntymävanhemman luokse vaikka aineistossa ei ollut tietoa vanhemman elämäntilanteen muutoksista. Janhusen (2008) tekemän tutkimuksen näkökulmaa vahvistaa viimeaikainen tutkimus. Lapsen yksittäinen sijoitus ei välttämättä tarkoita pitkäkestoista sijoitusta vaan noin puolella se jää lyhyeksi elämänvaiheeksi. Huomioitavaa kuitenkin on, että perheisiin tyypillisesti sijoitettujen 3-12-vuotiaiden kohdalla huostaanotoista vain 3% lakkautettiin. (Forsell, Heino & Kuoppala 2018, 10,12.)

Hämäläinen (2012) totesi perhehoitoon sijoitettujen lasten kodille antamia merkityksiä tutkiessaan, että sijaishuollossa tapahtuva syntymävanhemmuuden korostaminen lisäsi lapsen vanhempiinsa kohdistamia merkityksiä. Näin tapahtui siitakin huolimatta vaikka suhde olisi todellisuudessa ollut heikko. Se taas vaikutti lapsen kokemaan epävarmuudentunteeseen, kiinnittymiseen sijaishuoltoapaikan aikuisiin ja suhteisiin sijaishuoltoapaikassa. Lasten käsitykset entisestä ja nykyisestä kodista ja perhesuhteista olivat sidoksissa toisiinsa kuitenkin uudelleen neuvoteltavina. Lasten haastatteluissa nousi esiin, että etäisilläkin verisiteillä ja niissä tapahtuneilla muutoksilla oli sijaisperhettä tärkeämpi merkitys. (Emt. 187-188.) Puustinen-Korhosen ja Pösön (2010, 13-14) tekemän selvityksen mukaan lastensuojelun päätöksenteossa tulisi löytää oikeudenmukainen tasapaino huostassapidon ja perheen jälleenyhdistämisen välillä. Huostassa olevan lapsen ja hänen vanhempansa välillä voi olla ristiriitaa, myös lastensuojelun ammattilaisilla voi olla keskenään erilaisia näkemyksiä. Perhehoidossa korostetaan lapsen kasvurauhaa ja kiinnittymistä sijaisperheeseen. Perheen jälleenyhdistämisen ylläpitäminen voi tuottaa lapselle epärealistisia odotuksia ja estää kiinnittymistä sijaisperheeseen. (Tuovila 2008, 32-33.) Näistä syistä perheen jälleenyhdistäminen on vaativaa asiantuntijatyötä, jossa on osattava ennakoida ratkaisujen

vaikutuksia. Silloin kun vanhemmalla on ymmärrys oman toimintansa vaikutuksesta lapsen huostaanottoon ja halua tämän tilanteen korjaamiseen voi perheen jälleenyhdistäminen onnistua. Kuntoutumisen mahdollistumiseksi vanhemmille tulee tarjota tarvittavaa hoitoa ja kuntoutusta. (Sinkkonen 2015, 155.)

Brittiläistä lastensuojelua koskevassa tutkimuksessaan Farmer ja Dinithi (2013) totesivat perheen jälleenyhdistämisen onnistuneen paremmin nuorempien lasten kohdalla. Lasten onnistunut kotiutuminen ja siihen liittyvien vaikeuksien käsitteleminen edellyttivät lasten ja nuorten palveluiden aktiivista mukana oloa sekä yhdessä vanhempien kanssa tehtyjä suunnitelmia. Myös kansainvälisten tutkimustulosten perusteella viranomaisten tulee kehittää selkeämpiä käytänteitä perheen jälleenyhdistämisen onnistumiseksi kaiken ikäisille lapsille. (Emt. 1626-1627.) Tutkittaessa perheen jälleenyhdistämisen riskitekijöitä sijaishuollosta takaisin syntymävanhempiensa luo Portugalissa tehty tutkimus löysi kolme selkeää riskitekijää. Ensimmäisenä oli vanhempien haluttomuus tai kykenemättömyys elämäntilanteensa muuttamiseen, toiseksi lapsi oli asettunut sijaishuoltopaikkaan eikä halunnut palata syntymävanhempiensa luo tai riskit lapsen laiminlyönnille ja kaltoinkohtelulle olivat edelleen suuret. Näistä syistä lapsen kotiinpaluun todettiin vaativan aina huolellista harkintaa. (Carvalho; Delgado; Pinto & Benbenishty 2018, 75-76.)

2.4 Syntymävanhemman osallisuus lastensuojelussa

Kaikissa lapsien ja perheiden palveluita koskevassa lainsäädännössä oikeus osallisuuteen ja kuulluksi tulemiseen ovat keskeinen periaate (Mm. SHL 1301/2014, LSL 417/2007, YK:n yleissopimus lasten oikeuksista). Syntymävanhemman osallisuutta lapsen ja perheen asioissa ovat tutkineet eri tieteenaloilta esimerkiksi Vuorenmaa (2016) terveystieteissä, Vierula (2013) sosiaalitieteissä ja Luttinen (2010) kasvatustieteissä. Lastensuojelupalveluiden toteuttamista ja kehittämistä pohdittaessa asiakkaiden osallisuus on noussut keskeiseksi niin suomalaisessa keskustelussa kuin kansainvälisestikin. Kokemusasiantuntijatiedon mahdollisuuksia, syntymävanhempien ryhmätoimintaa ja osallisuuden toteutumisen systemaattista seuranta vahvistavia käytänteitä tulisi pyrkiä vahvistamaan kaikissa sosiaalityön työkäytännöissä. (Kananaja 2019, 71.)

Närhen, Kokkosen ja Matthiesin (2013) mukaan yhteiskuntaan liittymisen ja osallisuuden kokemukset liittyvät yksilön omaan elämismailmaan, identiteettiin ja verkostoihin. Sen vastakohtana on osattomuus esim. sosiaalisista suhteista, työmarkkinoista tai vaikuttamisesta

itseään koskeviin asioihin. Heidän haastattelemansa sosiaali- ja työvoimapalveluiden asiakkaina olleet nuoret aikuiset miehet olivat nostaneet henkilökohtaisuuden, yksilöllisyyden, kuuntelemisen, luottamuksen ja kunnioituksen keskeisiksi osallisuutta edistäviksi tekijöiksi. (Emt. 115-116, 137). Osallisuus nähdäänkin osallistumista syvällisempänä toiminnan muotona, koska se edellyttää sitoutumista sisältäen myös henkilökohtaisen vastuunoton toiminnasta ja tavoitteen vaikuttaa asioiden kulkuun. Luottamus, avoimuus ja toimiva vuorovaikutus edistävät osallisuutta, mutta tarvitaan myös näyttöjä kuulluksi tulemisesta. Osallisuus ei näin ollen rakennu ainoastaan asiakkaan ja sosiaalityöntekijän suhteessa, vaan se liittyy myös laajempiin toimintaympäristöihin esimerkiksi kunnalliseen päätöksentekoon. (Laitinen & Niskala 2013, 13-14). Sosiaalityössä asiakkaiden rooli toimijana ja osallisuuden muodot ovat kietoutuneet erilaisiin valtarakenteisiin. Se vaikuttaa asiakkaan toimintamahdollisuuksiin jolloin vaihtoehtoiksi jää valita omaan tilanteeseensa tarkoituksenmukaisimmat vaihtoehdot. Valtarakenteiden olemassaolon tunnistaminen on hankalaa erityisesti silloin kun toiminta on hienovaraista. (Niemi 2013, 31). Selvittäessään vanhempien osallisuutta, heidän saamaansa tukea ja kuntoutumisen mahdollisuuksia huostaanoton aikana Pitkänen (2011) totesi huostaanoton perusteissa näyttäytyvän lapsen oleminen vanhemmistaan irrallisena tuen kohteena. Hänen mukaansa lastensuojelutyö kuitenkin kohdentuu parhaimmillaan perhekokonaisuuteen, jossa lapsella yksilönä ja aikuisella perheenjäsenenä on mahdollisuus tulla nähtyiksi, kuulluiksi ja tuetuiksi (Emt. 21).

Kuokka ja Pösö (2016) tarkastelivat tutkimuksessaan hallinto-oikeuden päätöksentekijöiden näkemystä lasten ja vanhempien osallisuudesta huostaanottoasioissa. Tutkimuksessa todettiin, että vanhempien osallistuminen ja heidän mielipiteidensä kuuleminen toteutui hallinto-oikeuskäsittelyissä lapsien osallisuutta paremmin. (Emt. 70.) Ideaalitalanteessa huostaanotto tapahtuu perheen ja sosiaalityöntekijöiden yhteistyönä. Tällöin vanhemman osallisuus toteutuu vuorovaikutuksessa syntyvässä yhteisessä ymmärryksessä perheen ja lapsen tilanteesta. Se antaa vanhempien ja sosiaalityöntekijän väliselle yhteistyölle erilaiset lähtökohdat kuin tahdonvastaiset toimenpiteet. Pro gradu tutkielmassaan Syntymävanhemmuus Perhehoito- lehdessä Lilja (2010) tutki artikkeleissa näyttäytyvää syntymävanhempien roolia, paikkaa ja osallisuutta perhesijoituksen prosessissa. Aineistossa syntymävanhemmat esitettiin melko ongelmakeskeisesti passiivisina tuen tarvitsijoina ja yhteydenpidon kohteina. He näyttäytyivät vanhemmuudesta osattomina tuen tarvitsijoina, vanhemmuuden jakajina, yhteyden pitäjinä ja vanhemmuudessaan epäonnistuneina (Emt. 33.) Lapsen oikeudet, kuuleminen ja osallisuus itseään koskevassa päätöksenteossa on kirjattu lastensuojelulakiin koskemaan erityisesti 12-vuotta täyttäneitä lasta. Käytännössä vanhemman osallisuus toteutuu mielipiteen kuulemisessa erilaisissa päätöksissä ja ratkaisuisissa. Lastensuojelutyö

lapsia koskevien periaatteiden ja käytännön toteutuksen välillä on osoittautunut jännitteiseksi. Tähän ovat vaikuttaneet mm. kuntien käytössä olevat resurssit ja työn organisoimisen tavat. (Pösö 2016, 26).

Suomalaisissa lastensuojelutyön laatusuosituksissa (2014) todetaan, että vanhemman tulee voida luottaa kuulluksi tulemiseen omana itsenään, saada kertoa näkemyksensä asiasta ja tietää keneen voi olla yhteydessä omista asioistaan. (Lavikainen, Puustinen- Korhonen & Ruuskanen, 18.) Tutkimusten perusteella yhteistyö viranomaisten kanssa ja kuulluksi tuleminen omassa asiassa olivat osoittautuneet merkitykselliseksi työskentelyn vaikuttavuuden kannalta. Vanhempien kokemukset työntekijöiden vallankäytöstä vaikuttivat heissä syntyneisiin reaktioihin ja perheeseen kohdistetun intervention tuloksellisuuteen. Kokiessaan vallankäyttöä vanhemmat reagoivat vastustamalla työntekijöitä avoimesti, ”pelaamalla peliä” harhauttaen yhteistyötä tai työskennellen työntekijöiden kanssa näennäisessä yhteistyössä. Silloin kun työntekijän ja vanhemman välinen valtasuhde oli epätasapainossa, kumppanuuden syntyminen muuttui hankalaksi (Dumbrill 2006, 34-35.)

Gladstone, Dumbrill, Leslie, Koster c, Young ja Ismaila (2014) tutkivat vanhemman osallisuutta tukitoimiin sitoutumisen näkökulmasta. Perheeseen suunnatun interventioon sitoutumisen katsottiin vaikuttavan lasten turvallisuuteen ja hyvinvointiin. Asiakkaana olevan vanhemman käsitys työntekijöiden kokemasta stressistä, kiireestä ja työkokemuksesta vaikuttivat sekä asiakkaiden että työntekijöiden sitoutumiseen, millä oli proksimaalisia ja distaalisia seurauksia. Muutokset vanhemmuudessa olivat välittömiä seurauksia ja pidemmän aikavälin seurauksia olivat lasten turvallisuus ja vanhemman aikomus ottaa tarvittaessa itse yhteyttä lastensuojeluun. Vanhempien näkökulmasta keskeisiä osallisuuteen ja luottamuksellisen suhteen syntymiseen vaikuttaneita tekijöitä olivat työntekijän kyky neuvotella ja tehdä yhteistyötä, vastata vanhempia askarruttaviin kysymyksiin ja saapua tapaamisiin ajoissa. (Emt., 61, 63). Tarkastellessaan kotiin tehtävän lastensuojelutyön haasteita norjalaisessa lastensuojelujärjestelmässä Christiansen ja Hollekim (2018) totesivat, että työntekijöiden tulisi vahvemmin kunnioittaa vanhemman tapaa järjestää perhe-elämää haluamallaan tavalla. Ensisijaista silloinkin on lapsen edun toteutuminen vanhempien tekemissä ratkaisuisissa. Toiseksi viranomaisten työskentelyssä tulee huomioida kokonaisvaltaisesti perheen tilanne ja esimerkiksi asumiseen ja talouteen liittyvät seikat. Kolmanneksi vanhemmuuteen kohdistuvissa interventioissa tulisi lasten olla aktiivisesti mukana. Edellä mainitut tutkimukset kuvaavat osallisuuden syntymiseen vaikuttavia tekijöitä. Tutkimusten perusteella keskeinen tekijä osallisuuden kokemuksen syntymisessä oli työntekijän ja asiakkaan välisen yhteistyösuhteen laatu.

Vanhempien osallisuutta huostaanoton valmistelun yhteydessä tarkasteltiin neljässä erilaisessa lastensuojelujärjestelmässä. Kyselytutkimukseen osallistui sosiaalityöntekijöitä Suomesta, Norjasta, Englannista ja Yhdysvalloista (N 768). Tutkimuksen perusteella ei löytynyt johdonmukaisia eroavaisuuksia vanhempien osallistumisessa lastensuojelun toimenpiteen valmisteluun ja totuttamiseen. Kaikkien tutkimukseen osallistuneiden lastensuojelujärjestelmien tavoitteena oli kuitenkin vanhemman osallisuus, mutta vaihtelua oli toteuttamisen tavoissa. Tulosten perusteella lastensuojelun työntekijöiden pyrkimyksiä osallistua, kuunnella ja tarjota tietoa heikossa asemassa oleville vanhemmille tulisi tutkia aktiivisemmin. Näin voitaisiin tarkastella laajemmin ja syvemmin vanhemman ja viranomaisen välistä kumppanuutta vahvistaen osallisuuden kokemuksia. (Berrick, Dickens, Pösö & Skivenes 2016, 626, 634).

3 TUTKIELMAN TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT, TOTEUTTAMINEN, AINEISTO JA EETTISET POHDINNAT

Tässä luvussa esittelen ensimmäiseksi tämän tutkielman tutkimuskysymykset. Tutkimuskysymysten aihepiiri tarkentui ja kysymykset jäsentyivät tarkemmin empiiristen aineiston analyysivaiheen aikana. Laadullisissa tutkimuksissa aineistonkeruumenetelmä viedään usein lähelle tutkittavaa kohdetta, jolloin tutkimustehtävä, teorianmuodostus, aineistonkeruu ja aineiston analyysi jäsentyvät koskemaan olennaista tietoa. (Kiviniemi 2018, 73). Tutkielman edetessä tutkimuskysymysten aihepiiri ei muuttunut, mutta ne tarkentuivat koskemaan tutkielman ydintä. Kysymysten jälkeen esittelen tekemäni tutkimuksen metodologiset valinnat. Kokemuksen tutkiminen liittyy fenomenologiseen tutkimusstrategiaan, josta kirjoitan tässä luvussa.

Tutkielman toteuttaminen ja tutkimusaineiston kerääminen ovat kuvattuna tässä luvussa. Esittelen keräämäni aineiston etuja ja puutteita suhteessa tutkimustehtävään. Tutkimukseen osallistuneet vanhemmat olen jäsentänyt tutkimushaastattelurungon ja aineistosta nousseiden teemojen mukaisesti taulukkomuotoon aineistokokonaisuuden selkiyttämiseksi. Aineiston analyysiluvussa kirjoitan analysoinnin prosessista, menetelmistä ja analysoinnin työkaluista. Tutkielman eettiset kysymykset ovat mukana jo aineiston keräämisen eri vaiheissa. Tämän lisäksi eettiset kysymykset ja näkökulmat on kirjoitettuna vielä erilliseksi luvuksi. Eettisiä kysymyksiä olen tarkastellut tutkielman tekemisen käytäntöjen, tutkittavien ja tutkielman tekijän näkökulmista.

3.1 Tutkimustehtävät ja asetelma

Tämän tutkielman tehtävänä on selvittää perhehoitoon sijoitetun lapsen syntymävanhemman saamaa tukea ja osallisuuden kokemuksia perheen jälleenyhdistämistä koskevan prosessin aikana sekä selvittää perheen jälleenyhdistämisen toteutumista.

Tutkimuskysymykseni ovat:

- 1. Minkälaisia kokemuksia syntymävanhemmalla oli saamistaan ja toivomistaan tukitoimista ennen sijaishuoltoon sijoittamista ja perheen jälleenyhdistämisessä?*
- 2. Miten vanhemman osallisuus toteutui perheen jälleenyhdistämisessä?*

Tutkielman aineiston muodostavat kahdeksan vanhemman puolistrukturoidut teemahaastattelut. Vanhempien lapsia oli ollut tai oli parhaillaan sijoitettuna perhehoitoon. Lapsen kotiin paluun tilanteessa oli myös vaihtelua. Tutkielma on osa laajempaa perheen jälleenyhdistämistä koskevaa hanketta jossa on tutkittu myös sijaisvanhempien, sosiaalityöntekijöiden ja ammattilaisten moraalisen järjelyn näkökulmia perheen jälleenyhdistämisessä.

3.2 Tutkimuskohteena kokemukset

Kokemuksen tutkimus liittyy fenomenologiseen tutkimusperinteeseen. Fenomenologiassa on kyse saksalaisen filosofin Edmund Husserlin (1859-1938) kehittämästä filosofiasta, jossa kiinnostuksen kohteena ovat ihmisen elämään liittyvät ilmiöt ja niiden tulkinnat. (Metsämuuronen, 2008, 18-19). Hänen mukaansa fenomenologisen tieteenteorian pyrkimyksenä on irrottautua tietoisesti totutuista ajattelumalleista ja nähdä tutkittava ilmiö ilman ennakko-oletuksia mahdollisimman pelkistetysti (Husserl, 1995, 21.) Husserlin fenomenologisesta ajattelusta voi tavoittaa kolme tieteellisen toiminnan kannalta perustavaa asiaa: inhimillisistä käytännöistä vapaan elämismaailman, jossa teoreettinen intressi on tieteen perusta, puhtaan kokemuksen tutkimuskohteena sekä intressittömän ja puolueettoman havaintoja tekevän tutkijan (Niskanen 2008, 103)

Ihminen rakentuu suhteessa maailmaan missä hän elää ja jota on itsekin rakentamassa. Fenomenologiassa tarkasteltavana on se mikä ilmenee meille koettuna, elettyinä ja sellaisenaan tuossa maailmassa. Kokemukset liittyvät ihmisen elämäntapahtumiin ja elettyvään todellisuuteen. Niiden tutkimisessa ollaan kiinnostuneita erilaisten kokemusten tuottamista yksilöllisistä merkityksistä erilaisissa elämäntapahtumissa tai yhteisöissä (Laine, 2018, 31). Fenomenologian ytimessä on inhimillisen elämismaailman kuvaaminen mahdollisimman totuudenmukaisesti. Kuvaaminen tapahtuu erityisesti ihmisen elämän kokemuksellisen todellisuuden suhteiden näkökulmasta. Käsitteet ihmisestä, tiedosta, ilmiöstä, kokemuksesta, merkityksestä ja yhteisöllisyydestä ovat fenomenologisen ajattelun keskiössä. (Miettinen, Pulkkinen & Taipale, 2010, 10).

Perttula (2009) totesi, että kokemuksen elämäntilanteellista puolta käsiteltäessä on kyseessä merkityksellistäminen ja kokemuksen tajuavassa puolessa käytetään ymmärtämisen käsitettä. Tutkittava todellisuus merkityksellistyy vasta silloin kun se sisältyy elämäntilanteeseen ja hän on suhteessa todellisuuden kanssa (Emt. 119). Sosiaalitutkimuksessa ihmisen kokemuksilla on vahva asema tiedon tuottamisessa, vaikka kaikki kokemukset eivät saavuta tiedon asemaa. Ihmiset

kokevat ilmiöt, sosiaaliset ja kulttuuriset kontekstit eri tavoin, joten niiden yleistettävyyden on ongelmallista. Kohteen ymmärtämisen ja selittämisen kautta yleistäminen voi muuttua mahdolliseksi. Kokemusten kautta saadun tiedon avulla ei ole tarkoituksena saada aikaan laajoja yleistyksiä, vaan pyrkiä ymmärtämään tutkittavien elämismailmaa. Toiminnan kehittäminen kokemustiedon avulla edellyttää tutkittavien toimintatapojen merkitysrakenteiden tulkintaa ja ymmärtämistä. (Varto, 1992, 73.)

Perttula (2009, 137-138) kirjoittaa tutkittavan kokemuksen olevan elävä silloin, kun se ilmentää ihmisen tajunnallisuuden tapaa suuntautua oman toimintansa ulkopuolelle. Kokemus on tällöin muodostunut tutkittavien omassa elämässä. Fenomenologiassa tutkijan tehtävänä on pyrkiä ymmärtämään miten tutkittava kokee elämäntodellisuutta, vaikka sen täydellinen ymmärtäminen on lähes mahdotonta. Tutkimuksessaan tutkija kuvaa tutkittavan elävää kokemusta sillä tavalla kuin se tutkijalle ilmenee. Kokemuksen tutkiminen on paikantunut myös sukupuolittuneeseen feministiseen tutkimukseen. Siinä kokemuksen tutkimisen tarkoituksena ei ole niinkään tuottaa uutta tietoa vaan olla tulkinnan ja tutkimuksen kohteena. Feministinen tutkimus korostaa naisten tuottamia kokemuksia sulki pois esimerkiksi miesten tuottamaa kokemustietoa (Otonkorpi-Lehtoranta & Ylöstalo 2015, 227-228).

3.2.1 Tutkija kokemuksesta tutkimassa

Fenomenologisessa tutkimuksessa tutkijalla on kaksoisrooli. Hän on osa tutkimaansa elämismailmaa, josta hän ei voi olla irrallinen. Tutkijalle täydellisen ja neutraalin ymmärtämisen tilan saavuttaminen ei ole mahdollista. (Mm. Varto 1992, 26-27). Hän tarkastelee tutkittavien kokemusten tuottamia merkityksiä omien lähtökohtiensa ja esiyymmärryksensä rajoittamana. Kuitenkin tutkielman tekijän tehtävä on tuoda esiin tutkimuskohteen kokemuksia mahdollisimman aidosti. Tämä tuottaa tutkielman kannalta ongelmia niin tutkijan ihmiskäsityksen ja tiedonkäsityksen vaikutuksista tutkimiinsa kokemuksiin. Tietokysymysten ja aineiston analysoinnissa ennakko-oletukset, ymmärtäminen ja tulkinta käsiteltävästä ilmiöstä ovat tutkijalle tärkeitä. Pyrkimään lisäämään ymmärrystä jostain inhimillisen elämän ilmiöstä tutkijan on kriittisesti pyrittävä totutun ajattelun ulkopuolelle. (Miettinen, Pulkkinen & Taipale 2010, 11).

Fenomenologiseen tieteenteoriaan liittyy sulkeistamisen eli reduktion käsite. Siinä tutkija asettuu suhteeseen tutkimusaineistonsa kanssa pyrkien kokemaan uudelleen tutkittavan tutkimustilanteessa kuvaaman kokemuksen. Sulkeistamisen avulla käsiteltävää ilmiötä voidaan tarkastella ilman

esioletuksia toisen tuottamasta kokemuksesta. Reduktion avulla voidaan erottaa tutkimusprosessissa ilmiö ja sen olemus. Tiedostamisen tavoitteena on tutkijan vapautuminen vanhasta tiedosta uuden tiedon saavuttaessa tutkijan tietoisuuden (Perttula 1995, 44; Perttula 2009, 145). Sulkeistamisen tarkoituksena ei ole poistaa mitään ympäröivästä maailmasta. Kyse on kehotuksesta ymmärtää miten todellisina pitämämme asiat, käsitykset ja arvostelmat ovat saaneet merkityksensä (Miettinen, Pulkkinen & Taipale 2010, 12) Tutkielmaa tehdessäni pohdin omaa ymmärrystäni perheen jälleenyhdistämisestä ja yhdistämiseen vaikuttaneista kriteereistä. Koulukodin sosiaalityöntekijänä ja sosiaalityön opiskelijana tulkitsin haastateltavia omien lähtökohtien mukaisesti. Se oli myös kriittisen oman toiminnan reflektoinnin paikka. Koulukodissa kohtaamieni vanhempien elämäntarinat ja aiemmat kokemukseni sosiaalityössä olivat synnyttäneet käsityksiä syntymävanhemman asemasta sijaishuollossa. Tutkielman tekijänä en voinut tarkastella vanhempien elämismaailmaa täysin ulkopuolisena. Tämä vaikutti omaan ymmärrykseeni käsiteltävästä asiasta, näyttäytyen esittämissäni kysymyksissä ja tulkitessani aineistoa.

3.4 Aineiston kerääminen ja luokittelu

Aloitin tutkimusaineiston keräämisen kirjoittamalla aineiston keruuta koskevan kirjeen perhehoitoon sijoitettujen lasten vanhemmille. Kirjettä jaettiin ensisijaisesti sähköpostitse huostaan otettujen lasten vanhemmille tarkoitettujen vertaistukiverkostojen kautta. Tuntemieni sosiaalityöntekijöiden välityksellä onnistuin saamaan kaksi haastateltavaa. Haastateltavien saamiseksi olin yhteydessä useaan kuntaan halukkaiden vanhempien löytämiseksi mukaan tutkimukseen. Yhteistyö kuntien kanssa osoittautui haastavaksi aikataulusyistä ja hitaiden tutkimuslupaprosessien vuoksi. Vaikka tutkimuskohteena olevat vanhemmat olivat täysi-ikäisiä tutkimuslupa tarvittiin lastensuojeluasiakkuuden omistavalta kunnalta. Väitöskirjassaan Hämäläinen (2012, 64) kirjoitti portinvartioista kohdatessaan tutkimuslupakäytäntöjen monimutkaisuutta tutkimuskohteena olevien lasten kohdalla. Nämä portinvartijat joko helpottivat tai vaikeuttivat tutkimusaineiston saamista. Tässä tutkielmassa portinvartijat näyttäytyivät kuntien epäselvinä tutkimuslupaprosesseina ja kuormittuneina sosiaalityöntekijöinä.

Tutkimukseen osallistuneista vanhemmista viisi oli saanut tietoa vertaistukiverkostoiden sähköpostituksen kautta jaetun kirjeen, yksi tuttavien ja kaksi kunnan sosiaalityöntekijän välityksellä. Tutkimuksen kohdejoukkona olleita kahdeksaa vanhempaa haastattelin puolistrukturoitua teemahaastattelua käyttäen. Tällä aineistonkeruumenetelmällä oli mahdollista tutkia yksilön kokemuksia, ajatuksia ja tunteita (Hirsjärvi & Hurme 2008, 48.) Fenomenologisessa

tutkimuksessa aineistonkeruumenetelmänä avoin haastattelu on puolistrukturoitua teemahaastattelua parempi. Keskustelua muistuttava avoin haastattelu etenee haastateltavan ehdoilla tutkijan ohjatessa tilannetta mahdollisimman vähän, mikä on fenomenologiselle tutkimukselle luontaista (Lehtomaa 2009, 170). Tutkielmassa päädyin kuitenkin puolistrukturoidun teemahaastattelun käyttöön saadakseni tutkimushankkeen kannalta olennaista tietoa perheen jälleenyhdistämisestä, varmistaakseni aihealueiden käsittelyn jokaisessa haastattelutilanteessa ja selkiyttääkseni tutkimusaineiston jäsentelyä.

Arvioimme yhdessä Pesäpuu ry:n työntekijöiden kanssa haastattelukysymyksiä jotta ne tuottaisivat tutkimushankkeen ja valitsemani näkökulman kannalta tarvittavaa tietoa. Ennen tämän tutkielman aineistonkeruun aloittamista Pesäpuun työntekijät olivat tehneet sosiaalityöntekijöillä koehaastattelut. Kaikki vanhempien haastattelut etenivät kolmentoista aihealueen varassa: taustatiedot ja asiakkuus ennen sijoitusta, perheen jälleenyhdistämisen käynnistyminen, eteneminen, lopputulos ja arviointi, kokemukset osallisuudesta, tunteet, nykytilanne, tulevaisuus, tuki, reflektointi ja onnistuneen perheen jälleenyhdistämisen elementit. Teema-alueet ohjaisivat haastattelutilanteita tuottaen samojen asioiden käsittelyä jokaisessa haastattelutilanteessa.

Vanhempien osallistuminen tutkielmahaastatteluun perustui vapaaehtoisuuteen ja halukkuuteen kertoa omista kokemuksistaan. He olivat eri-ikäisiä ja elämäntilanteissa oli vaihtelua. Haastateltavista kolmella lapset asuivat itsenäisesti kodin ulkopuolella, kahdella sijaisperheessä ja kolmella vanhemman kanssa. Kuusi haastatteluun osallistuneista oli naisia ja kaksi miestä. Maantieteellisesti haastattelut sijoittuvat eri puolille Suomea. Neljä haastateltavaa oli Uudeltamaalta, kaksi Savosta ja kaksi Hämeestä niin kaupungeista kuin pienemmistä kunnista. Eripuolilta Suomea ja eri kokoisista kunnista kerätty haastatteluaineisto kertoi kuntien erilaisista lastensuojelutyön toimintatavoista. Haastattelun aluksi vanhemmat tutustuivat Tampereen yliopistossa kirjoitettuun tutkimusaineiston keräämistä koskevaan tiedotteeseen. Siinä oli kerrottuna aineiston säilyttämistä ja yliopiston jatkokäyttöä koskevat tiedot. Tämän jälkeen vanhemmat allekirjoittivat suostumuksen aineiston tallentamiseen tutkimuskäyttöä varten. Vanhemmille lähetetty kirje, jaetut tiedotteet ja suostumuslomake löytyvät tutkielman liitteistä.

Puolistrukturoitu teemahaastattelu mahdollisti vanhempien yksilöllisten kokemusten, merkitystenantojen ja tulkintojen selvittämisen. Tutkimusmenetelmänä puolistrukturoitu teemahaastattelu oli lähellä arkikeskustelua vaikka siinä oli oma tekniikkansa. Toisen ihmisen kokemuksen tutkiminen edellyttää avoimia kysymyksiä, jotka ohjaavat tutkittavaa mahdollisimman

vähän. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 47-48). Olin etukäteen perehtynyt kysymyksiin lukien niitä useaan kertaan päästäkseni irti kysymyspapereista. Haastatellessani vanhempia vaihtelin kysymysten järjestystä tilannekohtaisesti, jotta vuorovaikutustilanteesta tulisi mahdollisimman luontevaa. Haastattelutilanteissa keskustelu ei ollut täysin strukturoimatonta ja avointa. Kysymyksiin vastaaminen edellytti vanhemmalta monisanaista elämäntilanteen pohdintaa. Fenomenologiassa pyritään siihen, että tutkimusmenetelmänä käytettävät haastattelut voisivat olla mahdollisimman avoin, luonnollinen ja keskusteleva tapahtuma. Aineiston keruun kannalta on olennaista päästä erillisten ilmiöiden etsimisen sijaan käsiteltävän kokemuksen ytimeen. (Laine 2018, 39; Vilkkä 2015, 171-174; Kvale & Brinkmann 2009, 27).

Haastattelut nauhoitin sekä mobiililaitteella että nauhurilla. Päädyin tuplanauhoitukseen varmistaakseni aineiston tallentumisen. Tämä auttoi intensiivisessä haastattelutilanteessa keskittymiseen ilman huolta teknisten välineiden toiminnasta. Litteroin aineiston mobiililaitteella kerätystä aineistosta mahdollisimman pian haastattelun tekemisen jälkeen kerratakseni haastattelutapahtuman kulkua ja perehtyäkseni aineistoon tarkemmin. Litteroinnin avulla pystyin syventämään esiymmärrystäni aineistosta ja tekemään ensimmäisen syvällisemmän tutustumisen. Litterointivaiheessa muutin kaikki tunnistetiedot kuten vanhemman, lapsen ja sijaisperheen nimet sekä haastattelupaikkakunnan. Haastattelutilanteessa kerroin vanhemmalle anonymiteetin säilymisestä, jotta vanhemman ei tarvinnut pohtia tunnistettavuuteen liittyviä asioita. Ajallisesti jokaisen vanhemman haastattelu kesti noin tunnin. Haastatteluista kertyi 108 sivua tekstiaineistoa.

Vanhemmat saivat itse valita haastattelupaikan, kuusi haastattelua toteutettiin vanhemman kotona ja kaksi Pesäpuu ry:n toimistolla. Sensitiivisiä aiheita käsitellessä koti osoittautui luontevaksi ja rauhalliseksi haastattelupaikaksi. Haastateltavalle tuttu ja turvallinen ympäristö saattoivat tuoda turvallisuuden tunnetta käsiteltäessä vaikeita henkilökohtaiseen elämään liittyviä aiheita. Kallinen, Pirskanen ja Rautio (2015) ovat todenneet, että tutkimusta tekevän haastattelijan tulo yksityisalueelle tuottaa myös ristiriitoja. Heidän mukaansa kotona tehtävissä haastatteluissa voi jäädä epäselväksi miten haastateltavat kokevat henkilökohtaiselle alueelle tulon. Vieraan tuleminen omalle yksityisalueelle saattaa sisältää esimerkiksi kokemuksia arvioinnin kohteena olemisesta (Emt., 131.) Kaikki vanhemmat osallistuivat tutkimushaastatteluun yksin. Kahdessa perheessä oli haastatteluhetkellä paikalla lapsia, mutta he eivät olleet mukana haastattelussa. Tutkimusaineiston hahmottamiseksi olen tyypitellyt aineiston taulukkomuotoon jonka jäsentely mukaillee tutkimushaastattelun runkoa. Vanhempien järjestys on satunnaistettu haastatteluiden järjestyksestä ja käytetyt nimet ovat keksittyjä.

Kuvio 2. Tyypittely haastatteluun osallistuneista vanhemmista ja perheen jälleenyhdistämisen prosessista.

Suku- puoli	Nainen Maria	Mies Pekka	Nainen Leena	Nainen Anna	Mies Jani	Nainen Titta	Nainen Jaana	Nainen Kaisa
Avohuollon tukitoimet	Perhetyö, perhekuntoutus, lastenpsykiatria oma terapia, vertaistuki	Ei tukitoimia	Tukiperhe, perhetyö, lapsella psyka kontakti	Perhetyö, päihdehoito ja päihdekliniikka	Päihdekliniikka	Perhetyö	Ei tukitoimia	Perhetyö
Sijoituksen perusteet	Vuorovaikutuksen pulmat, vanhemman voimavarat	Päihteet	Ero, päihteet ja väkivalta	Päihteet	Ero ja päihteet	Ero, vanhemman sairaus ja mielenterveys	Ero, päihteet ja väkivalta	Vanhemman voimavarat, sairaus ja mielenterveys
Sijoitetut lapset	1	2	1	3	1	2	1	3
Sijoituksen kesto	4-vuotta, perhekoti	7-vuotta, sijaisperhe	3,5-vuotta, sijaisperhe	1,5-vuotta, sijaisperhe (1 lapsi) ja läheisverkost (2 lasta)	n. 1,5 vuotta, läheisverkosto	7-vuotta, sijaisperhe	8-vuotta, perhekoti	1,5-vuotta, kaikki samassa perhekodissa
Tukitoimet sijoituksen aikana ja jälleenyhdistämisessä	Perhetyö, oma terapia, vertaistuki	ei tukitoimia	Perhetyötä kotiutumisen jälkeen, lapsella tukihenkilö, oma terapia, psykiatrian hoitokontakti vertaistuki	Perhetyö, oma terapia alkamassa, ennen ja perhekuntoutus jälkeen sijoituksen, päihdekliniikka	Perhetyö ja päihdekliniikka perheneuvola sijoituksen päättymisen jälkeen,	Perhetyö mahdollisesti kotiutumisen yhteydessä, oma terapia, vertaistuki	Oma terapia, vertaistuki	Perhetyö, oma terapia
Elämäntilanne nyt	Perheen jälleenyhdistäminen toteutunut kaksi vuotta sitten, uusi elämäntilanne	Lapset palanneet kotiin 10-vuotta sitten, uusi elämäntilanne, päihdeettömyys	Lapsi kotiutettu hallinto-oikeuden päätöksellä 2-vuotta sitten, uusi elämäntilanne, lapsi itsenäistynyt kotoa omaan asuntoon	Sijaisperheestä kotiutunut n. vuosi sitten, kaksi kotiutuu tänä keväänä päihdeettömyys	Lapsi kotiutunut 1 kk ennen haastattelua, uusi elämäntilanne, uusi opiskelu päihdeettömyys	Perheen jälleenyhdistäminen prosessi alkamassa mahdollisesti tämän kevään aikana, oma terapia päättymässä	Perheen jälleenyhdistämistä ei tehty lapsen toiveesta, äidin elämäntilanne kohentunut, lapsi itsenäistynyt	Käsitys lasten paluusta kotiin kevät-19, haastattelu hetkellä tietä, että ei tapahdu tänä vuonna, Perhetyö ja oma terapia

3.5 Aineiston analyysi

Teemahaastatteluaineiston analysoinnissa ensimmäinen tehtävä on järjestää aineisto teemojen mukaisesti. Teemoittelussa aineistoa pelkistetään etsimällä siitä tutkielman kannalta olennaisimmat asiat. (Eskola 2018, 219). Aineiston analysoinnissa lähdin liikkeelle litteroidun aineiston teemoittelusta käyttäen aineistolähtöistä sisällönanalyysia. Luin aineistoa useaan kertaan, pilkoin ja järjestelin tutkimusaineistoa esiin nousseiden aihepiirien mukaan. Tässä työvaiheessa tavoitteeni oli etsiä tutkimusongelmaa valaisevia teemoja, ongelman kannalta olennaisimpia aiheita ja jäsentää aineistoa. Aineistosta esiin nousseet teemat liittyivät tekstin sisältöön, eivät yksittäisiin kohtiin. Nostin haastatteluista esille ne aihepiirit jotka selkeästi nousivat tutkittaviksi. (Varto 1992, 51; Moilanen & Räihä 2018, 60). Varsinainen aineiston sisällönanalyysi ja tiedon jäsentäminen tapahtuivat käyttäen aineistolähtöistä sisällönanalyysia. Ryhmittelin aineiston analyysiyksiköihin, alaluokkiin, jotka kuvasivat parhaiten tutkimuskysymyksen ja tutkimusongelman mukaisia asiasisältöjä. Luokittelujen avulla pyrin ymmärtämään merkityskokonaisuuksia ja tutkittavien ajattelutapoja. Laadullisessa tutkimuksessa on ensisijaisesti kyse aineiston tulkitsemisesta ja tutkimuskohteen laadun tunnistamisesta. (Laine 2018, 29-30, 32; Varto 1992, 64-69.)

Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä haastatteluaineisto pelkistetään usein kolmivaiheisesti. Ensin aineisto pelkistetään eli redusoidaan, sitten ryhmitellään eli klusteroidaan ja viimeiseksi luodaan teoreettisia käsitteitä eli aineisto abstrahoidaan. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 122-132, Vilka 2015, 163-164). Haastattelujen yksilöllisten piirteiden hävittäminen ja yleistäminen eivät olleet tutkielmassa abstrahointia vaan pyrkimyksenä oli tuoda esiin perheen jälleenyhdistämisen esiin tuomia erilaisia kokemuksia (Laine 2018, 45.) Aineiston analysointivaiheessa muodostuneista erilaisista teoreettisista käsitteistä muodostettiin synteesi kuvaamaan perheen jälleenyhdistämisen kokonaisrakennetta tehtyjen haastatteluiden perusteella. Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissa synteessin luomisella on tärkeä tehtävä inhimillisen elämän ongelmien selvittämisessä ja kehittämisessä (Laine 2018, 46-47, 50). Aineiston käsittelyn ja luokittelun tukena käytin ATLAS.ti ohjelmistoa, joka on internetpohjainen mekaaninen työväline. Kyseinen ohjelmisto on koodipohjainen teorianrakentaja, mikä tukee tässäkin tutkielmassa käytettyä aineistolähtöistä analyysia (Laajalahti & Herkama 2018, 111.)

Haastatteluaineiston analyysissa oli tärkeää tiedostaa, että haastattelut välittivät sen hetkiseen tilanteeseen sidottua tietoa. Kuvaukset ja tieto todellisuudesta olivat haastatteluun osallistuvan ja haastattelijan välisen vuorovaikutuksen tulos. Haastattelutilanteissa tapahtuvan vuorovaikutuksen

merkitys oli otettava huomioon aineiston analyysissä ja tulosten raportoinnissa. (Pietilä & Länsimies-Antikainen 2008, 214.) Haastattelija ja haastateltavan välinen vuorovaikutus vaikuttavat myös tutkimuksen luotettavuuteen. Normiperustaisen etiikan lisäksi sensitiivisiä aiheita tutkiva tutkija voi kohdata haastattelutilanteissa eettisiä kysymyksiä, joihin hänen pitää reagoida tilanteen vaatimalla tavalla. (Kallinen; Pirskanen & Rautio 2015, 142-143.) Tutkija voi joutua pohtimaan mitä tekee luottamuksellisen haastattelun yhteydessä saamallaan arkaluonteisella tiedolla. Tekemissäni tutkimushaastatteluissa ei noussut esiin arkaluonteisia tai jatkotoimenpiteitä edellyttäviä asioita.

3.6 Eettisiä kysymyksiä

Tutkimuseettisen neuvottelukunnassa (TENK 2009) on kirjoitettu erikseen humanistisia aloja koskevat eettiset periaatteet. Humanististen alojen tutkimuksessa on kyse ihmistieteistä, jolloin tutkimuskäytäntöjen eettiset ohjeistukset ovat erityisen tärkeitä. Neuvottelukunnan mukaan ensimmäinen periaate koskee tutkittavien itsemääräämisoikeutta, rekrytointia ja vapaaehtoisuutta. Toinen keskeinen periaate on haastateltavan vahingoittamisen välttäminen. Mahdolliset haitat koskevat aineiston keruuvaihetta, aineiston säilyttämistä ja tutkimusjulkaisuista aiheutuvia seurauksia. Kolmas periaate ohjaa haastattelujen sisältämien tunnistetietojen käsittelyä ja tapaa millä haastateltavat esitetään tutkimusjulkaisussa. (Emt. 3-11.) Tuomi ja Sarajärvi (2018) listasivat laadullisen tutkimuksen luotettavuuden todentamisen näkyvän tutkimuksen kohteessa ja tarkoituksessa, tutkijan sitoutumisessa tutkimukseen, aineiston keruun perusteluissa, tiedonantajien perusteluissa, tutkija-tiedonantaja suhteessa, tutkimuksen ajallisessa kestossa, aineiston analyysissä, tutkimuksen luotettavuudessa ja raportoinnissa. (Emt. 163-164). Lista on pitkä ja kuvaa myös eettisesti tehdyn tutkimuksen periaatteita. Tässä tutkielmassa luotettavuus todentui kaikkien vaiheiden läpinäkyvyydessä, eettisessä pohdinnassa, haastateltavien maailman todenperäisessä kuvaamisessa ja mahdollisimman huolellisesti tehdyssä tutkimusraportissa.

Tutkielmassa oli kyse yhdestä vanhempien elämismaailman osasta, mikä tarkoitti tutkimuksen etiikan rakentumista suhteessa ihmisen elämään ja sen tulkitsemiseen. Näin siksi, koska tutkimuksen tulosten tarkoituksena on muokata todellisuutta ja liittää ne osaksi merkitysten maailmaa sekä kokemuksen ymmärtämisen tapaa. (Varto 1992, 16-17.) Ihmisoikeudet ovat ihmisiin kohdistuvan eettisen tutkimuksen perusta, jonka oleellinen osa on osallistujien oikeuksien ja hyvinvoinnin turvaaminen. Vanhemman kokemuksen tutkiminen arkaluontoisesta ja henkilökohtaisesta aiheesta edellytti tutkielman tekijältä eettistä kunnioitusta ja hienotunteisuutta

niin haastattelutilanteissa kuin saatua tietoa kohtaan. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 155-156.) Keräsin tämän tutkielman aineiston Tampereen yliopiston yhteiseen aineistopankkiin. Aineisto palveli ensin omia tiedonintressejäni ja sen jälkeen arkistoituna muita tiedeyhteisön tekemiä tutkimuksia, mahdollisesti myös opiskelua ja opetusta. Aineiston hallinnan sekä eettisten periaatteiden ja tietosuojalainsäädännön näkökulmista osallistujien informointi, suostumus, tunnistetietojen käsittely ja aineiston kuvailu olivat keskeisiä asioita (Ranta & Kuula-Luumi 2017, 413).

Haastatellut vanhemmat olivat täysi-ikäisiä ja mukana vapaaehtoisesti. Kuusi haastateltavista otti yhteyttä itse, joten erillistä tutkimuslupaa ei heidän kohdallaan tarvittu. Kaksi haastateltavaa vanhempaa osallistui haastatteluun kunnan sosiaalityöntekijän kautta jolloin hankin kunnan tutkimuslupakäytäntöjen mukaisen tutkimusluvan. Kunnan tutkimuslupa on tutkielman liitteissä ilman tunnistetietoja. Vanhempien ensimmäisen yhteydenoton aikana tarkensin tutkimuksen aiheen, mitä osallistuminen konkreettisesti tarkoittaa ja kauanko haastatteluun menee aikaa. Haastattelutilanteen aluksi vanhemmat perehtyivät tutkimusaineiston keräämistä ja säilyttämistä koskevaan tiedotteeseen. Tämän jälkeen he allekirjoittivat suostumuksen aineiston jatkokäyttöä varten. Erillinen tutkimuslupa hankkeeseen osallistumiseksi on hankittu Pesäpuu ry:stä.

Tämän tutkielman äänitiedostot ja litteroitu aineisto säilytettiin tietoturvallisesti vain tutkijan käytössä olevalla tietokoneella. Tutkimusaineiston esittelyssä käytin joitain suoria lainauksia tekemistäni haastatteluista. Keksinkin vanhemmille sattumanvaraisesti etunimet lainauksen ja taulukossa (luvussa 4.2) esitetyn tyypittelyn yhdistämiseksi. Lainausten avulla toin esiin haastatteluun osallistuneiden omia näkökantoja samalla vahvistaen aineiston luokittelua. Pyrin toimimaan luotettavasti ja anonymiteettia kunnioittaen muodostaessani kokonaiskuvaa vanhemman tilanteesta. Kuulan (2011) mukaan tutkimuksen yksi keskeisimmistä eettisistä periaatteista on luottamuksellisuus, joka tarkoittaa tutkijan toimintaa aineiston keräämisen, käsittelemisen, säilyttämisen ja julkaisemisen suhteen tutkittavan kanssa tehdyn sopimuksen mukaisesti. Edellytyksenä tälle on tutkimusaineiston tunteminen ja haastateltavien anonymiteetin säilyminen tutkimuksen teon kaikissa vaiheissa. (Emt. 46, 150-151.) Kaikki alkuperäiset henkilöiden nimet, paikkakunnat, murre sanat ja muut mahdolliset tunnistetiedot on lainauksista poistettu. Tarvittaessa on käytetty merkintää (...). Pisteiden avulla olen myös jatkanut haastateltavan vastausta samasta aiheesta, heti haastattelijan lyhyen myötäilyn jälkeen. Haastatteluista lainatuissa vastauksissa on mahdollista erottaa erilaisten sukupuoliroolien näkemyksiä ilman anonymiteetin heikentymistä. Tutkielman tehdessäni suhtauduin saamaani haastatteluaineistoon, käyttämiini lainauksiin ja kirjoitustyöhön kunnioittaen haastateltavia. Toivoin välittäväni arvostusta vanhempia kohtaan

heidän lupautuessaan haastateltaviksi ja päästäessään tuntemattoman tutkielman tekijän hyvin henkilökohtaiselle elämänalueelle.

Vanhemmilla oli oikeus kieltäytyä haastatteluun osallistumisesta vielä tapaamisen yhteydessä. Haastattelut olivat voimakkaasti latautuneita ja niissä olivat läsnä lastensuojeluasiakkuuden ja huostaanoton esiin nostattamat tunteet. Vaikeista kokemuksistaan huolimatta vanhemmat olivat halukkaita muistelemaan kipeitäkin asioita. Huostaanotto oli aiheuttanut kriisitilanteen ja traumatisoitumista, mutta vanhemmat olivat niitä käsitelleet. Tutkielmassa tutkittiin osallisuuden kokemuksia ja voimavaralähtöisiä näkökulmia ei niinkään kriisikokemuksia (Aho & Paavilainen 2017, 339-340) mikä saattoi myös vahvistaa vanhempaa. Heillä oli mahdollisuus kertoa oma tarinansa ja näin vaikuttaa toimintakäytäntöjen kehittämiseen. Tutkimushaastatteluisissa oli kyse kertaluonteisesta tapahtumasta. Haastattelukysymykset ohjasivat vanhempia pohtimaan myös myönteisiä asioita ja onnistumisen kokemuksia perheen jälleenyhdistämisessä.

Laine (2018) toteaa, että fenomenologisen tutkimuksen luotettavuutta voidaan arvioida tutkijan refleksiivisellä asenteella tutkimuksen joka vaiheessa. Erityisesti tulee kiinnittää huomiota itsekritiikkiin ja tietoisuuteen aineiston tulkintaan liittyvistä ongelmista. (Emt. 48.) Kokemusta koskevan tiedon hahmottaminen osaksi laajempia yhteiskunnallisia yhteyksiä ja vallan mekanismeja vahvistaa kokemuksen tutkimisen luotettavuutta. Tämän hahmottamisen tekeminen on vaikeaa pelkästään henkilökohtaisesta käsin. (Otonkorpi-Lehtoranta & Ylöstalo 2015, 241.) Tutkimushaastattelujen tekeminen herätti myös itsessäni vanhempien elämäntilanteeseen ja viranomaisten toimintaan liittyviä tunteita ja ajatuksia. Tutkielman teon aikana en pitänyt tutkimuspäiväkirjaa, mikä olisi saattanut auttaa ajatusten ja tunteiden jäsentämisessä. Ajallisesti kaikki haastattelut eivät sijoittuneet peräkkäin, mikä antoi aikaa prosessoida tehtyä haastattelua. Haastattelutilanteissa pyrin toimimaan luonteelleni ominaisesti rauhallisesti ja asiallisesti luodakseni haastattelutilanteeseen levollisen ilmapiirin. Tämän tutkielman kautta saatu kokemusasiantuntijatieto liittyy osaksi laajempia yhteyksiä ja aiempaa tutkimusta syntymävanhemmista mikä osaltaan vahvistaa tutkielman luotettavuutta.

4 OSALLISUUDEN KOKEMUKSIA PERHEEN JÄLLEENYHDISTÄMISESSÄ

Tässä luvussa esittelen luokiteltua ja analysoitua aineistoa. Käytän esittelyn yhteydessä vanhemmuuden käsitettä tarkoittaen sillä tutkielman keskiössä olevaa syntymävanhemmuutta. Aineistoa lukiessani luokittelun teemat nousivat toistuvasti esiin erilaisina variaatioina. Tutkimuskysymys ohjasi alaluokan sisältöjä antaen vastauksia tutkimustehtävään. Sisällön analyysin mukaisesti etsin aineistosta samankaltaisia ilmauksia jotka ensin pelkistin ja ryhmittelin jäsentäen ne alaluokiksi. Yläluokat eli aineistolähtöiset teoreettiset käsitteet syntyivät alaluokasta löytyneen yhteisen nimittäjän perusteella.

Aineistosta nousi esiin vanhemman suhde lastensuojelun sosiaalityöhön mikä näyttäytyi vanhemmuutena, institutionaalisen asiakkuutena sekä asiakkuuden herättämistä tunteissa. Erilaiset suhteet kuvaavat Jokisen (2016, 146.) mukaan asiakkaan asemaa sosiaalityön työkäytännöissä. Erilaisia suhteita voidaan tarkastella yhteiskunnallisena, institutionaalisen, ammatillisen auttamisen tai asiakkaan ja työntekijän välisen vuorovaikutussuhteen näkökulmista. Nämä erilaiset suhteet ovat kietoutuneet toisiinsa eivätkä ole selkeärajoja. Aineiston analysoinnissa ja luokittelussa tutkielmassa tarkasteltavat osallisuuden kokemukset ovat mukana kaikissa näissä suhteissa. Tutkimusraportissa aineiston esittely ja analysointi on toteutettu luokittelun mukaisessa järjestyksessä.

4.1 Luokiteltu tutkimusaineisto

Alla oleva taulukko kuvaa tutkimusaineiston luokittelua osoittaen aineiston tiivistymisen ja todentaen analyysin etenemistä. Se näyttää lukijalle aineiston keskeiset sisällöt tarkoituksena helpottaa niiden tarkastelua. Esitetyt luokittelut jäsenyivät tutkimushaastattelussa esitettyjen kysymysten ja toistuvien sisältöjen perusteella.

Kuvio 3. Tutkimusaineiston luokittelu taulukkomuodossa (Tuomi&Sarajärvi 2018)

Alaluokat		Yläluokat
<ul style="list-style-type: none"> - Lapsen ja vanhemman välinen yhteydenpito - Lapsen ajatukset kotiin paluusta ja saama tuki - Vanhemmuuden arviointi - Lastensuojelun tarjoamat tukitoimet - Läheisverkoston tuki 	<ul style="list-style-type: none"> - Vanhemman suhde lapseen - Odotukset vanhemmuudessa - Vanhemmuuden tuki 	Vanhemmuus lastensuojelussa
<ul style="list-style-type: none"> - Yhteistyö sosiaalityöntekijän kanssa - Tiedonkulku - Asiakassuunnitelma-neuvottelut - Suhde sijaisperheeseen - Palvelujärjestelmä ja muut mukana olleet auttavat tahot - Lapsen huostaanotto tapahtumana - Huostaanoton perusteet - Hallinto-oikeusmenettelyt - Perheen jälleenyhdistämisen prosessi 	<ul style="list-style-type: none"> - Viranomastoiminta - Huostaanotto ja sijaisperhe - Perheen jälleenyhdistäminen - Vaikutusmahdollisuudet perheen jälleenyhdistämisessä - Vanhemman asiakassuunnitelma 	Kokemuksia institutionaalista asiakkuudesta
<ul style="list-style-type: none"> - Vertaistuki - Lapsen kotiutumisen prosessin onnistuminen - Tilanteen jatkuminen ja odotukset tulevaisuudelta - Lastensuojeluasiakkuuden herättämät tunteet 	<ul style="list-style-type: none"> - Tulevaisuuden odotukset - Tunteet ja niiden kanssa selviytyminen 	Tunteet ja tulevaisuus

Rajanvetoa erilaisten vanhemmuuden suhteiden välille tein aineistolähtöisesti. Vahvimmin haastatteluaineistossa näyttäytyivät vanhemmuus ja institutionaalinen asiakkuus. Vanhemmassa heränneet tunteet sivat jokaista yläluokkaa. Vahvistaakseni vanhempien tunteille antamia voimakkaita merkityksiä ja lastensuojelun sensitiivisyyttä tein niistä oman yläluokan. Aineiston luokittelun haasteena oli käsiteltävän aiheen toistuminen useassa eri asiayhteydessä, jolloin liitin sen siihen yhteyteen jossa se toistui useimmin. Osallisuuden kokemukset oli osa-alue joka liittyi jokaiseen yläluokkaan. Käsittelin niitä tutkielman fenomenologisen tieteenteorian mukaisesti tutkittaville ilmenevällä tavalla (Miettinen, Pulkkinen & Taipale 2010, 11).

4.2 Vanhemmuus lastensuojelussa

4.2.1 Odotukset vanhemmuudessa

Osalle vanhemmista sosiaalityöntekijä oli kertonut vanhemman kuntoutumisen ja elämäntilanteessa tapahtuvien myönteisten muutosten vaikutuksesta lapsen kotiinpaluuseen. Lapsen muuttaminen sijaisperheeseen oli aiheuttanut kriisitilanteen henkilökohtaisessa elämässä ja synnyttänyt motivaatiota kuntoutua. Tämä oli saattanut tarkoittaa päihteidenkäytön lopettamista, irtaantumista väkivaltaisesta parisuhteesta tai vanhemman voimavarojen lisääntymistä terapian avulla. Vanhemmat olivat olleet halukkaita työskentelemään omassa elämässään perheen jälleenyhdistämisen toteutumiseksi, vaikka selkeää käsitystä heihin kohdistuvista odotuksista ei ollut. He olisivat kaivanneet enemmän tietoa käytettävissä olevista palveluista, tukitoimista ja erilaisista mahdollisuuksista. Edistääkseen perheen jälleenyhdistämisen toteutumista vanhemmat olivat olleet aktiivisia, hankkineet asiantuntijoiden lausuntoja todistaakseen tilanteensa parantuneen, muuttaneet isompaan asuntoon tai aloittaneet päihdekuntoutuksen. Oma-aloitteisuudestaan huolimatta haastateltavat pitivät lastensuojeluasiakkuuden aikaisia toiminta- ja vaikutusmahdollisuuksiaan toteutumista heikkoina.

Eräs haastateltavista kuvasi miten tärkeimmäksi tukitoimeksi ja elämäntilanteen tasaajaksi oli muodostunut oma hoitokontakti ja uusi elämänkumppani.

Leena: ”että se elämä oli kaikin puolin niinku rauhallista ja tasasta ja tää minun uusi mies on niinku todella rauhallinen ja todella tasanen että se on tasottanu minunkin mieltä ja minulla on lääkityskin siihen mikä tasottaa niinku mielialaa mulla meni niinkun vuoristorataa ne hyvät ja huonot hetket niin nykysin on tosi tasasta et se lääke ja mies on auttanu siinä minun tilanteessa”

Kun huostaanoton perusteena oli ollut vanhemman päihteidenkäyttö, odotukset elämäntilanteessa tapahtuvista muutoksista olivat selkeämmät. Päihteidenkäytön lopettaminen, hoitokontakti päihdekllinikalla ja raittiuden todentaminen olivat ensimmäinen askel kohti perheen jälleenyhdistämistä. Odotusten nimeäminen oli hankalampaa silloin kun huostaanoton perusteet liittyivät vanhemmuuden puutteisiin, vanhemman voimavaroihin ja psyykkiseen terveyteen. Huostaanottoon liittyvissä sosiaalityön asiakirjoissa vanhempien päihdeongelmat olivat yleisin peruste lapsen huostaanotolle. Mielenterveyden ongelmien kohdalla niiden erottaminen muista elämänhallinnan ongelmista oli vaikeampaa ja tällöin kyse oli useasta eri tekijästä (Kataja 2012, 82). Huostaanottoasiakirjoissa kuvatut vanhempien ongelmat siirtyvät odotuksiin perheen

jälleenyhdistämistä koskevissa suunnitelmissa. Se mikä oli ollut hankalaa jäsentää huostaanottovaiheessa oli sitä edelleen suunniteltaessa perheen jälleenyhdistämistä.

Osa vanhemmista ymmärsi selkeästi oman toimintansa vaikutukset lapsen huostaanottoon. Huostaanottoasiakirjoihin kirjatut perusteet olivat asia jonka piti muuttua lapsen kotiinpaluun mahdollistumiseksi. Usean vanhemman mielestä muutoksen tuli lähteä itsestä ja oman elämäntilanteen korjaamisesta.

Leena: ”kato peiliin että oma vika se on yleensä niinku aina minkä takia se on se laps niinku huostaan otettu että siitä omasta itsestä se pitää niinku lähtee se että korjaa just ne asiat että minkä takia se on yleensä se laps lähteny”

Jani: ”päihteettömyys oli se niinku että jos nyt jotain tapahtuu niin sitte se ei onnistu mutta et jos oisin tehny jonkun virheen mutta kyl mä sen tiesin että mä en enää tuu koskeen alkoholiin”

Kun huostaanotossa olivat olleet kyseessä vanhemman ja lapsen välisen vuorovaikutuksen pulmat, välimatka ja lapsen ikääntyminen olivat vaikuttaneet myönteisesti tilanteeseen. Joillekin haastateltavista odotukset vanhemmuudessa olivat luoneet paineita omasta kuntoutumisesta. Toisille odotukset olivat vaikuttaneet myönteisesti elämäntilanteen paranemiseen ja siten perheen jälleenyhdistymisen mahdollistumiseen. Toisaalta vanhemmuuteen kohdistetut odotukset vahvistivat kontrollin kohteena olemista, epäluottamusta suhteessa viranomaisiin ja vanhemman huonommuuden tunteita. Eräs äideistä kuvasi miten hänen tuli todistella sosiaalityöntekijöille tilanteensa parantuneen.

Titta: ”niin se on aina semmonen todistelun taakka että kuinka niinkun osotan tämän asian että olen parempi parempi ja kaikki on paremmin ja näin että se on niinkun itsellä ja myös lasten isällä että tota jotenkin se on niin vilinaista sieltä kaikki siis ihan alusta asti mää olisin kaivannu siis tukee tukee ja sellasta niinkun mitä nyt ja mistä hakee apua minkälaista apua mitä pitää tehdä mitä pitää tapahtua oikeestaan ihan kaikkee niinkun sellasta että kun ei kukaan kerro että mitä sun pitäis ja kannattas tehdä niinkun oikeen mistään asioista ja sitten niinkun googlestakin on vaikea löytää tavallaan niinkun mitään sellasta konkreettista tietoo”

Perheen jälleenyhdistämisen mahdollistuminen liittyy kiinteästi lapsiin, vanhempiin ja kotiin. Tärkein perheen jälleenyhdistämisen edellytys on kaikkien osapuolten selkeä näkemys lapsen, nuoren tai vanhempien elämässä tarvittavista muutoksista kotiin paluun mahdollistumiseksi. Tämän jälkeen tulee miettiä kaikkien tarvitsemat palvelut. Vanhempien kohdalla on usein kyse vanhemmuuden vahvistamisesta eli tukitoimista saada vanhemmuus paremmin toimivaksi.

(Hoikkala & Heinonen, 2013, 42.) Suurimmalla osalla tutkielman vanhemmista tieto heihin kohdistuvista odotuksista oli heikkoa, epämääräistä tai sitä ei ollut. Sijoitetun lapsen vanhemmalle on tärkeää antaa tietoa lapsen sijoituksesta, vaikutuksista vanhemmuuteen ja vanhemmalta odotettavista muutoksista lapsen kotiutumiseksi. Perheen jälleenyhdistämisen mahdollisuudesta ja vanhemmuuden odotuksista kertominen on sosiaalityöntekijän vastuulla. (Pitkänen 2011, 76.)

4.2.2 Vanhemmuuden tuki

Vanhempien saamista tukitoimista yleisin tukimuoto oli ollut perhetyö. Sitä oli toteutettu ennen huostaanottoa tai perheen jälleenyhdistämisen jälkeen kuudessa perheessä kahdeksasta. Sijaishuollon aikana vanhempien tuki oli ollut hyvin vähäistä ja liittynyt yhteistyöhön sijaisperheen kanssa. Toteutettu perhetyö oli ollut keskustelua, yhdessä toimimista ja ohjausta arkisissa tilanteissa lapsen kanssa liittyen kodin vuorovaikutussuhteisiin tai vanhemman voimavarojen tukemiseen. Vanhempien ajatukset tarvittavista avohuollon tukitoimista olivat erilaisia kuin sosiaalityöntekijällä, tukitoimia pidettiin väärinä, liian vähäisinä tai niitä oli ollut hankalaa hakea.

Suhtautuminen perhetyön kautta saatavaan apuun oli kahtalaista. Se koettiin toisaalta henkilökohtaiselle elämäntilanteelle tulemisena, turhauttavana ja kontrolloivana. Sitä myös kaivattiin koska perhetyön avulla olisi voitu välttää huostaanotto ja lapsen sijoitus. Kahdessa haastattelussa vanhempi kertoi toivoneensa ennen sijoitusta kotiin konkreettisia tukitoimia esimerkiksi kotiapua. Vanhempien toivomaa kodinhoitajan tukea ei ollut näissä kunnissa saatavilla yksittäisiä lastenhoitokertoja lukuun ottamatta. Heille oli tarjottu perhetyötä, mikä ei vanhemman kokemuksen mukaan vastannut avun tarpeeseen vaan kuormitti enemmän kuin toi helpotusta. Tapaamisilla oli keskusteltu ja annettu ohjeita vanhempana toimimisessa mitä he eivät kokeneet tarvitsevana.

Titta: ”pari kertaa viikossa kotiin oliko siinä sen kolme neljä tuntia suunnilleen sitten mutta se jotenkin mua painosti kun kauheesti koitti olla se oli jotenkin semmosta hirvee stressi aina että onko meillä siistiä ja näin ja sitten tota toki ne kävi lasten kanssa ulkona että mä sain sitten tehtyä ruokaa rauhassa ja jotain tämmöstä mutta oikeestaan se niinkun mua ahdisti enemmän kun auto sillain niinku toivo että kyllä mä jaksan lasten kans tiettyyn pisteeseen mutta toivo niinku niitä ihan oikeita hengähdystaukoja”

Kaisa: ”kun täällä käy näitä työntekijöitä niin seuraavassa mitä niitä nyt tulee näitä kirjauksia nii siellä lukee aina että missä kunnossa koti oli ja oliko tavaroita lattialla...tässä oon itteni kanssa keskustellu miten että miten paljon mää uskallan enää niinkun rehellisesti omista ajatuksistani ja omista jaksamisen tunteistani ja

muista miten määhän uskallan niitä niinku tuoda vai käytetäänkö niitä aseena niinku nyt mua vastaan”

Yksi vanhemmista koki, että hänen piti selviytyä ilman tukitoimia todistaakseen sosiaalityöntekijöille selviytyvänsä itsenäisesti. Sijoituksen jälkeen lähes kaikki vanhemmalle suunnatut tukitoimet olivat päättyneet. Perheen jälleenyhdistymisen lähetessä tukitoimien suunnittelu oli aloitettu uudelleen. Tukitoimissa oli huomioitu myös lapsen tuki siirtymävaiheessa sijaishuoltopaikasta kotiin ja hänelle oli tarjottu sijaisperhetoimintaa, tukihenkilöä tai perheneuvolaa. Sijoitettuna olleet lapset olivat oikeutettuja myös jälkihuollon tukitoimiin, josta oli maksettu esimerkiksi harrastuskuluja ja koulun retkiä.

Terveys- ja hyvinvoinninlaitoksen tekemän tutkimuksen mukaan lastensuojelun asiakkaana olevilla vanhemmilla oli vanhemmuuteen, omaan jaksamiseen, ristiriitatilanteissa toimimiseen lapsen kanssa, parisuhteeseen ja taloudelliseen tilanteeseen liittyviä huolia. Vanhemman avunsaanti kohdistui heikoiten juuri näihin asioihin. (Perälä, Salonen & Halme 2011, 75-76.) Tämän tutkielman vanhemmat vahvistivat näitä tutkimustuloksia. Lakisääteisesti vanhemmalle on tarjottava tukitoimia avohuollon asiakkuuden aikana. Lastensuojelussa tarpeisiin vastaavat ja yhdessä suunnitellut tukitoimet lisäisivät vanhemman sitoutumista tarjottuihin palveluihin. (Hiitola & Heinonen 2009, 61-62.)

Lastensuojelussa asiakkaana olevia vanhempia voidaan velvoittaa osallistumaan tukitoimiin vaikka näkisivät ne tarpeettomiksi. Näin on erityisesti huostaanoton yhteydessä. Lastensuojelun asiantuntijapainotteisen hyvinvointikeskeisyyden ja perheen riskien arvioinnin orientaatiot toimivat usein rinnakkain. Erilaiset riskien arvioinnin menetelmät tuovat näkyväksi normeja millä perustellaan perheiden tilanteisiin puuttumista. (Hiitola 2015, 264.) Aineiston vanhemmat olivat osallistuneet heille tarjottuihin tukitoimiin vaikka eivät olisi kokeneet niitä mielekkäiksi. Osallistumisen ensisijainen motiivi ei ollut oma kuntoutuminen, vaan hyvän yhteistyön ja osallistumisen uskottiin vaikuttavan myönteisesti lapsen kotiinpaluuseen. Lastensuojelussa asiakas on ensisijaisesti lapsi, mutta työskentely tapahtuu usein myös muun perheen ja läheisverkoston kanssa. Toimenpiteiden tehtävänä on tuottaa myönteisiä muutoksia kaikkien heidän tilanteeseen. Valtiontalouden tarkastusviraston tekemän tarkastuksen mukaan missään lastensuojeluasiakkuuden vaiheessa lapset ja perheet eivät saa riittävästi tarvitsemaansa tukea (Lastensuojelu 2012, 2). Tämä vahvistaa perheiden osallisuuden merkitystä lasten ja vanhempien palveluiden suunnittelussa.

Osa vanhemmista oli hakenut apua terveydenhuollosta ja sitä kautta saanut lähetteen terapiaan. Terapeuttisen avun saaminen koettiin hankalaksi ja monimutkaiseksi. Se oli edellyttänyt vanhemmilta selvitystyötä, vaatimista ja taistelua.

Maria: ”se mitä mä olin tavallaan just niinku itelle no ne oli kaikki niinku sillee et mä jouduin ite ne kaivaan”

Useat heistä olivat kokeneet saaneensa apua terapiasta jossa oli voinut käsitellä henkilökohtaisia ja vaikeita asioita. Haastatelluista vanhemmista kaikilla naisilla oli ollut tai oli parhaillaan terveydenhuollon kautta saatu terapiakontakti. Miehistä kummallakaan ei ollut hoitokontaktia, vaikka toinen heistä ilmaisi sitä kaivanneensa.

Monet vertaistukiryhmään osallistuneista vanhemmista koki sen tärkeäksi. Ryhmään osallistuminen oli tukenut vanhemman selviytymistä, antanut mahdollisuuden vaikeiden asioiden käsittelyyn, vähentänyt yksin olemisen tunteita ja lisännyt voimavaroja. Ryhmässä oli voinut avoimesti käsitellä huostaanoton aiheuttamaa kriisiä.

Leena: ”ni mä aattelin että siellä ryhmässä (vertaistuki) on sellasia lapsen hakkaajia ja semmosia ja sit se lapseen kohdistuva rakkaus on ollu niin suurta mihin mä oon törmänny siellä voikukkia ryhmässäkin että kukaa ei oo ollu ettei oli lapsestaan välittäny ja rakastanu vaikka oli itselläki tosissaan ennakkoluuloja niitä ihmisiä kohtaa ja varmaa on ihmisillä tosi paljon vahvoja ennakkoluuloja et ne on semmosia ja tämmösiä”

Jaana: ”oikeestaan sen jälkeen kun mä kävin sen voikukkiaryhmän itse jossa pääs puhumaan niistä asioista ja jossa sai vertaistukea niin sen jälkeen mulla oli ensimmäiset asiakassuunnitelmapalaverit että mä pystyin pysyyn kasassa niissä ja mä pystyin ymmärtään mistä siellä puhutaan”

Vertaistuki oli osoittautunut joillekin vanhemmille tärkeäksi tukimuodoksi. Heistä kaksi oli kouluttautunut vertaistukiryhmän ohjaajaksi. Toisenlaisiakin kokemuksia vertaistukiryhmään osallistumisesta oli. Akuuttiin tilanteeseen ryhmä oli tuonut helpotusta, mutta pidempään sitoutumiseen ei koettu tarvetta.

Vanhemman asiakassuunnitelma oli tehty yhdelle kahdeksasta vanhemmasta. Mikäli asiakassuunnitelma oli tehty se ei ollut tapahtunut yhteistyössä vanhemman kanssa tai ainakaan sen tekemisestä ei oltu kerrottu. Osalla lapsen sijoituksesta oli kulunut aikaa ja asiakassuunnitelman tekeminen ei vielä tuolloin ollut lakisääteistä. Vanhempien kokemuksena oli, että myöskään

sosiaalityöntekijät eivät tienneet mitä tukea vanhemmalle olisi voitu tarjota. Yhdellä vanhemmista oli ollut lapsen kanssa eri työntekijä ja sen hän oli kokenut hyväksi. Eräs vanhemmista kertoi saaneensa sosiaalitoimistosta tukimuodoksi taloudellista tukea harrastukseen.

Titta: ”siis mulle tehtiin joskus kun mulle sanottiin vaan että aikuissosiaalityö on mejän paikka niin kun me molemmat ni mä kävin siellä kerr eiku parikertaa kävin ja me tehtiin joku lappu mistä ei ollu niinku mitään hyötyä lähinnä se oli sitä niinku kun toimeentulotuella täytyy pärjätä että tarvinko mä jotain ja sain jonkun erityisuimakortin”

Velvoite vanhemmalle laadittavan asiakassuunnitelman tekemiseen on kirjattuna lastensuojelulakiin (2007/417, 30§). palveluntarpeen arvioinnin lisäksi suunnitelmassa tulee arvioida miten vanhemmalle järjestettävän tuen avulla edistetään perheen jälleenyhdistämistä. Tarvittaessa suunnitelman laatimisessa on mukana muun muassa päihde- ja mielenterveysuhoon henkilöstöä. Sijaishuollon asiakkaan olevista syntymävanhemmista tehdyt tutkimukset osoittavat, että vanhemman asiakassuunnitelma jää usein tekemättä (Mm. Pitkänen 2011; Hoikkala & Heinonen 2013). Parhaimmillaan moni ammatillisena yhteistyönä laadittu asiakassuunnitelma voisi jäsentää tarjolla olevia tukitoimia. Asiakassuunnitelma todentaisi vanhemmalle niitä muutosodotuksia, joita tarvitaan perheen jälleenyhdistämisen mahdollistumiseksi. Suunnitelmallinen vanhempain kuntoutumisen tukeminen edellyttää kuntoutumisen tavoitteiden ja keinojen kirjaamista vanhemman asiakassuunnitelmaan. (Heinonen 2016, 258.) Myös aiemmissa tutkimuksissa on tullut esiin, että sijaishuollossa olevien lasten vanhempain tukemisen vastuut ja keinot ovat edelleen epäselviä (Pitkänen 2011, 59). Tässä on mahdollisesti kuntakohtaisia eroja mikä näkyi myös tutkimushaastatteluisa.

4.2.3 Vanhemman suhde lapseen

Haastatteluissa kaikki vanhemmat kuvasivat suhteitaan lapsiin lämpimästi. Lapset olivat ajatuksissa lähes päivittäin asuivat he edelleen sijaisperheessä, kotona tai olivat itsenäistyneet omaan elämään. Haastateltavista vanhemmista neljällä oli sijoitettuna yksi lapsi ja neljällä kaksi tai useampi. Silloin kun huostaanotettuja lapsia oli useampi, kaikki asuivat samassa sijaisperheessä. Sijoituksen aikana samassa paikassa olevat lapset kävivät kotona yhtä aikaa. Yhdessä perheistä kaksi lapsista oli sijoitettu läheisverkostoon ja yksi sijaisperheeseen. Kun sijaishuoltopaikkoja oli ollut useampi, vanhemman oli pitänyt sopeutua erilaisiin sopimuksiin, käytäntöihin ja toimintatapoihin. Yleisesti lapsen sijaisperhe oli pyritty löytämään mahdollisimman läheltä vanhemman asuinpaikkakuntaa.

Osalla perheet olivat samassa kylässä tai kaupungissa, toisilla lapsen tapaaminen oli välimatkan vuoksi hankalampaa.

Kaikkien perheiden tilanne oli kriisiytynyt nopeasti ennen huostaanottoa. Kaikkien lapset olivat olleet kiireellisesti sijoitettuina väliaikaisessa sijaishuoltopaikassa ennen pidempiaikaisen paikan löytymistä. Kiireellisen sijoituksen aikana yhteydenpitoa lapsen ja vanhemman välillä oli ollut enemmän, ja lapsi oli voinut käydä kotona lähes joka viikonloppu. Lastensuojelulaissa (LSL 2007/417, 38§) veloitetaan järjestämään kiireellisesti sijaishuoltona lapsen tarvitsema hoito ja huolenpito hänen ollessaan välittömässä vaarassa. Kiireellinen sijoitus on väliaikainen toimenpide, jonka aikana arvioidaan huostaanoton mahdollisuutta. Kiireellisessä sijoituksessa on kyse vaativaa ja huolellista arviointia edellyttävästä lastensuojelun toimenpiteestä. Suomalaisen lastensuojelujärjestelmän orientaatiossa on olennaista lasten ja perheiden tukeminen ennaltaehkäisevästi. Lastensuojelussa pyritään puuttumaan mahdollisimman vähän perheiden autonomiseen toimintaan ja itsemääräämisoikeuteen. Kiireelliseen sijoitukseen päädytään muutosten tapahduttua yllättäen tai kotiin annettujen palveluiden ollessa riittämättömiä. Kyseessä tulee olla välitön vaara. (Lamponen 2016, 127-128.)

Huostaanoton vahvistumisen ja sijaisperheeseen sijoittamisen jälkeen lapsen ja vanhemman välisessä yhteydenpidossa näyttäytyi tapauskohtaista vaihtelua. Usean vanhemman kohdalla pysyvän perhesijoituksen toteuduttua kotona olot olivat vähentyneet ja yhteydenpito muuttunut tarkkaan säädellyksi. Yhteydenpidon vähentämisen tarkoituksena oli ollut lapsen kiinnittyminen sijaisperheeseen ja kokonaistilanteen rauhoittuminen huostaanoton jälkeen. Muutos kiireellisen sijoituksen aikana toteutuneeseen yhteydenpitoon verrattuna oli ollut iso. Tutkimusaineistossa vanhemmat kuvasivat huostaanoton tuottamia yksinäisyyden kokemuksia. Lapsen ja vanhemman välisen yhteydenpidon vähentämisellä saattoi olla vaikutusta näiden kokemusten vahvistumisessa.

Eräs vanhemmista kuvasi lapsen käyneen kotona yhden viikonlopun kerran kuukaudessa, puheluita lapsen ja vanhemman välillä oli ollut kerran viikossa. Avioeroperheissä lapsi tapasi vanhempia vuorotellen, jolloin kotona olot toisen vanhemman luona saattoivat toteutua vielä harvemmin. Haastatteluun osallistunut isä kuvasi lapsen tapaamisissa tapahtuneita muutoksia seuraavasti.

Jani: ”kun Jere oli siellä vastaanottokodissa nii siellä oli paljon mutta sitten kun Jere sijoitettiin mun siskolle nii sit niitä vähennettiin yhtäkkiä ihan hirveesti et tuntu että mä en nää Jeree paljo yhtään niitä oli tosi vähän siinä alussa mutta sittehän niitä

asteittain koko ajan lisättiin ja nyt sitte tässä loppuvaiheessa ennen tätä Jeren tänne tuloa niin mulla oli viikko täällä ja sitten viikko siskolla”

Sijoituksen edetessä lapsen kiinnittyä sijaisperheeseen ja vanhemman tilanteen tasaannuttua kotona oloja oli lisätty. Lisääminen tarkoitti joka toista viikonloppua ja loma-aikoja. Sijoituksen onnistuminen sijaisperheessä, suojelu ja huolenpito olivat huostaan otetun lapsen vanhemmalle tärkeitä asioita. Sijoituksesta huolimatta lapsi kuuluu edelleen perheyhteisöön ja yhteydenpito jatkuu erillisistä arkielämän rakenteista huolimatta. (Pitkänen 2011, 85.) Tapaamisia voi olla harvoin, mutta silti vanhempi-lapsi suhteeseen liittyy voimakkaita yhteenkuuluvuuden tunteita. Sijaisvanhempien kokemuksen mukaan myös lapselle suhde syntymävanhempaan on tärkeä, vaikka se olisikin muuttunut erilaiseksi (Hiltunen 2015, 118). Haastatteluissa vanhemmat kuvasivat yhdessä vietetyn ajan olleen voimakkaasti lataantunutta sisältäen yhteiseen tekemiseen ja läheisverkoston tapaamisiin liittyviä toiveita ja odotuksia.

Asiakassuunnitelmaneuvoituissa oli sovittu yhteydenpidosta lapsen kanssa sekä viikonloppujen ja loma-aikojen vietosta. Lapsen arkea koskevat suunnitelmat tehtiin useiksi kuukausiksi kerrallaan. Vanhemmat pitivät pitkän ajan suunnitelmia luonnollisina, vaikka kokivat ne kankeiksi. Neuvotteluiden keskustelut arkisista asioista ja lapsen kuulumisista olivat vaikuttaneet perheen jälleenyhdistämisestä koskevien suunnitelmien tekemiseen. Lyhytkestoisissa neuvotteluissa suunnitelmien tekemiseen ei ollut aikaa. Myöskään vanhemmat eivät olleet ottaneet asiaa aktiivisesti esiin. Eräs haastateltavista kuvasi lapsen ja vanhemman tapaamisia koskevien suunnitelmien olleen alkuun vuoden mittaisia.

Jaana: ”se oli aina sitten se tunti per vanhempi mitä oli aikaa niin ja kerran vuodessa niin se oli todellakin tosi pientä että siinä pitää ensinnäkin pohtia miten Jasminilla on mennyt kuviot ja sitten pohtia se että sitä tulevaisuutta suunnitella kun sitten alkuvaiheessa oli sillain että meillä oli niinkun vuodeks katottu ne viikonloput”

Vanhemmat kokivat luottamussuhteen sosiaalityöntekijän kanssa vahvistuneen vähitellen vasta huostaanoton jälkeen. Luottamus näkyi lapsen ja vanhemman tapaamisten lisääntymisenä. Se oli antanut myös vanhemmalle mahdollisuuden näyttää voimavarojensa kohentuneen. Joidenkin vanhempien kokemusten mukaan lapsen tapaamisia oli ollut harvoin siitäkkin huolimatta, että vanhemmat olivat kokeneet elämäntilanteensa muuttuneen myönteisesti. Keskeinen asia tapaamisten lisääntymisessä oli ollut heidän oma aktiivisuutensa asioista sovittaessa. Perheen jälleenyhdistämisen suunnittelu oli lisännyt lapsen kotona viettämisen määrää. Sijoituksen

aikana lapsi oli käynyt kotona viikonloppuisin ja loma-aikoina, jolloin lapsen elämässä ei ollut velvollisuuksia. Tätä eräs äiti kuvasi seuraavalla tavalla.

Maria: ”viimenen puolivuotta tiivistettiin ja sitten se oli jo melkein joka viikonloppu kotona ja se oli jo muutenkin sillai että meillä oli joka toinen viikonloppu kotona että ei siinä nyt ollu paljon niinku lisää että että ei nyt ihan hirveesti voinut lisätä mutta lähinnä siinä oli niinku se että ei niinku sitä että ei ollu niinku sitä arkee että se oli aina niinku viikonloppusin sitte kotona että ei siitä voinu sinne kouluun mennä että ne jää niinku kaikki ne arkiriitelyt pois ja sitten ku se kotiutu niin se kotiutu tyylisiin kesäheinäkuussa ja sillon ei ollu mitään heräämisiä mihinkään kouluun”

Vaikka lapsi oli viettänyt kotona pitkiäkin aikoja, vasta perheen jälleenyhdistymisen jälkeen vanhemmalle olivat todentuneet lapsessa tapahtuneet muutokset. Sijaisperheessä asuessaan lapsesta oli kasvanut nuori.

Vanhemmat olivat puhuneet lasten kanssa perheen jälleenyhdistämisestä. Toiset lapsista olivat kiintyneitä sijaisperheeseen ja toiset odottivat kotiin pääsyä. Lasten ajatukset kotiin paluusta vaihtelivat myös saman perheen sisarusten välillä. Vanhempien haastatteluissa ilmeni, että sisaruksista erityisesti tytöt olivat sopeutuneet poikia paremmin sijaisperheeseen. Yksi haastatelluista vanhemmista koki, että sijaisperheessä sisaruksia kohdeltiin eri tavoin mikä vaikutti lapsen ajatuksiin kotiin palaamisesta. Perheen poika oli ilmaissut suoraan isälle haluavansa kotiin, mutta tyttären suhteen tilanne oli epävarmempi.

Pekka: ”psykiatreilla ja psykologeilla ja sit sieltä anettiin mun ymmärtää et Sanni ei halua ja sit Sanni oli tässä ja me niinku etsit mä sanoin et sä voit ihan niinku sanoo mulle et haluut sä vai et et siinä ei tuu yhtään mitään että homma jatkuu ihan niinku sä haluut että ja yritin tehdä sen helpoks sille ja sit se selitti mä selitin sille mist mä kuulin sen että hän ei haluais ja sit se sano että ei todellakaan pidä paikkaansa et ne on ymmärtäny jotenki todella väärin sen”

Monet sijaishuollossa olevat lapset toivovat lisää yhteydenpitoa syntymävanhempiensä kanssa. Säännöllinen yhteydenpito lapsen ja syntymävanhemman välillä saattaa vähentää lapsen kokemusta hylätyksi tulemisesta. Lapsella on kuitenkin lupa kiintyä sijaisperheen aikuisiin ilman, että yhteydenpito muuhun läheisverkostoon kärsii. Lapsen yhteydenpito syntymävanhempiin ei aina ole ongelmaton. Vanhemmat voivat myös estää lasta kiinnittymästä sijaishuoltopaikkaansa ja sen aikuisiin. (Hämäläinen 2012, 124-125.)

Sijaisperheestä oltiin oltu vanhempaan yhteydessä kouluun, harrastuksiin ja erilaisiin juhliin liittyvissä asioissa. Tätä vanhemmat pitivät hyvänä ja kokivat sen tuoneen osallisuuden kokemuksia kuulua lapsen elämään. Vanhemmat iloitsivat niistä hetkistä jolloin osallistuivat lastensa erilaisiin juhliin, saivat valokuvia sijaisperheeltä tai mahdollisuuden osallistua lapsensa arkeen muulla tavoin. Tästä huolimatta vanhemmat surivat jäämistään lapsen arjen ulkopuolelle jossa he olisivat halunneet olla aktiivisemmin mukana. Sijoituksena aikana yhteydenpito lapseen oli ollut kontrolloitua ja ulkoapäin määriteltyä niin sijaisperheen kuin sosiaalityöntekijänkin toimesta. Lastensuojelulaissa ja lastensuojelun käytännöissä korostuu biologisen perheen merkitys lapselle ja tätä yhteydenpitoa tulee sijaishuollossa vahvistaa (2007/417, 54§). Tapaamisoikeudessa on kyse yhdestä huostaan otetun lapsen tärkeimmistä ja ristiriitaisimmista oikeuksista. Sosiaalityöntekijöillä on suuri vastuu määritellessään milloin vanhemman tapaamiset tukevat lapsen tilannetta ja milloin vaikuttavat kielteisesti lapsen kiinnittymiseen sijaishuoltopaikkaansa. (Tuovila 2008, 46.)

4.3 Kokemuksia perheen jälleenyhdistämisestä

Vanhempien kokemuksissa lapsen palautumisesta kotiin oli tapauskohtaista vaihtelua. Kahdeksasta vanhemmasta neljän kohdalla oli toteutunut suunnitelmallinen perheen jälleenyhdistäminen. Heistä yksi koki prosessin kestäneen kohtuuttoman kauan. Erään vanhemman kohdalla perheen jälleenyhdistäminen oli tapahtunut hallinto-oikeuden ratkaisemana. Kahden vanhemman kohdalla lasten kotiinpaluu oli haastatteluhetkellä puheissa ja suunnitelmassa, vaikka päätöksiä asiasta ei oltu tehty. Yhden vanhemman kohdalla lapsi oli asunut sijaisperheessä täysi-ikäisyyteen asti.

Erilaisia kokemuksia yhdistänyt tekijä oli vanhemman oma aktiivisuus perheen jälleenyhdistämisen toteutumiseksi. Jokainen haastattelun vanhemmista kertoi ottaneensa sosiaalityöntekijän kanssa puheeksi lapsen kotiin paluun. Vanhempien kokemuksen mukaan oma-aloitteisuus oli suurin toteuttamisen suunnitteluun vaikuttanut tekijä. Keskustelut oli aloitettu kun vanhempi oli kokenut tilanteensa muuttuneen riittävän hyväksi. Kolmen vanhemman kohdalla sosiaalityöntekijä oli suhtautunut myönteisesti perheen jälleenyhdistämiseen ja suunnittelu oli alkanut vanhemman puheeksi oton jälkeen. Vanhemmat ajattelivat, että hyvän yhteistyön tekeminen sosiaalityöntekijän kanssa auttoi lapsen kotiin saamisessa ilman taistelua. Eräs vanhemmista kertoi oman jämäkkyiden ja määrätietoisuuden ohjanneen sosiaalityöntekijän tekemää ratkaisua.

Maria: ”ei niinku tavallaan mitään ihmeellisiä niinku tavoitteita tai suunnitelmia sitten mä en tiää oliko se niinku minä vai sossu vai oikeestaan voi olla että se on ollu niinku minä koska mä oon ollu koko ajan semmonen tietynlainen jämäkkä ja mä oon

paremmin niinku ohjaillu sitä niinku koko ajan niin ni tota sit vaan niinku sitte puhuttiin että sit vaan ku ei siit että sanoks se niin että se vois niinku jossain vaiheessa sitte muuttaa takasi”

Kolmen vanhemman kohdalla sosiaalityöntekijä oli suhtautunut kielteisesti tai varovaisesti perheen jälleenyhdistämisen toteuttamiseen ja kahden kohdalla prosessi oli haastatteluhetkellä epäselvä. Haastatteluiden perusteella sosiaalityöntekijän rooli perheen jälleenyhdistämisessä näyttäytyi passiivisena ja jopa vastentahtoisena. Lapsen kotiuttamista koskevat ratkaisut ovat sosiaalityöntekijöille vaikeita. Hoikkalan & Heinosen (2013, 34) tekemässä tutkimuksessa ilmeni vanhempien liittävän eniten perheen jälleenyhdistämistä edistäviä ja estäviä tekijöitä juuri varinomaistoimintaan. Estävinä tekijöinä olivat muun muassa viranomaismielivalta, huono yhteistyökyky, suuri vaihtuvuus ja puolueellisuus. Sosiaalityöntekijöiltä toivottiin erityisesti selkeää tietoa muutoksista jotka auttaisivat lapsen kotiin saamisessa. Haastatteluun osallistunut vanhempi kaipasi avointa yhteistyötä kaikkien lapsen kotiuttamiseen osallistuvien kesken.

Titta: ”kyllä sitä avoimuutta peräänkuulutan ja semmosta enemmän niinkun yhteistyötä ja istuttas yhdessä alas ja mietittäs että miten tästä eteenpäin niinkun lastensuojelun ja sijaisperheen ja vanhempien ja kaikkien niinkun kanssa ja jos tiedetään ketä siihen osallistuu esimerkiksi nää ohjaajat jotka tulee arvioimaan niin olis jotain semmosta konkreettista tietoo niinkun kaikille miten tästä edetään”

Eräs vanhemmista kertoi sosiaalityöntekijän kanssa tehdyistä suunnitelmista perheen jälleenyhdistämisen toteuttamiseksi. Suunnitelmien valmistuttua lapsen asioista vastannut sosiaalityöntekijä ja lapsen kanssa työskennellyt terapeutti olivat kuitenkin päätyneet perhesijoituksen jatkamiseen lapsen edun mukaisena ratkaisuna. Vanhempi oli vienyt asian hallinto-oikeuden ratkaistavaksi missä oli päädytty perheen jälleenyhdistämiseen. Hänen mukaansa ilman hallinto-oikeuden käsittelyä perheen jälleenyhdistäminen ei olisi toteutunut. Toinen haastateltava olisi vienyt asian oikeusistuimiin mikäli perheen jälleenyhdistäminen ei olisi toteutunut.

Pekka: ”ni mää huomasin heti et se on lähössä siihen suuntaan ja sen takia mä otin siihen asianajajaan yhteyttä.... ne vähän niinku anto ymmärtää että vois olla parempi et ne jäis sinne et kun ne on jo niin tottunu ole siellä ja tota noin”

Kuntien käytännöt perheen jälleenyhdistämisen toteuttamisessa olivat vaihtelevia. Pääsääntöisesti asioita pohdittiin yhdessä vanhemman kanssa asiakassuunnitelmanneuvotteluissa. Yhdessä kunnassa vanhemmalta edellytettiin kirjallisen hakemuksen tekemistä perheen jälleenyhdistämiseksi. Vanhemmalla ei ollut käsitystä mitä kirjallisen hakemuksen tulisi sisältää ja minne se tuli palauttaa.

Erään haastatteluun osallistuneen vanhemman kohdalla perheen jälleenyhdistämistä ei ollut tehty lapsen omasta toiveesta, vaikka edellytykset sille olisivat olleet olemassa äidin sukulaisten tai isän luona. Lopulta lapsi oli itsenäistynyt perhekodista omaan asuntoon täytettyään 18 -vuotta. Haastateltava äiti koki, että mikäli lapsen kotiutumista olisi suunniteltu hänen luokseen se olisi edellyttänyt pitkää ja perusteetonta näyttöä päihteettömyydestä. Vanhempi kertoi sijaisperheen kanssa jaetun vanhemmuuden olleen lapsen kannalta paras ratkaisu.

Jaana: "Jasmin on sillai sitten että pitää tätä perhekodin perhettä toisena perheenään et sitten on että mä oon niinku sillai hyväksyny sen että kun on paljon tässä Voikukka on tässä biologisen vanhemman roolissa istunu millon minkäkinlaisessa istunnossa niin et on nähny vähän niinkun eri näkökantoja että mä en enää ajattele niinkun sitä että semmosena että ne kilpailee mun kanssa että mä oon tajunnu niinku sen että mulla ja sitten niinkun mun äidillä ja mun siskolla niinkun mun suvulla että meillä on niinkun oma osa siinä Jasminin elämässä ja siinä tällä perhekodilla on oma"

Ottaessaan yhteyttä haastatteluun osallistumiseksi yhdellä vanhemmista oli käsitys, että perheen jälleenyhdistäminen tapahtuisi tulevana kesänä. Tavatessamme haastattelun merkeissä vanhemmalle oli kerrottu, että perheen jälleenyhdistämistä harkitaan vuoden kuluttua. Kysyttäessä muuttuneen päätöksen perusteita vanhempi kertoi asian jääneen hänelle epäselväksi.

Kaisa: "ehkä mä olin niin niinku shokissa tai jotakii että ku mä olin ajatellu että lapset tulee niinku kesäkuussa siirtymää mutta kun ne sanoki että ei ainakaan vuoteen"

Vanhempi oli mielestään edistänyt lapsen kotiin paluuta ja suostunut tarjottuihin tukitoimiin. Hänelle Perheen jälleenyhdistämisen toimintakäytännöt ja vanhemman kuntoutumiseen kohdistetut odotukset olivat epäselviä. Haastatellun vanhemman tilanne kuvasi hyvin hänen kohdallaan toteutuvaa perheen jälleenyhdistämisen epämääräisyyttä ja tiedon puutetta asioiden etenemisestä.

Vanhemmat olivat käyneet keskusteluja lasten kanssa kotiin palaamisesta ennen kuin varsinaisia päätöksiä oli edes tehty. Yhden vanhemmista lapsi oli kertonut kärsivänsä sijaisperheessä, mikä oli vaikuttanut vanhemman halukkuuteen viedä aktiivisesti eteenpäin lapsen kotiinpaluuta. Vanhemman kuvatessa lapsensa kokemuksia lasten ikä näytti vaikuttaneen lasten ajatuksiin.

Titta: "kyllä ne haluaa kotiin kumpainenkin pienin varsinkin on että ei mitään vaihtoehtoo oo tai siis sillain se on ollu koko ajan kerran on jo sillon alussa kun he sinne muuttivat nin oli jo lähteny käveleen sieltä kotiin että löyty puolenkilsan päästä matkalla...joo mutta tota tyttären kanssa on paljon puhuttu siitä että mitä se tarkoittaa

niinkun koulujen ja kavereiden ja kaiken tällöisen kanssa että kyllä hekin niitä asioita miettii ja keksii ratkasuja”

Yhden vanhemman kohdalla sosiaalityöntekijän vaihtuminen oli vaikuttanut myönteisesti perheen jälleenyhdistämiseen. Työntekijän vaihduttua aloitettiin kotiutumisen suunnittelu ja lapset olivat palanneet takaisin kotiin. Vanhemman suhteella lapsen asioista vastaavaan sosiaalityöntekijään oli vaikutusta kotiutumiseen. Huostaanottopäätöksen tehneen sosiaalityöntekijän kanssa asioiden hoitaminen saattoi olla hankalaa. Vaikean ratkaisun tekeminen oli tuonut jännitteitä sosiaalityöntekijän ja vanhemman väliseen yhteistyöhön.

Huostaanoton jälkeen kotiutetut lapset olivat olleet sijoitettuna vanhemman luokse ennen huostaanoton purkamista (LSL 2007/417, 49 §3). Vaikka yhteydenpito lapsen ja vanhemman välillä oli sijoituksen aikana ollut tiivistä, muutoksia oli tapahtunut molempien elämässä. Perheen jälleenyhdistämisen jälkeen uuteen tilanteeseen sopeutuminen oli vaatinut totuttautumista sekä lapselta että vanhemmalta.

Marja: “mulla oli niinku sellanen tunne kun siitä oli se neljä vuotta pois että se oli semmonen pikkunen poika ku se tuli mutta kun sehän ei ollu enää semmonen pikkunen poika ku se tuli”

Lapsen kotiuduttua perheessä oli ollut tukitoimena perhetyötä jonka tarkoituksena oli ollut toimintakäytäntöjen luominen kodin arkeen. Perhetyölle oli ollut tarvetta vain hetken aikaa ennen arjen asettumista. Vanhemman kokemuksen mukaan lapsen siirtyminen opiskeleman toisen asteen opintoihin oli tuonut myönteistä muutosta lapsen sosiaaliseen verkostoon.

Huostaanoton väliaikaisuuden vuoksi sijoitetut lapset saattavat kokea asumisensa sijaisperheessä väliaikaiseksi ja tuntee erilaisuuden tunteita suhteessa perheen muihin lapsiin. Ajatus sijaiskodin väliaikaisuudesta ja mahdollisesta paluusta takaisin syntymäperheeseen voi vaikuttaa lapsen asettumiseen ja kiinnittymiseen sijaishuoltopaikkaan. (Hämäläinen 2012, 178-179.) Haastattelut osoittivat, että lapsen kotiinpaluussa vanhemman omia toiveita ja odotuksia tärkeämmäksi muodostui lapsen etu. Vanhemmat toivoivat lapselleen hyvää tulevaisuutta ja toisaalta näkivät perhekodissa olleen enemmän vaihtoehtoja esimerkiksi matkustaa ja harrastaa mihin heillä olisi ollut mahdollisuuksia. Tehdyssä perheen jälleenyhdistämistä koskevissa tutkimuksissa haastatellut vanhemmat eivät halunneet vaarantaa lapsen tulevaisuutta ja kotiinpaluun edellytyksistä halutaan olla varmoja (Pitkänen 2012, 82). Yksi haastatteluiden äideistä oli joutunut hyväksymään lapsen kotiutumisen sijaisperheeseen.

Jaana: ”oli niinku niin siinä perhekodin piirissä ihan loppuun saakka niinku täysi-ikäistymiseen saakka ja sitten niin että Jasmin tavallaan niinkun edelleen pitää kotina sitä perhekotia että tosiaan se ninku se mejjän niinkun tai siis mejjän koti tavallaan niinku hajos siinä sen mejjän eron ja Jasminin huostaanoton aikoihin niin että Jasminhan kokee että mun luona ei sillain oo niinkun kotia”

Vanhemman mukaan lapsi oli asettunut sijaisperheeseen ja näki lapsen edun mukaisena ratkaisuna asumisen sijaisperheessä täysi - ikään asti. Etenkin kun se oli ollut myös lapsen oma toive.

Vanhempien mielestä huostaanoton jälkeen vaikutusmahdollisuudet olivat kaventuneet. Lainsäädäntö ohjaa vanhempien vaikutusmahdollisuuksien toteutumiseen määrittelemättömästi ”riittäväällä tavalla”. Laki ei tarkkaan säädä missä asioissa vanhemmat voivat vaikuttaa lapsen asioihin ja miten paljon. Kokemukset vaikutusmahdollisuuksista perheen jälleenyhdistämisessä kertoivat vanhemman osallisuudesta tai osattomuudesta prosessin aikana. Kertomansa mukaan vanhemmat eivät voineensa riittävästi vaikuttaa tehtyihin ratkaisuihin sijaishuollossa tai perheen jälleenyhdistämisessä. Vanhemman kommentti kiteyttää yhden näkökulman osattomuudesta ja vanhemmuudesta lastensuojelussa.

Titta: ”voimattomuuttakin että tuntu että mä oon nytte niin isoissa rattaissa pyörimässä että mulla ei oo tähän mitään sanomista enää et mun laps on viety ja musta ei oo enää ikinä mihinkää ja tosissaan oon kunnan huonoin äiti”

Kun sijoituksen syyt olivat liittyneet vanhemman ja lapsen väliseen vuorovaikutukseen vanhempi koki olleensa osallinen lasta koskevassa päätöksenteossa. Hän myös kuvasi olevansa luonteeltaan vahva ja määrätietoinen. Kaikilla vanhemmista oli halua osallistua ja vaikuttaa lastensa asioihin omien voimavarojensa ja elämäntilanteensa mukaisesti.

Kaisa: ”että siinä säilyis koko ajan semmonen olo että toimitaan niinku yhdessä mejjän perheen parhaaks että ei pääse käymään niin että mikä väistämättä hyvin usein tulee tämmösille minunlaisilleni joilta sitte otetaan lapset pois että sitte ku tulee sillain ylhäältäpäin se kaikki ja ei oo ikäänku osallinen ite koko prosessissa”

Niissä neuvottelutilanteissa, kun vanhempi oli omien sanojensa mukaan ”osannut käyttäytyä”, hänet oli otettu vahvemmin mukaan lapsensa asioihin tasavertaisena toimijana. Ison elämäntilanteen kohdatessa odotukset vanhemman toimintaa kohtaan voivat olla kohtuuttomia. Vihan ja itkunpurkaukset voidaan nähdä myös normaalina reaktiona epänormaalissa elämäntilanteessa.

4.3.1 Viranomainen yhteistyökumppanina

Vanhempien kokemukset yhteistyöstä sosiaalityöntekijöiden kanssa olivat vaihtelevia. Myönteisiä kokemukset olivat silloin kun työntekijä oli ollut kiinnostunut vanhemman tilanteesta, hän oli pystynyt vaikuttamaan lapsensa asioihin ja oli tullut kuulluksi ratkaisuja tehtäessä. Väärinymmärryksiä vanhemman ja sosiaalityöntekijän välillä oli syntynyt asiakassuunnitelmanneuvotteluissa ja asiakasdokumenttien kirjauksista. Asiakkuuden aikana myös tiedon kulussa oli ollut puutteita. Vanhemmat olivat kokeneet epäoikeudenmukaisuutta huostaanottoprosessin eri vaiheissa, ja se vaikutti suhteessa sosiaalityöntekijään. Eräs vanhemmista kuvasi sosiaalityöntekijöiden tekevän tunteetonta viranomaistyötä ja järjestelvän perheen asioita ilman vanhemman osallisuutta. Hän peräänkuulutti sosiaalityöntekijöille koulutusta ymmärtää paremmin erilaisia perheitä ja heidän tragedioitaan.

Osalla vanhemmista oli ollut sama sosiaalityöntekijä koko lastensuojelun asiakkuuden ajan. Tämän he olivat kokeneet hyväksi ja helpottaneen lapsen asioiden hoitoa. Yhteydenpitoa oli hankaloittanut kiireisten sosiaalityöntekijöiden tavoittaminen. Yhteistyö asiakassuunnitelmanneuvottelujen ulkopuolella oli ollut melko vähäistä. Usealla lapsella asioista vastaava työntekijä oli vaihtunut usein, sillä oli ollut vaikutusta yhteisymmärryksen löytymisessä. Työntekijöiden vaihtuvuus oli vaikuttanut luottamussuhteen syntymiseen, eikä kaikilla ollut tietoa keneen olla yhteydessä sijoituksen aikana lapsensa asioista. Sosiaalityöntekijän vaihtuminen oli saattanut tuoda myös myönteisen muutoksen tilanteeseen ja perheen jälleenyhdistämisen suunnittelu oli alkanut. Yksi vanhemmista koki loukkaavaksi sosiaalityöntekijän soitot hänen terapeutilleen ja vertaistukiryhmän vetäjälle. Perheen jälleenyhdistymistä suunniteltaessa sosiaalityöntekijä oli tiedustellut tämänhetkisestä elämäntilanteesta vanhemman tietämättä. Toiset vanhemmista tunsivat edelleen katkeruutta sosiaalityöntekijöiden taholta saamastaan kohtelusta, vaikka lastensuojelu asiakkuudesta olisikin kulunut jo aikaa.

Kaisa: ”se että siinä säilyis koko ajan semmonen olo että toimitaan niinku yhdessä mejän perheen parhaaks että ei pääse käymään niin että mikä väistämättä hyvin usein tulee tämmösille minunlaisilleni joilta sitte otetaan lapset pois että sitte ku tulee sillain ylhäältäpäin se kaikki ja ei oo ikäänku osallinen ite koko prosessissa”

Vanhempien mielestä perheen asioissa mukana ollut sosiaalityöntekijä oli ensisijaisesti lasta varten ja heillä ei ollut omaa työntekijää. Yhdessä haastattelun kunnassa isälle oli nimetty omatyöntekijä jota hän tapasi säännöllisesti. Hän koki tämän hyväksi, sama työntekijä oli tietoinen myös lapsen asioista. Yhteistyö sosiaalityöntekijän kanssa koettiin vähäiseksi ja etäiseksi tapahtuen

pääsääntöisesti asiakassuunnitelmaneuvoittelussa. Vanhempien mielestä neuvottelut olivat olleet ahdistavia ja monella tapaa latautuneita. Niissä käytetty puhe oli ”sossukieltä” jonka ymmärtäminen oli ollut hankalaa. Osa syytti itseään ymmärtämättömyydestä ottaa näissä tilanteissa puheeksi perheen jälleenyhdistämistä tai odotuksia omaa vanhemmuutta kohtaan.

Jaana: ”ja sitten se sit kun ne alkuaikojen palaverit oli niin kaaosta kun se kun sä oot niin tunnemyrskyssä kun sä et ees ymmärrä mistä siinä puhutaan niin se että kukaan ei sanonu mulle sitä että ota joku tukihenkilö mukaan joka kuuntelee ja kysyy sun puolesta..... koko tän kahdeksan vuoden aikana mulla meni kuus vuotta niissa assu palavereissa että mä oli ihan poissa tolaltani niissä että joko mä itkin ihan kauheesti että mä romahdin ihan tai sitten meille tuli ihan hirveitä riitoja sen perhekodin äidin kanssa”

Toisaalta vanhemmat ymmärsivät sosiaalityöntekijöiden asiakasmäärien ja hankalasti ratkaistavien asiakastilanteiden tuomat haasteet. Haastateltavista vanhemmista kaksi toimi haastatteluhetkellä oman kunnan lastensuojelun kokemusasiantuntijaryhmässä. Ryhmän kautta he kokivat pystyneensä vaikuttamaan työkäytäntöihin ja saaneet osakseen arvostusta vanhempana.

Vanhempien käsityksen mukaan kaikissa haastattelujen perheissä sosiaalityöntekijät olivat tavanneet huostaanotettua lasta sijaishuoltopaikassa. Vanhemmat kertoivat, että lapsille sosiaalityöntekijän tapaamiset eivät olleet helppoja. He pitivät kuitenkin tärkeänä yhteistyötä sosiaalityöntekijän ja lapsen välillä sekä lapsen mielipiteen kuulemista perheen jälleenyhdistämisestä.

Leena: ”kyl se kävi ihan siellä perheessä kotona mut Viiviä yleensä aina silloin itketti kauheesti ja se ei halunnu niitten sosiaalityöntekijöitten kans kauheesti ees puhua että Viivi on kauheen semmonen ujo ollu aina”

Lastensuojelulakiin on kirjattuna sosiaalityöntekijän velvollisuus tavata lasta henkilökohtaisesti huostaanoton aikana (LSL 2007/417, 29§). Viimeaikoina tätä on korostettu erityisesti laitoshuollon negatiivisen julkisuuskuvan ja sijaishuollossa tapahtuneiden kaltoinkohtelutapausten vuoksi. Tutkimustiedon perusteella myös vanhemman suhde viranomaiseen, hänen roolinsa ja oikeutensa sijaishuollon aikana olivat epäselviä. Tutkimuksessa pidettiin tärkeänä sosiaalityöntekijän ja sijaishuoltopaikan yhtenäistä näkemystä lapsen ja vanhemman välisen suhteen merkityksestä sijoituksen aikaisessa työskentelyssä. (Laakso 2012, 115.)

Haastatteluissa seitsemän kahdeksasta vanhemmasta kertoi vastustaneensa huostaanottoa pitäen sitä rajuna ratkaisuna. Huostaanotto oli koettu perusteettomaksi ja olisi voitu välttää riittävillä ja oikeanlaisilla tukitoimilla. Eräs vanhemmista kuvasi huostaanottoa ”suureksi epäoikeudenmukaisuudeksi”. Hän oli aikanaan itse tehnyt lastensuojeluilmoituksen joka oli lopulta johtanut huostaanottoon.

H: ”mistä se siis kuka sen ensimmäisen lastensuojeluilmoituksen teki muistaks sää mistä tää teijän asiakkuus aikanaan alkoi”

Kaisa: ”noo no minä tein sen itse kun minä vielä silloin kuvittelin että jos minä teen tämän niin sitten sen kautta saa apua”

H: ”joo”

Kaisa: ”mutta oon kyllä sanonukki jollekin että en enää ikinä tee enkä voi sanoo kellekkään että teepä kuule ei se näköjään ainakaan täällä johda mihinkään hyvään”

Vaikka vanhemmat olivat vastustaneet huostaanottoa, he eivät olleet ilmaisseet sitä huostaanoton kuulemisessa. Suurimmassa osassa päätökseen oli kirjattu mielipiteenä suostumus, joten se ei ollut johtanut hallinto-oikeuden käsittelyyn. Kahdeksasta haastateltavasta kaksi oli vienyt huostaanottoasian hallinto-oikeuden ratkaistavaksi. Toinen vanhemmista oli ollut mukana suullisessa käsittelyssä ja toinen vanhemmista ei ollut mennyt paikalle käsittelyyn. Yksi vanhemmista oli ottanut yhteyttä sosiaaliamiehen työntekijöiden saamiseksi vastuuseen toiminnastaan.

Useimmat vanhemmista kertoivat vastustuksesta huolimatta ymmärtäneensä huostaanoton perusteet ja kokeneensa sen ainoaksi ratkaisuksi. He tunnistivat oman elämäntilanteensa kriisiytyneen ja olleensa sillä hetkellä kykenemättömiä vastaamaan lapsensa hoidosta ja huolenpidosta. Suomessa suurin osa huostaanottopäätöksistä perustuu vapaaehtoisuuteen ja vain pieni osa jää hallinto-oikeuden ratkaistavaksi. Puututtaessa ihmisen perus- ja ihmisoikeuksiin, perhe-elämän suojaan ja itsemääräämisoikeuteen suostumukseen perustuva huostaanotto on monen pohdinnan paikka. Se edellyttää päätöksentekijöiltä vahvoja perusteita ja monitahoista eettistä pohdintaa. (Huhtanen 2016, 51.)

Kaksi haastatteluun osallistunutta äitiä koki lapsen vanhemmat eriarvoisiksi huostaanoton valmistelussa. Huostaanottoon päätymistä oli pidetty seurauksena äidin toiminnasta vaikka isäkin oli vaikuttanut tapahtumien kulkuun. Lapsen kotiutumisen jälkeen vanhemmat pelkäsivät huostaanoton tapahtuvan uudelleen ja siksi yrittivät elää yhteiskunnan normien ja odotusten mukaisesti.

Leena: ”*et kun kerran on ollu niin mielellään ne ottaa toisenkin kerran*”

Kokemukset läheisverkostoon sijoittamisesta olivat kahtalaisia. Läheisverkostoon sijoittaminen oli toiminut lapsen edun mukaisena ratkaisuna ja tuntunut hyvältä vaihtoehdolta. Suhteen ollessa jo valmiiksi ristiriitainen yhteistyön aloittaminen sijoitustilanteessa ei ollut toiminut toivotulla tavalla.

Jani: ”*olihan se tosi hyvä että ei joutunu mihinkään vieraalle et oon mä ikuisesti kiitollinen siskolle et se otti ei se varmaan ollu mikään helppopäätös heillekkään ottaa niinku lasta asumaan noin pitkäks aikaa mutta tota paljon parempi että se meni näin ettei se joutunu mihinkään vieraaseen perheeseen*”

Anna: ”*mä en koskaan suosittelen koska ainakin omalla kohdalla se oli erittäin hankalaa koska tästä just niinku huomaa näitten kahden pojan kohdalla jotka on ollu ei sukulaissuhteen niin se asia on toiminu ja edenny paljon paremmin ja hyvällä mallilla et siellä ei oo sitä vihaa ja katkeruutta välissä*”

Lasten lähdöt kotoa takaisin sijaisperheeseen olivat joissain perheissä vaikeita tapahtumia. Jokainen paluu sijaisperheeseen vaati asennoitumista siihen, että lapsi on huostaan otettu eikä tällä hetkellä asu kotona. Kaikki vanhemmat eivät halunneet käydä tapaamassa lasta sijaisperheessä vaan yhteistä aikaa vietettiin mieluiten kotona. Vierailu sijaisperheessä herätti vanhemmassa omia huonommuudentunteita ja nosti esiin epäonnistumisen kokemuksia. Vaikka suhde sijaisperheeseen olisi ollut hyvä, yhteistyö sijaisperheen kanssa ei ollut täysin tasa-arvoista. Suhteessa sijaisperheeseen vanhemmat kokivat olevansa kontrolloinnin ja arvioinnin kohteena.

Vanhempien kokemuksen mukaan lapselle sijaisperheessä olo ei ollut helppoa. Tästä huolimatta he pyrkivät tekemään yhteistyötä perheen kanssa. Sijaisperheen vanhempien kutsuminen isäksi ja äidiksi oli joillekin syntymävanhemmista hankalaa. Lopulta vanhempi kuitenkin tottui ajatukseen kahdesta äidistä ja kahdesta isästä. He ajattelivat hyvän yhteistyön sijaisperheen kanssa helpottavan lapsen asumista perheessä.

Titta: ”*minä annoin niinku luvan kiintyä ja sanoin että ne tykkää sinusta ja se ei oo minulta pois jos sinä tykkäät siitä sijaisperheestä mut se oli hirmu tiukka ku minä tunnen nämä omat voimavarat ni oon vähän lällykkä noitten koirien kanssa lällykkä ja lasten kanssa ja se oli sitten taas todella jämpä se sijaisäiti ihan tosi tarkka että se tutki niinku Viivin puhelimenkin ja omien lasten puhelimen joka ilta*”

Vanhemman ja sijaisperheen hoito- ja kasvatuskäytännöt saattoivat erota toisistaan. Vanhempi yritti toimia joustavasti helpottaakseen lapsen tilannetta. Eräs vanhemmista kertoi sijoituksen alkuaikoina

puuttuneensa ja kontrolloineensa perhekodissa lähes kaikkea esimerkiksi käytettäviä pesuaineita, vaatetusta ja ruokavaliota. Aikaa myöten tilanne oli kuitenkin tasaantunut ja vanhempi oli alkanut luottaa sijaisperheen tapaan hoitaa lapsen asioita. Toinen äiti kuvasi perhekodissa tapahtuneen kiroilun tuottaneen ristiriitaa vanhemman ja sijaisperheen välillä, koska äidin mukaan kiroilu ei kuulunut heidän perheensä toimintatapoihin.

Maria: "mullahan oli alussa silleen että jos ei muuten pystynyt vaikuttamaan siihen sijaisperheen nii sit se oli vaikka shamppoo merkki tai tietysti vaatteet tai joku niinku semmonen että pakko niinku kontrolloida tai pakko pitää kiinni niistä vähistäkin nyt on vähän yrittäny sillain relata että ihan sama että mikä shampoo"

Hyvä suhde sijaisperheeseen nähtiin positiiviseksi tekijäksi perheen jälleen yhdistämistä suunniteltaessa. Tällöin uskottiin sijaisperheen toimivan vanhempien toiveiden kanssa samansuuntaisesti ja tavoite lapsen kotiin palaamisesta olisi kaikille tärkeä. Lapsen palattua kotiin yhteistyön jatkumisessa sijaisperheen kanssa oli vanhempikohtaista vaihtelua. Yhteistyö oli hiipunut vähitellen tai jatkunut tukiperhetoimintana ja sitten loppunut kokonaan. Pidempiaikaisissa sijoituksissa lapsi oli saattanut pitää yhteyttä sijaisperheeseensä. Eräässä tapauksessa sijaisperheen elämäntilanteessa tapahtuneet muutokset olivat yhdistäneet sijaisperhettä ja syntymävanhempaa.

Tutkimuksessaan Vierula (2016) kirjoitti vanhempien kohteellistumisen prosesseista, tällä hän tarkoitti lastensuojelun asiakkaana olevan vanhemman vanhemmuuden arviointia johon liittyy instituutionaalisen katseen kohdistuminen. Kyseessä on valta- ja kontrollisuhde, johon liittyvät kokemukset arvioitavana ja epäilyinä olemisesta. (Emt. 277-278). Tämän tutkimuksen aineistossa kohteellistuminen näyttäytyi perusteettomaksi koetussa päihdekontrollissa, kotiin tehtävän perhetyön toimintakäytännöissä ja viranomaisen oikeutuksessa kysyä vanhemman henkilökohtaiseen elämään liittyviä tietoja vertaistukiryhmästä ja henkilökohtaiselta terapeutilta. Haastattelussa nousi esiin vanhemman ja viranomaisten välisen suhteen etäisyys. Vanhemmat myös kokivat riittämättömyyden tunteita suhteessa viranomaistoimintaan. Suhde sijaisperheeseen oli luonnollisestikin läheisempi ja arkisempi, vaikka sijoituksen alussa olisikin ollut vanhemman taholta luottamattomuutta tai ristiriitoja.

4.4 Vanhemman tunteet ja tulevaisuuden odotukset

Lastensuojeluasiakkuus, lapsen huostaanotto, sijoitus ja perheen jälleenyhdistäminen olivat herättäneet vanhemmissa voimakkaita tunteita vaikka tapahtumista olisi kulunut vuosia.

Huostaanottoon liittyvät tunteet tulevat monella kulkemaan osana elämäntarinaa (Vierula 2016, 272). Pohdittaessa sensitiivisiä ja vaikeita asioista tunteet tulivat esiin erilaisissa yhteyksissä. Vanhempien halukkuudessa kertoa ja eritellä tunteitaan oli vaihtelua. Osa oli kertonut huostaanottoon ja lapsen kotiinpaluuseen liittyvistä tunteistaan aiemmin esimerkiksi erilaisissa vertaistukiryhmissä. Ryhmiin osallistuneille vanhemmille vaikeistakin tunteista kertominen vaikutti olevan helpompaa. Silloin kun perheen jälleen yhdistäminen oli juuri tapahtunut tai tilanne oli ajankohtainen, tunne-elämän jäsentäminen muuttui hankalammaksi.

Kaikissa haastatteluissa tunne-elämän pohtiminen alkoi huostaanotosta ja sen alkuvaiheista. Vanhempien kertomat kuvaukset liittyivät vahvasti omaan vanhemmuuteen, huostaanottoon, viranomaistoimintaan ja lapsiin. Haastatteluiden perusteella vanhemman suhdetta lapseen värjäsivät syyllisyys, suru ja huoli lapsen selviytymisestä. Vanhemmat kertoivat tilanteensa romahtaneen huostaanoton jälkeen, elämään oli tullut tyhjyyden, syyllisyyden ja epäonnistumisen tunteita. Surua oli tuonut ikävä lapsesta, menetyksen kokemukset ja epäonnistuminen vanhempana. Yksi haastateltavista oli pitänyt äitiyttä elämänsä tärkeimpänä tehtävänä jossa epäonnistuminen oli tuonut pettymystä omaa itseä kohtaan.

Jaana: ”itse se huostaanotto ja se niin kauheesti surua ja se että epäonnistumisen tunne et just se kun on tavallaan epäonnistunu siinä roolissa mitä kuvitteli että olis mulle niinku tärkeä rooli niinku äidin rooli ni mä epäonnistuin siinä”

Lapsen huostaanoton jälkeen omaan elämään oli saattanut tulla päihteidenkäyttö ja epätoivon tunteet. Huostaanotto oli antanut syyn juomiselle. Kaikkien vanhempien kokemus oli, että heidät oli jätetty yksin selviytymään tunteidensa kanssa kriisitilanteen keskelle. Huostaanoton vahvistuminen oli monelle se vaihe, jolloin olisivat tarvinneet eniten tukea. Tällöin vanhemmat saattavat tuntea arvottomuuden ja erilaisuuden tunteita. Samaan aikaan heidän tulisi selviytyä lapsen menetykseen liittyvistä surun, menetyksen ja vihan tunteista. Hankalaksi tilanteen tekee se, että heillä ei välttämättä ole oikeutta surra lapsen menetystä tai saada julkista sympatiaa (Vierula, 2016, 265). Eräs vanhempi kuvasi huostaanoton tuomaa kaaosta omassa elämässään seuraavasti:

Kaisa: ”on päässy näkemään semmosia tunteita mitä ei tienny niinko hoksannu että välttämättä on olemassakaan... mmm... ja on niin syviä semmosia epätoivon ja semmosia että tota semmosii on että tota olishan sitä noita ilmankin pärjänny mutta ompahan tota katonu että semmosessa voi käydä ja sieltä voi siltikin nousta kyllähän vaikka sillon kun lapset otetaan huostaan niin se on tilanne jossa jopa minulle joka en oo ikinä aatellu mitään itsemurhaa niin tulee ihan väkisin tuli mieleen kaikki tämmöset ajatukset että tapanko itteni tai en oo käyttäny alkoholia tai huumeita tai

tulee mieleen että mitä otan että tää turtuu tää että se on semmonen jos aatellaan että sillä autetaan perhettä nii ei siinä ainakaan sillä hetkellä sitä vanhempaa auteta sillä että ne lapset otetaan ja äiti tai isä jätetään yksin siihen tyhjään kotiin niitten hullujen tunteitten”

Myös sijoituksen aikainen yhteydenpito sijaisperheeseen ja erityisesti sijaisäitiin aktivoi vanhemmassa huonommuuden ja epäonnistumisen tunteita. Eräs äiti kuvasi yhteistyön herättämiä tunteita itsessään.

Jaana: “että se kumpuaa sieltä mun omasta huonommuudesta että mä tunnen edelleen sitä huonommuutta vaikka oon pystynyt käsittämään näitä asioita mutta mä jotenkin niinkun aina ajattelen sitten sen että hehän on aina oikeassa mut että me vanhemmat ollaan ihan paskoja”

Vanhemman tunne-elämän prosessit alkavat usein jo ennen huostaanottoa siinä vaiheessa kun aloitetaan huostaanoton valmistelu ja vanhemmuuden arviointi (Vierula, 2016, 272.) Nämä huostaanottoon ja perheen jälleenyhdistämiseen liittyvät tunne-elämään prosessit olivat kulkeneet erään haastateltavan mukana vuosia.

Pekka: “täs tekee mieli aina sanoo jotain muuta mut sit huomaa et siinä on takana semmosta purkaantumaton vihaa tai jotain purkaantumaton takana siinä koko prosessissa mistä eksyy siitä että olis objektiivinen”

Lapsen huostaanotto ja sijoittaminen kodin ulkopuolelle olivat vanhemmille traumaattinen kokemus jonka hyväksyminen osaksi omaa elämäntarinaa oli vienyt useita vuosia. Se oli myös vaiettu asia josta kertominen ulkopuolisille oli vieläkin hankalaa. Osa vanhemmista ei ollut kertonut lapsen asumisesta sijaisperheessä edes omille vanhemmilleen. Huostaanotosta ja sijoittamisesta oli keskusteltu vertaistukiryhmässä, mutta työpaikalla tai harrastuksissa asiasta ei puhuttu. Kertomiseen liittyivät voimakkaasti vanhemman epäonnistumisen ja häpeän tunteet.

Maria: ”semmonen häpeän tunne just siinä että et voi kellekkään kertoa asiasta ja sitte tota sit tuli vähän semmonen epäonnistunut tunne tai olo että jaa enks mä niinku mitään osaa tai niinku että enks mä osaa ees lapsen kanssa asua ja näin ja no se varmaan sit vaihtu moneen kertaan millon oli sit niinku vihanen ja millon oli surullinen”

Vaikka ihmisten elämäntarinat olivat henkilökohtaisia ja yksilöllisesti koettuja niihin liittyi yhteisöllisiä ja yhteiskunnallisia elementtejä kuten toisten ihmisten asenteita, voimakkaita tapoja merkityksellistä kulttuurista normaalia ja poikkeavaa. Elämäntarinoihin liittyi stigman ja toiseuden kokemuksia jotka vahvistavat erilaisuuden kokemusta suhteessa normaaliksi määrittyvään. Stigma aiheuttaa häpeän tunnetta ja tuottaa säröjä elämäntarinoihin, mutta myös

tuottaa vastapuhetta. Vastapuheen tarkoituksena on vastustaa stigmatisoitumista elämäntarinoissa ja haastaa stereotyyppisiä kategorioita. (Juhila, 2018, 39-40). Haastateltujen vanhempien kertomuksissa vastapuhe näyttäytyi esimerkiksi koulutukseen ja työelämään liittyvien tulevaisuusorientaatioiden vahvistamisena.

Vanhempien odotukset ja toiveet tulevaisuutta kohtaan liittyivät lasten pärjäämiseen ja selviytymiseen elämässä. Perheen jälleenyhdistyminen oli erityisesti niiden vanhempien toiveissa joissa asiasta ei oltu tehty vielä mitään selkeää ratkaisua. Vanhempien mielestä koti oli lapselle paras kasvupaikka jossa he halusivat kasvattaa lapset perheen omaan kulttuuriin ja toimintatapoihin.

Titta: ”että haluais että se koti on niikun sen kuuluu olla että lapset asuis kotona ja olis semmonen normaali arki kotona”

Lastensuojeluasiakkuuden seurauksena koettiin, että perheen sisäinen avoimuus oli lisääntynyt. Tällä hetkellä pystyttiin keskustelemaan yhdessä lasten kanssa vaikeistakin asioista. Kun aikaa oli kulunut lapsen huostaanotto, sijoittaminen sijaisperheeseen ja perheen jälleenyhdistäminen olivat lisänneet voimavaroja. Eräs haastateltavista kuvasi, että tapahtumat olivat tuoneet oivalluksen elämisestä tässä hetkessä.

Pekka: ”mut se voimaannutti sillä tavalla et sä elät täs hetkessäkun sulla ei oo muuta mahdollisuutta siin menneisyydessä on kauheen vaikee elää et se on antanu mulle myös jotain omituista koko prosessi on antanu mulle tosipaljo”

Lapset olivat jo aikuistuneet, mutta aiemmat kokemukset eivät olleet unohtuneet vanhemman mielestä. Vaikeista kokemuksista huolimatta vanhempi oli hyväksynyt huostaanoton osaksi elämäntarinaansa.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Olen tässä tutkielmassa selvittänyt sijaisperheeseen sijoitettuna olleen lapsen syntymävanhemman osallisuuden kokemuksia perheen jälleenyhdistämistä suunniteltaessa ja toteutettaessa. Tutkielmassa on selvitetty myös syntymävanhemman kokemuksia saamistaan tukitoimista ennen ja jälkeen perheen jälleenyhdistämisen. Olen lähestynyt tutkimusongelmaa kahdeksan syntymävanhemman puolistrukturoidun teemahaastattelun avulla, jotka toteutettiin kevään 2019 aikana. Tutkimusaineiston analysoinnissa käytettiin aineistolähtöistä sisällönanalyysia. Valitsin aiheen, koska olin kiinnostunut lastensuojelun asiakkaana olevien syntymävanhempien kokemuksista. Tutkielman tarkoituksena oli tuoda esiin syntymävanhemman näkökulmia perheen jälleenyhdistämisestä osana Pesäpuun #Munperheet –hanketta. Tutkielman teossa pidin tärkeänä tiedon hankkimista osaksi laajempaa ja vaikuttavampaa työkäytäntöjen kehittämistä.

Koska tutkielmassa oli kyse vanhemman kokemuksen tutkimisesta, tämän tutkielman teoriaperusta on fenomenologinen. Kohteena olivat yksilön ainutkertaiset kokemukset omassa elämäntodellisuudessaan, joita pyrin tuomaan esiin mahdollisimman todenperäisesti. Yksilöllisistä kokemuksista huolimatta samankaltaiset elämäkokemukset tuottivat haastatteluissa yhteneviä sisältöjä. Kokemusten tuottaminen tapahtui heterogeenisessä yhteiskunnallisessa ja kulttuurisessa kontekstissa mikä saattoi vaikuttaa haastatteluaineistossa ilmeneviin yhteneväisyyksiin (Laine 2018, 32). Haastateltavien sukupuoli tai perheen jälleenyhdistämisestä kulunut aika eivät tuottaneet merkittäviä eroavaisuuksia vanhempien kokemuksissa. Haastatelllessani vanhempia kohtasin jokaisen tilanteen ainutkertaisena tapahtumana ilman vertailua aiempiin haastattelutilanteisiin.

Fenomenologisen teoriaperinteen mukaisesti reflektoin omaa toimintaani tutkimuksen eri vaiheissa. Tutkielman tekijän positio ja perehtyminen aiempiin tutkimuksiin auttoivat tarvittavan etäisyyden saamisessa. Vanhempien elämäntarinoiden henkilökohtaisuus oli kiinnostavaa, mutta myös keskeisin itsereflektionin paikka. Erityisesti pohdin näissä tilanteissa omaa suhdettani viranomaistoimintaan ja itseäni tulevana sosiaalityöntekijänä. Tutkimushaastatteluissa todellisuutta rakennettiin sosiaalisessa ja kielellisessä vuorovaikutuksessa yhdessä haastateltavien kanssa. Haastateltavien kokemusten tarkastelu muodostui vahvemaksi näkökulmaksi ja konstruktionismi rajautui pois tutkielman metodologisesta perustasta. Keskeinen tutkielmaa ohjannut teoria oli syntymävanhemmuus, jonka liitin biologiseen vanhemmuuteen. Toinen keskeinen käsite oli perheen jälleenyhdistäminen jota tarkastelin syntymävanhemman näkökulmasta.

Tutkimusaineistoni oli mielestäni riittävä vastaamaan tutkimuskysymyksiin. Aineistonkeruumenetelmänä haastattelut soveltuivat hyvin fenomenologiseen laadulliseen kokemuksen tutkimiseen (Lehtomaa 2008, 167). Haastattelutilanteissa korostui tutkijan eettinen toiminta ja näissä hetkissä oli mahdollisuus osoittaa vanhemmille heitä kohtaan tuntemaani arvostusta. Anonymiteetin säilyminen toteutui kaikissa tutkielman teon vaiheissa. Tutkielmassa ei ollut tarkoituksena tehdä yleistettäviä johtopäätöksiä, vaan tuoda esiin kahdeksan vanhemman erilaisia kokemuksia perheen jälleenyhdistämisestä. Haastattelukysymykset oli muotoiltu tukemaan tutkimuskysymysteni aihealueita. Vanhemmat kuitenkin kertoivat ja kuvasivat vahvimmin kokemuksiaan lastensuojelun asiakkuudesta ja huostaanotosta. Tulkitsin sen johtuvan vahvoista tunne-elämän prosesseista joita tapahtumat olivat vanhemmissa herättäneet. Tutkielman tekemisen kenties onnistunein, mielenkiintoisin ja haastavin osa oli haastatteluaineiston kerääminen ja analysointi. Ennakkoon ajatteleman tutkimukselliset näkökulmat muuttuivat ja vahvistuivat tutkielman teon aikana. Erilaisten teemojen selkeä jäsentäminen oli paikoitellen hankalaa, koska haastatteluissa käsitellyt aiheet toistuivat erilaisina variaatioina. Puolistrukturoitu teemahaastattelu osaltaan ohjasi näiden aiheiden käsittelyyn. Aineiston luokittelussa liitin teeman siihen asiayhteyteen jossa se useimmin toistui.

Tutkielman tutkimuskysymykset ja aineistosta nousseet teemat saivat lopullisen muotonsa aineiston analysointivaiheessa. Tämä on fenomenologiselle tutkimukselle tyypillistä aineiston tuottaessa tutkielman kannalta uutta tietoa. Kokemattomuuteni tutkielman tekijänä näkyi epävarmuutena prosessin eri vaiheissa. Toisaalta tutkimuskysymysten ja metodologian tarkentumisella oli myönteisiä vaikutuksia tutkimusprosessin etenemiseen. Relevanttien tutkimuskysymysten avulla halusin olla tuottamassa hankkeen kannalta tarkoituksenmukaista tietoa.

Tutkielman tulokset osoittavat sijaishuollon keskeisen tehtävän, perheen jälleenyhdistämisen, olevan vanhempien näkökulmasta on epäselvää ja edellyttää vanhemmilta oma-aloitteisuutta ja aktiivisuutta. Vastaavasti sosiaalityöntekijöiden rooli perheen jälleenyhdistämisessä näyttäytyi epävarmana ja passiivisena. Aineistossa perheen jälleenyhdistäminen oli toteutunut viiden vanhemman kohdalla ja näistä yksi hallinto-oikeuden ratkaisuna. Perheen jälleenyhdistämisessä lapsen edun toteutuminen ja lapsen kuuleminen ovat keskeisiä tekijöitä. Tässä aineistossa lasten kokemukset olivat vanhempien kuvaamia. Olisikin ollut mielenkiintoista tehdä tutkimukseen osallistuneista perheistä synteesi haastatteleamalla syntymävanhempien lisäksi lapsia ja heidän asioistaan vastaavia sosiaalityöntekijöitä. Perheen jälleenyhdistäminen on kirjoitettu lastensuojelulakiin vahvaksi velvoitteeksi (LSL 2007/417, 4§). Sen toteutuksesta, toteutumisesta tai

lapsen paluusta takaisin sijaishuoltoon ei juuri ole tutkittua tietoa. Tilastoista voidaan poimia tietoa esimerkiksi perheisiin tyypillisesti sijoitettujen 3-12-vuotiaiden huostaanottojen päättymisestä. (Forsell, Heino & Kuoppala 2018, 10,12.) Tilastotiedot eivät kerro mitä todella tapahtuu ja kuinka pysyviä nämä lakkaamiset ovat.

Tämän tutkielman kautta olen pyrkinyt tuomaan esiin lastensuojelun asiakkaana olevan syntymävanhemman kokemuksia. Vaikka tutkielmaan osallistuneiden syntymävanhempien kokemusmaailmassa näyttäytyi yhtäläisyyksiä, heitä ei voida tarkastella homogeenisena ryhmänä. Kokemuksia tarkastellessa tuli esiin myös syntymävanhempien elämäntilanteiden erityisyys. Vanhemman olosuhteet heijastuvat myös sijaishuollossa olleiden lasten tilanteisiin. Lastensuojelun sijaishuollossa olleiden lasten elämänpolut, huostaanoton syyt, sijaishuolto ja elämä sen jälkeen poikkeavat toisistaan. Osa lapsista saa sijaishuollosta tarvitsemansa tuen ja hyvän elämän eväitä, toiset kohtaavat sijaishuollon jälkeen ikätovereitaan enemmän haasteita. (Eronen 2013, 22-25.) Sosiaali- ja terveystalveissa ajatellaan usein, että ihmisten elämässä olevia puutteita ja ongelmia voidaan paikata tutkimus ja asiantuntijatietoon perustuvilla palveluilla. Monitahoiset ja toisiinsa kietoutuneet ongelmat eivät ratkea suurellakaan määrällä erilaisia toimenpiteitä ja asiantuntijoita. (Satka & Nousiainen 2016, 148.) Tarvitaan luovaa, rohkeaa ja yksilölliset tarpeet huomioivaa ajattelua hyvinvoinnista sekä kansalaisten, kansalaisyhteiskunnan ja julkisen vallan suhteista.

Aineiston keskiössä oli lastensuojelun tarjoamaan tukeen ja palveluihin liittyvä puhe. Vanhempien kokemuksen mukaan he eivät saa riittävästi tai oikein kohdentuvaa tukea lapsen huostaanotossa ja sen jälkeen. Tämä olisi edellytys lapsen kotiinpaluun mahdollistumiseksi. Vanhempien saamat tukitoimet olivat pitkälti heidän oman aktiivisuutensa varassa. Lakisääteisiä asiakas- tai kuntoutussuunnitelmia ei vanhemmille juuri tehty, eikä heillä ollut omaa työntekijää. Aiemmat tutkimukset vahvistavat näitä tuloksia korostaen perheen jälleenyhdistämisen suunnitelmallisuuden ja lapsen edun huomioimisen tärkeyttä (Mm. Pitkänen, 2011; Hoikkala & Heinonen 2013; Hiltunen 2015; Hiitola 2015; Lindi 2018). Muutokset perheen jälleenyhdistämistä koskeviin toimintakäytäntöihin näyttävät syntyvän hitaasti. Vaikuttaakin siltä, että kuntien lastensuojelun sosiaalityön tämänhetkiset toimintarakenteet eivät tue lastensuojelun suunnitelmallisen työskentelyn toteuttamista. Lakisääteisesti sosiaalityöntekijällä tulisi olla mahdollisuus suunnitelmalliseen työskentelyyn, sijaishuollossa olevan lapsen tapaamisiin sekä työskentelyyn syntymävanhemman ja sijaisperheen kanssa. Sosiaalityöntekijöiden asiakasmäärät, työn kuormittavuus ja rakenteellisten uudistamisen tarpeet ovat olleet esillä pitkään. Lastensuojelun sosiaalityöstä käytävän julkisen keskustelun kautta tulevat näkyviksi sosiaalityön haasteet ja eettiset ristiriidat.

Haastatteluun osallistuneiden vanhempien suhde huostaan otetun lapsen asioista vastaavaan sosiaalityöntekijään oli etäinen. Keskeinen suhdetta kuormittanut tekijä oli ristiriitaiset suhteet työntekijöihin, työntekijöiden hankala tavoitettavuus ja nopea vaihtuminen. Tämä on osa pitkään kestänyttä lastensuojelun problematiikkaa. Käynnissä olevassa lastensuojelua koskevassa keskustelussa systeemisen lastensuojelun mukainen työn toteuttamisen tapa nähdään mahdollisuutena tuloksellisempiin perheinterventioihin. (Fagerström 2016, 35.) Viimeaikaisessa perhehoitoa koskevassa keskustelussa on pohdittu systeemisen lastensuojelumallin käyttömahdollisuuksia myös perheen jälleenyhdistämisessä. Systeemisen toimintamallin uskotaan tuottavan laadukasta suhdeperusteista perhehoitoa, jolla on vaikutusta myös maakunnallisessa perhehoidon kehittämisessä. (Lahtinen ym. 2017, 119). Lasten ja perheiden kanssa tehtävä työ on kunnallisten ja valtakunnallisten laajempien maakunta- ja soteuudistusten kohteena. Tavoitteena on palvelujen organisoinnin ja sisältöjen uudistaminen. Kehitettäessä toimivia peruspalveluita ja monialaista yhteistyötä sosiaalityöntekijöiden ammattitaidolla ja kokemusasiantuntijoiden tuottamalla tiedolla on merkitystä.

Erosen (2013, 115) mukaan asiakkailta saadun kokemustiedon tulee olla ajankohtaista, suoraa ja täsmällistä, jotta sillä on vaikuttavuutta nykyisten palveluiden ja käytäntöjen kehittämisessä. Suhde tutkittavaan on epätasa-arvoinen mikä voi tuottaa eettistä ristiriitaa kokemustiedon käytöstä. Kokemustiedon paikkaa lastensuojelun tutkimuksessa tulee tarkastella kriittisesti suhteessa esimerkiksi lakisääteisten työprosessien tutkimiseen. (Pösö 2016, 316-317.) Lastensuojelun laatusuosituksissa (2014) todetaan lasten, nuorten ja vanhempien osallistumisen olevan tärkeä osa vaikuttavien lastensuojelupalvelujen kehittämistä. Osallisuus tarkoittaa luottamusta kuulluksi tulemisesta ja oikeutta kertoa oma näkemyksensä itseään koskevassa asiassa. (Lavikainen, Puustinen-Korhonen & Ruuskanen 2014, 18.) Aineistossa syntymävanhemmat kuvasivat osallisuutensa toteutuneen heikosti lastensuojeluprosessin eri vaiheissa. Osallisuuden katsotaan tarkoittavan muun muassa tiedonkulkua lasta ja perhettä koskevissa asioissa, vaikutusmahdollisuuksia ja yhteistyötä palveluiden ja tukitoimien suunnittelussa. Perheen jälleenyhdistämisen suunnittelu ja toteutus olivat vanhempien kokemusten mukaan myös sosiaalityöntekijöille vaikeita, prosessit hitaita ja epäselviä. Tämä tutkielma vahvistaa lasten, vanhempien ja läheisverkoston osallisuuden merkitystä perheen jälleenyhdistämisen suunnittelussa. Lapsen edun näkökulmasta työn perheiden ja syntymävanhempien kanssa tulee olla osallistavaa, pitkäjänteistä ja suunnitelmallista.

Selvityksessään Kananoja ja Ruuskanen (2019, 38) toivat esille puutteet lastensuojelun vaikuttavuuden tutkimuksessa. Kananojan mukaan puutteeseen vaikuttaa systemaattisesti kerätyn tiedon puute asiakkaiden elämäntilanteissa tapahtuneista muutoksista. Koska lastensuojelusta puuttuvat systemaattiset vaikutusten arvioinnit, on haastavaa tietää miten ja mitkä järjestetyt palvelut tai menetelmälliset työskentelytavat saavat aikaan myönteistä muutosta ja hyödyttävät perheitä. Tutkitun tiedon tarvetta olisi lastensuojelupalveluiden vaikuttavuuden arvioinnista, jolla olisi merkitystä suunniteltaessa perheen jälleenyhdistämiseen liittyviä toimintakäytäntöjä. Custódio, Paasivirta ja Pitkänen (9.9.2019) kirjoittivat Lastensuojelun keskusliiton julkaisemassa blogikirjoituksessa lastensuojelun ongelmapuheen rinnalle tarvittavasta onnistumispuheesta. Kriittistä huolimatta kunnallisessa lastensuojelutyössä on tehty paljon kehittämistyötä esimerkiksi dokumentoinnissa, lapsilähtöisyydessä ja lakiuudistuksissa. Kriittisten näkökulmien lisäksi onnistumisen kokemukset ja kehittämistyö muodostavat kokonaiskuvaa lastensuojelun todellisesta tilanteesta.

Sosiaalihuollon ammattihenkilöistä säädetty laki (817/2015) oli tärkeä askel kohti sosiaalityöntekijöiden kompetenssin ja ammatillisen arvostuksen vahvistamista. Tämän hetken lapsi- ja perhesosiaalityöstä käytävässä julkisessa keskustelussa näkyikin keskustelijoiden kokemus ja substanssiosaaminen. Tiitinen (2019) kirjoitti väitöskirjatutkimuksessaan sosiaalialan kentällä vallitsevasta vaienamisen kulttuurista. Hänen mukaansa julkishallinnon sosiaalialan organisaatiossa vierastetaan avointa julkista keskustelua, pyritään keskittämään ja kontrolloimaan viestintää eikä tunnisteta sosiaalialan ammattilaisten mediavaikuttajaroolia. Rakenteellisen sosiaalityön vaikuttamismahdollisuudet vahvistuvat sosiaalisen median ja digitalisaation avulla. Erilaisten verkostojen kautta sosiaalityöntekijöiden vaikutusmahdollisuudet muuttuvat miltei rajattomiksi ja mahdollisuudet epävirallisten vaikutuskanavien rakentamiseen laajenevat huomattavasti. (Emt. 99-100, 114.) Sosiaalisen median verkostoista Facebookissa toimiva Sosiaalityön uraverkosto on yksi esimerkki sosiaalityön tiedon jakamisesta, kannustamisesta, ajatustenvaihdosta ja rohkeudesta viedä eteenpäin sosiaalityötä koskevaa keskustelua.

Tämän tutkielman johtopäätösten perusteella ilmenee kolme tärkeää jatkotutkimustarvetta, jotka liittyvät lastensuojelutyön julkisuuskuvaan ja suunnitelmallisen lastensuojelutyön mahdollisuuksiin. Lastensuojelutyöhön liittyvä uutisointi on negatiivispainotteista. Onnistumiskokemusten tarkastelun kautta voitaisiin vahvistaa lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointia. Palveluita käyttävien asiakkaiden kokemustietoa voitaisiin käyttää työkäytäntöjen kehittämisessä ja järjestettäessä vaikuttavia ja tarpeisiin vastaavia palveluita. Toiseksi perheen jälleenyhdistämisen työkäytännöt

kaipaavat edelleen toimintamallin kehittämistä helpottamaan lapsen kotiin paluun arviointia ja toteuttamista. Sen myötä myös vanhemmalle syntyisi käsitys jälleenyhdistämisen etenemisestä. Perheen jälleenyhdistämisen toteutumisesta, seurannasta ja onnistumisenkokemuksista kaivattaisiin lisää tutkittua tietoa. Olisi tärkeää tietää kuinka paljon perheen jälleenyhdistämistä tosiasiallisesti tehdään ja kuinka moni niistä päättyy lapsen sijoittamiseen takaisin sijaishuoltoon. Kolmas keskeinen jatkotutkimustarve liittyy rakenteelliseen sosiaalityöhön ja lastensuojelun työn pitkäjänteiseen uudistamiseen. Tässä on keskeinen merkitys sosiaalityön koulutuksen ja ammattiroolin vahvistumisella edelleen.

Lähteet:

Andersson G. (2005) Family relations, adjustment and well - being in a longitudinal study of children in care. *Child and family social work* 2005, (10), 43-56. Viitattu 8.5.2019.

Ankersmit, Leon (2016) The reunification partnership: Engaging birth parents and foster carers as collaborators in restoration casework. *Australian Social Work* 69, (2), 273-282. Viitattu 13.4.2019.

Araneva, Mirjam (2018) Lastensuojelun perhehoito. Helsinki: Alma Talent.

Berrick, Jill; Dickens Jonathan; Pösö, Tarja & Skivenes, Marit (2017) Parents' involvement in care order decisions: a cross-country study of front-line practice. *Child and Family Social Work* 2017, (22), 626-637. Viitattu 15.8.2019.

Burns, Kenneth; Pösö, Tarja & Skivenes Marit (2016) Removals of children by the child welfare system—variations and differences across countries, 1-30. Teoksessa Burns, Kenneth; Pösö, Tarja ja Skivenes Marit (toim.) *Child Welfare Removals by the State: A Cross-Country Analysis of Decision-Making Systems*. University Press Scholarship Online. Oxford Scholarship Online.

Carvalho, Joao M.S.; Delgado Paulo; Pinto S. Vania & Benbenishty, Rami (2018) Reunification in foster care: Influences on decision-making. *Child abuse & Neglect*, (86), 67-78. Viitattu 5.6.2019.

Custódio, Ira; Paasivirta, Annukka Paasivirta & Pitkänen, Miia (2019) Lastensuojelun onnistumisia tulee tarkastella systemaattisesti. 9.9.2019. Lastensuojelun keskusliitto.
www.lskl.fi/blogi/lastensuojelun-onnistumisia-tulee-tarkastella-systemaattisesti Viitattu 16.9.2019.

Enroos, Rosi (2016) Lapsen tulo julkiseen kotiin: Huostaanoton ensivaiheet sijaishuoltopaikkojen toimijoiden näkökulmasta, 261-290. Teoksessa Enroos, Rosi; Heino, Tarja & Pösö, Tarja (toim.) *Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä*. Tampere: Vastapaino.

Eronen, Tuija (2012) Viisi vuotta huostaanotosta. Seurantatutkimus huostaanotettujen lasten institutionaalisista poluista. Raportti 4/2013. Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos.

Eskola, Jari (2018) Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat: Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta, 209-231. Teoksessa Valli, Raine (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Bookwell Oy. Juva: PS-kustannus.

Fagerström, Katarina (2016) Ihmissuhteita rakentava ja ylläpitävä lastensuojelu. Hackneyn malli ja systeeminen käytäntö sosiaalityössä. Työpaperi 42/2016. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Farmer, Elaine & Wijedasa, Dinithi (2013) The reunification of looked after children with their parents: What contributes to return stability? *British Journal of Social Work*, 43, 1611-1629. Viitattu 13.5.2019.

Forssell, Martta; Heino, Tarja & Kuoppala, Tuula (2018) Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten sijoitusten kestot 2016. Tilastoraportti 9/2018. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2018. Viitattu 9.8.2019.

Gladstone, Dumbrill; Leslie, Koster c & Young, Ismaila (2014) Looking at engagement and outcome from the perspectives of child protection workers and parents, Children and Youth Services Review, 34 (2012), 112-118. Viitattu 20.6.2019.

Helsingin Sanomat 8.9.2019. Lastensuojelussa vallitsee pärjäämisen kulttuuri. Lastensuojelun sosiaalityöntekijät. Mielipide C6.

Heino, Tarja (2014) Lastensuojelun pirullinen tehtävä, 286 – 308. Teoksessa Lammi-Taskula, Johanna & Karvonen, Sakari (2014) Lapsiperheiden hyvinvointi 2014. Terveys- ja hyvinvoinnin laitos. Tampere: Juvenes Print.

Heino, Tarja & Säles, Emilia (2017) Lasten ja perheiden yksilöllisiin tarpeisiin vastaava perhehoito. Kohti perhehoidon laadun vahvistamista. Terveys ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 20/2017.

Hiitola, Johanna & Heinonen, Hanna (2009) Huostaanotto ja oikeudellinen päätöksenteko. Hallinto-oikeuksien ratkaisut huostaanottoasioissa 2008. Raportti 46/2009. Helsinki: Terveys ja hyvinvoinnin laitos.

Hiitola, Johanna (2015) Hallittu vanhemmuus. Sukupuoli, luokka ja etnisyys huostaanotto asiakirjoissa. Väitöskirja. Tampereen yliopisto. Viitattu 20.8.2019.

Hiltunen, Tarja (2015) Äitiys, huostaanotto ja voimaantuminen. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto: Kasvatustieteiden tiedekunta. Viitattu 27.5.2019.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2008) Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Gaudeamus. Helsinki: Helsinki University Press.

Hoikkala, Susanna & Heinonen, Hanna (2013) Samalla puolella? Näkökulmia perheiden jälleenyhdistämiseen lastensuojelussa. Helsinki. Lastensuojelun keskusliitto.

Huhtanen, Raija (2016) Vapaaehtoinen vai tahdonvastainen huostaanotto?, 33-51. Teoksessa Enroos, Rosi; Heino, Tarja & Pösö, Tarja (toim.) Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Vastapaino.

Hämäläinen, Kati (2012) Perhehoitoon sijoitettujen lasten antamat merkitykset kodilleen ja perhesuhteilleen. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, Sosiaalityön yksikkö. Viitattu 10.7.2019.

Hämäläinen, Juha (2011) Perheintervention oikeutus lastensuojelussa, 47-92. Teoksessa Aini Pehkonen & Marja Väänänen-Fomin (toim.) Sosiaalityön arvot ja etiikka. Jyväskylä: PS-kustannus

Janhunen, Tarja (2008) Jotta sijoitukset kestäisivät, 123-148. Teoksessa Ketola, Jari (toim.) Menetyksistä mahdollisuuksiin. Perhehoitoa lasten ja vanhemmuuden tueksi. Juva: WS Bookwell Oy.

Juhila, Kirsi (2018) Aika, paikka ja sosiaalityö. Tampere: Vastapaino.

Juhila, Kirsi (2006) Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.

Kananoja, Aulikki & Ruuskanen, Kristiina (2019) Selvityshenkilön ehdotukset lastensuojelun toimintaedellytysten ja laadun parantamiseksi. Loppuraportti. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö. Viitattu 9.6.2019.

Kataja, Kati (2012) Lapsuuden rajoilla. Normaalin ja poikkeavan määrittäminen huostaanottoasiakirjoissa. Väitöskirja. Turun yliopisto. Viitattu 25.5.2019.

Kataja, Kati; Ristikari, Iina; Paananen, Reija; Heino, Tarja & Gissler, Mika (2014) Hyvinvointiongelmien ylisukupolviset jatkumot kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten elämässä. Yhteiskuntapolitiikka 79 (2014):1. Viitattu 29.8.2019.

Kallinen, Kati; Pirskanen, Henna & Rautio, Susanna (2015) Sensitiivinen tutkimuksessa. Menetelmät, kohderyhmät, haasteet ja mahdollisuudet. Tallinna: United Press Global.

Kuoppala, Tuula; Forsell, Martta & Säkkinen, Salla (2019) Tilastoraportti 23/2019. Terveystieteiden ja hyvinvoinninlaitos. Viitattu 10.8.2019.

Kuula, Arja (2011) Tutkimusetiikka: aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.

Kuula – Luumi, Arja ja Ranta, Juha (2017) Haastattelun keruun ja käsittelyn ABC, 413-426. Teoksessa. Hyvärinen, Matti; Nikander, Pirjo & Ruusuvaara, Johanna (toim.). Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino.

Kiviniemi, Kari (2018) Laadullinen tutkimus prosessina, 74-88. Teoksessa Valli, Raine (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Bookwell Oy. Juva: PS-kustannus.

Känkänen, Päivi & Pösö, Tarja 2008. Lastensuojelulaitokset Euroopassa -tieto ja näyttö keskiössä? Yhteiskuntapolitiikka 73, (5), 563-568.

Kääriäinen, Aino. 2008. Ero haastaa vanhemmuuden. Lastensuojelun keskusliitto. Neuvo-projekti.

Laajalahti, Anne & Herkama, Sanna (2018) Laadullinen analyysi Atlas.TI –ohjelmistolla, 106-133. Teoksessa Valli, Raine (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Bookwell Oy, Juva: PS-kustannus.

Laakso, Riitta (2012.) Arjen rutiinit ja yllätykset -etnografia lastenkotityöstä. Väitöskirja. Tampereen Yliopisto. Viitattu 4.6.2019.

Laakso, Riitta (2012) Vanhempien kanssa tehtävä työ ja moraalikysymykset lasten kodissa, 25-44. Teoksessa Forsberg, Hannele & Autonen-Vaaraniemi, Leena (toim.) Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily & sosiaalityö. Tampere: Vastapaino.

Lahtinen, Pia; Peltonen, Reetta; Petrelius, Päivi; Pynnönen, Jaana; Raivio, Marketta; Santanen, Johanna & Valli, Minna (2018) Systeminen työote lastensuojelun perhehoidossa, 110-120. Teoksessa Petrelius, Päivi & Eriksson, Pia (toim.) Uudistuva lastensuojelu – kohti asiakkaiden ja ammattilaisten yhteistoimintaa. Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen Työpöytä 32/2018.

- Laine, Timo (2018) Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma, 29-50. Teoksessa Valli, Raine (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. PS-kustannus. Juva: Bookwell Oy.
- Laitinen, Merja ja Niskala, Asta (2013) Sosiaalityön suhde asiakkuuteen, 9-18. Teoksessa Laitinen, Merja & Niskala, Asta (toim.) Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. Tampere: Vastapaino.
- Lamponen, Tuuli (2016) Kiireellinen sijoitus vai ”minihuostaanotto”? 126-156. Teoksessa Enroos, Rosi, Heino Tarja & Pösö, Tarja (toim.) Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Vastapaino.
- Lavikainen, Marjo; Puustinen-Korhonen, Aila & Ruuskanen, Kristiina (2014) Lastensuojelun laatusuositukset. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen julkaisuja 2014:4. Viitattu 13.8.2019.
- Lehtomaa, Merja (2009) Fenomenologinen kokemuksen tutkimus: haastattelu, analyysi ja ymmärtäminen, 163-194. Teoksessa Perttula, Juha & Latomaa, Timo (toim.) Kokemuksen tutkimus. Merkitys-tulkinta-ymmärtäminen. Lapin yliopistokustannus. Tampere: Juvenes Print.
- Lindi, Mia (2018) Perheen jälleenyhdistämisen onnistumisen edellytyksiä ja haasteita. Tutkimuskatsaus kansainvälisiin tutkimuksiin 2000-2018. Erikoistumiskoulutuksen loppuyö. Turun yliopisto.
- Lämsä, Anna-Liisa (2009) Tuhat tarinaa lasten ja nuorten syrjäytymisestä. Lasten ja nuorten syrjäytyminen sosiaalihuollon asiakirjojen valossa. Väitöskirja. Oulun yliopisto. Viitattu 16.8.2019.
- Marjomaa, Paula ja Laakso Milja (2010) Terveisiä täältä kodista! Lasten, sijaisvanhempien, syntymävanhempien ja sosiaalityöntekijöiden näkökulmia lastensuojelun perhehoitoon. Helsinki: Pelastakaa Lapset.
- Malet, M. Fargas, Mcsherry, Doninic, Larkin, Emma, Kelly, Greg, Robinson, Clive & Schubotz, Dirk (2010) Young children returning home from care: the birth parents' perspective. Child & Family Social Work vol. 15 (1), 77 - 86. Viitattu 28.6.2019.
- Mattila, Raisa (2019) Rakkaudella luovutettu. Helsingin Sanomat 8.5.2019. Kotimaa A4.
- Moilanen, Pentti & Räihä, Pekka (2018) Merkitysrakenteiden tulkinta, 51-72. Teoksessa Valli, Raine (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Bookwell Oy, Juva: PS-kustannus.
- Miettinen, Timo; Pulkkinen, Simo & Taipale, Joonas (2010) Johdanto, 9-24. Teoksessa Miettinen, Timo; Pulkkinen, Simo & Taipale, Joonas (toim.) Fenomenologian ydinkysymyksiä. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Miller, Gale & Holstein, James A. (1993) Reconsidering Social Constructionism. Teoksessa James A. Holstein & Gale Miller (toim.) Reconsidering Social Constructionism. Debates in Social Problems Theory. New York: Adline de Gruyter, 5-23. Viitattu 15.6.2019.
- Mitchell M. (2016) The Family Dance: Ambiguous Loss, meaning making and the psychological family in foster care: Journal of Family theory & review 2016 (8) 360-372. Viitattu 14.6.2019

- Niemi, Petteri (2013) Hyvä, paha valta, 31-54. Teoksessa Laitinen, Merja & Niskala, Asta (toim.) Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. Tampere: Vastapaino.
- Niskanen, Sirkka (2008) Hermeneuttisen psykologian tieteenfilosofinen traditio, 89-114. Teoksessa Perttula, Juha & Latomaa, Timo (toim.) Kokemuksen tutkimus. Merkitys-tulkinta-ymmärtäminen. Lapin yliopistokustannus. Tampere: Juvenes Print.
- Närhi, Kati; Kokkonen, Tuomo & Matthies, Aila (2015) Nuorten aikuisten miesten osallisuuden ja toimijuuden reunaehtoja sosiaali- ja työvoimapalveluissa, 113-145. Teoksessa Laitinen, Merja & Niskala, Asta (toim.) Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. Tampere :Vastapaino.
- Otonkorpi-Lehtoranta, Katri & Ylöstalo, Hanna (2015) Kokemuksia kokemuksista -Tutkimustiedon palauttaminen kentälle, 221-245. Teoksessa Aaltonen, Sanna & Högbacka, Riitta (toim.) Umpikujasta oivallukseen. Refleksiivisyys empiirisessä tutkimuksessa. Tampere University Press.
- Pekkarinen, Elina. 2011. Lastensuojelun tieto ja tutkimus. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, Verkkojulkaisuja 51, 2011. Viitattu 13.5.2019.
- Perttula, Juha.1995. Kokemuksen tutkimuksen luotettavuudesta, 39-46. Kasvatus 1/1995. Viitattu 16.5.2019.
- Perttula, Juha (2009) Kokemus ja kokemuksen tutkimus: Fenomenologisen erityistieteen tieteenteoria, 115-162. Teoksessa Perttula, Juha & Latomaa, Timo (toim.) Kokemuksen tutkimus. Merkitys-tulkinta-ymmärtäminen. Lapin yliopistokustannus. Tampere: Juvenes Print.
- Petreljus, Päivi & Eriksson, Pia. toim. (2018) Uudistuva lastensuojelu – kohti asiakkaiden ja ammattilaisten yhteistoimintaa. Työpaperi 32/2018. Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki: PunaMusta Oy.
- Pitkänen, Miia (2011) Vastuun paikka! Vanhempien tukeminen huostaanotossa. Socca ja Heikki Waris instituutti. Julkaisuja nro 26/2011.
- Ritala – Koskinen, Aino (2003) (Uus)perhe lapsen silmin, 121-139. Teoksessa Forsberg, Hannele & Nätkin, Ritva (toim.) Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Gaudeamus.
- Ritala – Koskinen, Aino (2018) Avohuollon asiakaslasten asumisliikkuvuus, 77-102. Teoksessa Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen, Aino (toim.) Monen kodin lapset: Lasten monipaikkainen asuminen ja sosiaalityö. Tallinna: Gaudeamus.
- Perälä, Marja – Leena; Salonen, Anne; Halme, Nina & Nykänen, Sirpa (2011) Miten lasten ja perheiden palvelut vastaavat tarpeita? Vanhempien näkökulma. THL:n Raportti 36/2011. Tampere: Juvenes Print.
- Pösö Tarja (2010) Havaintoja Suomalaisen lastensuojelun institutionaalisesta rajasta. Janus vol. 18 (4) 2010, 324-336. Viitattu 23.4.2019.
- Pösö, Tarja (2012) Lapsen etu, oikeudet ja näkökulma moraalisisina kannanottoina, 75-100. Teoksessa Forsberg, Hannele & Autonen-Vaaraniemi, Leena (toim.) Kiistanalainen perhe, moraalinen järjely & sosiaalityö. Tampere: Vastapaino.

Pösö, Tarja & Puustinen-Korhonen, Aila (2010) Toteutuuko lapsen oikeus pysyviin kasvuolosuhteisiin puheenvuoro lastensuojelun vaikuttavuudesta. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2010:3. Viitattu 25.5.2019.

Schofield, Gillian & Ward, Emma (2011) Understanding and working with parents of children in Long-Term foster care. Jessica Kingsley Publishers. London and Philadelphia.

Sinkkonen, Jari (2015) Mitä tulisi ottaa huomioon lasta sijoitettaessa, 148-164. Teoksessa Sinkkonen, Jari & Tervonen-Arnkil, Kaisa (toim.) Lapsi uusissa oloissa. Helsinki: Duodecim.

Skivenes, Marit & Sorsdal, Line Marie (2018) The Child's Best Interest Principle across Child Protection Jurisdictions, 59-88. Teoksessa Falch-Eriksen, Asgeir & Backe-Hansen, Elisabeth (toim.). 2018. Human Rights in Child Protection: Implications for Professional Practice and Policy. Springer International Publishing.

Svensson, Kristiina (2014) (toim.) "Kun joka makaroniin pitää mahtua pöytätävät" –Hetkiä ja tarinoita huostaanotettujen lasten vanhempien elämästä. Voikukkia-verkostohanke. Keuruu: Otavan Kirjapaino.

Tiitinen, Laura (2019) Kamppailu sananvapaudesta: sosiaalialan ammattilaisten toiminta ja valtasuhteet. Väitöskirja. Lapin yliopisto. Viitattu 5.9.2019.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2018) Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. Uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.

Tuovila, Pirjo (2008) Menetykset ja lapsen kehitys, 29 – 76. Teoksessa Ketola, Jari (toim.) Menetyksistä mahdollisuuksiin. Perhehoitoa lasten ja vanhemmuuden tueksi. Juva: WS Bookwell Oy.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2009) Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet ja ehdotus eettisen ennakoarvioinnin järjestämiseksi. www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/eettisetperiaatteet.pdf Viitattu 24.5.2019.

Valkama, Katja (2012) Asiakkuuden dilemma. Näkökulmia sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkuuteen. Acta Wasaensia 267. Sosiaali- ja terveyshallintotiede 7. Vaasa: Vaasan yliopisto. Viitattu 10.6.2019.

Valkonen, Leena & Janhunen, Tarja (2016) Tutkimustietoa perhehoidon kehittämiseksi. Katsaus kansainvälisiin tutkimuksiin 2010-2016. Työpaperi 45/2016. Terveys- ja hyvinvoinnin laitos.

Varto, Juha (1992) Laadullisen tutkimuksen metodologia. Kirjayhtymä. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Vierula, Tarja (2016) Huostaanoton käynnistämät suhteet ja prosessit vanhempien henkilökohtaisessa elämässä, 261-290. Teoksessa Enroos, Rosi; Heino, Tarja ja Pösö, Tarja (toim.) Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Vastapaino.

Vierula, Tarja (2017) Lastensuojelun asiakirjat vanhempien näkökulmasta. Väitöskirja. Tampere University Press. Viitattu 13.5.2019.

Vilkka, Hanna (2015) Tutki ja kehitä. PS-kustannus. Juva: Bookwell oy.

Lait ja asetukset:

Euroopan ihmisoikeussopimus 63/1999.

Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöstöstä 817/2015.

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.

Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301.

Liitteet:

Liite 1. Tutkimushaastattelun kysymysrunko

Case:	
Taustatiedot Lapsen ikä nyt + lapsen ikä, kun sijoitus tapahtui, lapsen sijoituksen kesto (lapsen sukupuoli),	
Asiakkuus ennen sijoitus Mitkä olivat huostaanoton syyt/perusteet? Tukitoimet ennen sijoitusta Saitko apua ennen sijoitusta? Jos niin millaista? Mihin lapsi sijoitettiin? Montako sijaishuoltopaikkaa lapsella on ollut?	
Perheenjälleenyhdistäminen	
Käynnistyminen Miten jälleenyhdistäminen on lähtenyt liikkeelle (kuka ottanut puheeksi, kenen kanssa, millaisessa tilanteessa?)	
Eteneminen Mitä sitten tapahtui? Miten asiassa edettiin? Oliko vanhemmalla käsitys siitä, mitä häneltä odotettiin? Miten lapsi koki tilanteen?	
Lopputulos Mihin asiassa päädyttiin?	
Arviointi Miten tilannetta arvioitiin? Kuka sitä arvioi? Kauan arviointi kesti?	
Osallisuus Miten koit olleesi mukana?	

<p>Miten koit, että voit vaikuttaa? Miten lasta kuultiin ja autettiin?</p>	
<p>Tunteet Millaisia tunteita tämä kaikki herätti sinussa?</p>	
<p>Nykytilanne Miten tilanne päättyi? Mikä tilanne on nyt?</p>	
<p>Tulevaisuus Miten tilanne jatkuu?</p>	
<p>Tuki Mitä konkreettista tukea tarvittiin? järjestyikö se? millaista tukea olisi tarvittu?</p>	
<p>Reflektointi Kun katsot taaksepäin, millaisia ajatuksia sinulle herää? Tekisitkö jotain toisin?</p>	
<p>Onnistuneen perheenjälleenyhdistämisen elementit Mistä tiesit, että perheenjälleenyhdistäminen voisi onnistua?</p>	

Liite 2. Vanhemmille lähetetty kirje

28.1.2019

Hei vanhempi,

Olen graduvaiheessa oleva sosiaalityön opiskelija Tampereen yliopistosta ja mukana Lastensuojelujärjestö Pesäpuun #Munperheet-projektin ja Tampereen yliopiston yhteisessä tutkimushankkeessa. Hankkeessa on mukana useita tutkielmantekijöitä, jotka tutkivat eri näkökulmista perheen jälleenyhdistämistä lastensuojelun perhehoidossa. Hankkeen yhteyshenkilöitä ovat professori Hannele Forsberg ja Pesäpuun kehittämispäällikkö Pia Lahtinen. Sille on saatu tutkimuslupa Tampereen kaupungista ja Pesäpuusta.

Oma graduni käsittelee perhehoidossa asuvan tai asuneen lapsen vanhemman näkökulmaa jälleenyhdistämisessä. Sen tarkoituksena on tuoda kuuluviin vanhempien kokemuksia perheen jälleenyhdistämisestä. Haluaisin tietoa muun muassa siitä,

- millaista tukea olet saanut tai toivonut ennen sijoitusta, sen aikana ja jälkeen?
- millaista keskustelua perheen jälleenyhdistämisestä on käyty tai käytiin kanssasi?
- kuinka perheen jälleenyhdistyminen käynnistyi, miten se eteni ja mikä oli lopputulos, jos se on tiedossa?
- millaista arviointia jälleenyhdistämisen aikana tehtiin ja kuka tai ketkä sitä tekivät?

Toteutan noin tunnin mittaisen haastattelun kanssasi tammi-helmikuussa 2019 sinun kotipaikkakunnallasi toivomassasi, yhteisesti sovitussa paikassa. Etsin haastateltavia erityisesti Uudeltamaalta, Hämeestä, Pirkanmaalta ja Varsinais-Suomesta. Haastatteluun osallistuville annetaan palkkio.

Haastatteluaineisto kerätään nauhoittamalla ja kaikkea tietoa käsitellään anonymisti. Mitään henkilötietoja ei missään vaiheessa käsitellä tunnistettavasti. Gradun valmistumisen jälkeen haastatteluaineisto kerätään Tampereen yliopiston aineistopankkiin, missä se säilytetään jatkotutkimuksia varten ilman tunnistetietoja.

Perheen jälleenyhdistämisestä tarvitaan kipeästi lisätietoa lastensuojelukäytäntöjen kehittämiseksi. Olisi hienoa, jos voisit auttaa tiedon ja ymmärryksen lisäämisessä!

Vastaan mielelläni kysymyksiin ja toivon, että otat rohkeasti yhteyttä yhteisen haastatteluajan sopimiseksi.

Yhteistyöterveisin,

Henna Haunia, sosiaalityöntekijä/perhetyöntekijä, Vuorelan koulukoti

henna.haunia@gmail.com

p. 040-534 8970 (voit jättää myös viestin tai ottaa yhteyttä WhatsAppilla)

Tiedote tutkittaville:

#Munperheet –hankkeessa kerättävät tutkimusaineistot

Pesäpuu ry:n #Munperheet - hankkeessa tarkastellaan lapsen kotiin paluuta eri näkökulmista. Näin syntyy myös tätä erittäin vähän tutkittua, aihetta valottavaa, ainutlaatuista tutkimuksellista aineistoa. Tämän hankkeessa syntyvän aineiston saaminen tutkimukselliseen käyttöön on tärkeää.

#Munperheet -hanke tekee yhteistyötä Tampereen yliopiston (TAU) Yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan (SOC) sosiaalityön tutkinto-ohjelman kanssa tutkimuksellisen aineistopankin keräämiseksi. Tavoitteena on koota Pesäpuu ry:n #Munperheet -hankkeeseen liittyvää aineistoa TAU:n sosiaalityön tutkijoiden ja pro-gradu-tutkielman tekijöiden tutkimustarkoituksiin. Tutkimuksessa käytettävät aineistot syntyvät osana Pesäpuu ry:n toimintaa, jossa Tampereen kaupunki on yhtenä kumppanina. Toimintaan osallistuvia informoidaan näin syntyvän aineiston tutkimuskäytöstä ja heillä on mahdollisuus myös kieltää heitä itseään koskevan aineiston tutkimuskäyttö. Aineistonkeruussa ja tutkimuksissa noudatetaan Pesäpuun tutkimusstrategian mukaisia eettisiä periaatteita: <https://pesapuu.fi/pesapuu/tutkimus/>

Kerätty tutkimusaineisto tullaan säilyttämään tietoturvallisesti Tampereen yliopiston sähköisessä järjestelmässä. Aineistoon ole pääsyä muilla kuin luvan saaneilla ja heidän ohjauksessaan tai kumppaninaan tutkimusta tekevillä TAU:n sosiaalityön tutkinto-ohjelman opiskelijoilla ja opettajilla. Tutkimusaineisto hävitetään tietoturvallisesti viimeistään vuoden 2025 lopussa. Tutkimuksen raportoinnissa noudatetaan normaaleja tutkimuseettisiä periaatteita, joiden mukaan yksittäiset henkilöt eivät ole ulkopuolisten tunnistettavissa.

Tampereen yliopiston Yhteiskuntatieteiden tiedekunnan sosiaalityön tutkinto-ohjelmassa on pitkät perinteet lapsia, perheitä ja lastensuojelua koskevalle tutkimukselle. Pesäpuu ry:n toiminnassa syntyvä aineisto vahvistaa osaltaan tämän teema-alueen tutkimusta. Tampereen kaupunki on antanut tutkimusluvan aineiston keräämiseen ajalla 2.4.2018-31.3.2020 ja säilyttämiseen vuoden 2025 loppuun asti.

Aineiston jatkokäyttöä koskevista tiedusteluista vastaavat:

Tampereen yliopistossa: professori Hannele Forsberg, p. 050 318 6073, email: [hannele.forsberg \(at\) tuni.fi](mailto:hannele.forsberg@tuni.fi)

Pesäpuu ry:ssä: kehittämisspällikkö Piia Lahtinen (Pesäpuu ry.) p. 040 188 1461, email: [pia.lahtinen \(at\) pesapuu.fi](mailto:pia.lahtinen@pesapuu.fi)

#Munperheet –hanke – suostumus tutkimukseen

Minulle on annettu #Munperheet –hankkeen tiedote tutkittaville

Olen osallistunut hankkeen tapahtumaan/ haastatteluun/kyselyyn tai muuhun tiedonkeruuseen

- Tapahtuma _____
- Päivämäärä _____
- Paikka _____

Suostumus toiminnan tallentamiseen tutkimuskäyttöön ilman henkilökohtaisia tunnistetietoja #Munperheet –hankkeen tiedotteen mukaisesti.

Suostun edellä mainitussa tilanteessa kerätyn aineiston tallentamiseen.

Tampereella __/__/201__

Allekirjoitus: _____

Nimen selvennys: _____

Aineiston kerääjän allekirjoitus: _____

Nimen selvennys: _____

33014 Tampereen yliopisto | Puh. 0294 5211 | Y-tunnus 2844561-8 | www.tuni.fi

Liite 5. Hyväksytty tutkimuslupa

Viranhaltijapäätös

Palvelupäällikkö (lasten, nuorten ja perheiden sosiaali- ja erityispalvelut)

19.2.2019

§ 2

Tutkimuslupa sosiaalityön pro gradu-tutkielmaan Osallisuus perheen jälleenyhdistämisessä syntymävanhempien kokemuksena

Sosiaalityön opiskelija Henna Haunia Tampereen yliopistosta on hakenut tutkimuslupaa pro gradu-tutkielmaan Osallisuus perheen jälleenyhdistämisessä syntymävanhempien kokemuksena. Tutkimus toteutetaan haastattelututkimuksena. Tutkimusta ohjaa Tampereen yliopisto. Tutkimusta toteutettaessa on noudatettava tietosuojalain mukaisia ohjeistuksia.

Henna Haunia on hakemuksensa yhteydessä esittänyt asianmukaiset dokumentit (tutkimussuunnitelma, kirje vanhemmille ja haastattelukysymykset). Tutkimusten tulosten yhteenveto luovutetaan tutkimusryhmään ja hyödynnettäväksi sosiaalityön kehittämisessä.

Päätös Myönnetään Henna Haunialle tutkimusluvan pro gradu-tutkielmaan Osallisuus perheen jälleenyhdistämisessä syntymävanhempien kokemuksena.

Päätösolkeusperuste kaupungin hallintosääntö 28.2.3

Allekirjoitus ja nimenselvennys

Merja Hukkanen
Palvelupäällikkö (lasten, nuorten ja perheiden sosiaali- ja erityispalvelut)

Pöytäkirjan nähtävilläolo ja oikaisuvaatimusohje

Pöytäkirja on yleisesti nähtävänä 20.2.2019 kaupungin tietoverkossa.

Tähän päätökseen tyytymätön voi tehdä kirjallisen oikaisuvaatimuksen

Lohjan lasten, nuorten ja perheiden lautakunnalle
osoite: PL 71, 08100 Lohja
sähköposti: lohjan.lautakunta@lohjan.fi
fax 019 369 1320

Virastoaika: ma-to 8.00-16.00, pe ja aattopäivinä 8.00-15.00.

Oikaisuvaatimuksesta on selvästi käytävä ilmi päätös, johon oikaisua haetaan (päätöksentekijä, pykälä, päivämäärä) sekä oikaisuvaatimuksen tekijän tiedot.

Oikaisuvaatimus on tehtävä 14 päivän kuluessa päätöksen tiedoksisaannista. Asianosaisen katsotaan saaneen päätöksestä tiedon seitsemän (7) päivän kuluessa kirjeen lähettämisestä tai kolmen (3) päivän kuluessa, jos tiedoksianto tapahtuu sähköisen asiointivälineen kautta.

Kuvio 1

Tyypittely haastatteluun osallistuneista vanhemmista ja perheen jälleenyhdistämisen prosessista.

Kuvio 2

Tutkimusaineiston luokittelu taulukkomuodossa